

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE EDİRNE (1918-1922)

Hazırlayan: Bilgen BAYIN
Danışman: Prof. Dr. İlker ALP

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı için
öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekim 2005

ÖNSÖZ

Edirne ilkçağlardan günümüze kadar çeşitli medeniyetlerin yaşadığı dünya üzerindeki önemli yerleşim merkezlerinden biridir. XIV. yüzyıla kadar çeşitli toplumların siyasî ve askeri mücâdelelerine tanıklık etmiş olan Edirne Türk hakimiyetine geçtikten sonra uzun süre farklı din ve milletlerden insanların karşılıklı huzur ve hoşgörü içinde varlıklarını devam ettirdikleri bir şehir olmuştur.

Edirne'deki güven ve huzur ortamı, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetme sürecinin hız kazanması, Rus saldırıları ve artan göçlerin de etkisiyle bozulmuştu.

Balkan Savaşları esnasında Bulgar mezâlimini ve işgal günlerini maddî ve manevî kayıplarla geçiren Edirne, I. Dünya Savaşı sonucunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile işgal tehdidini tekrar yaşadı. Bunun üzerine bütün vatan sathında olduğu gibi Edirne'de de Millî Mücadele büyük destek buldu.

Trakya'daki I. Kolordu ve Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Anadolu ve Mustafa Kemal ile irtibatlarını sürekli devam ettirerek bütün yurdun kurtarılması için aranan çarelere iştirak ettiler. İngiltere'nin desteğiyle Batı Anadolu ve Trakya'ya göz diken Yunanistan 1920 yılında Edirne'yi işgal etmişti. Ancak Trakyalılar'ın direnmesi Anadolu'da olduğu gibi son ana, büyük zafere, dek sürecekti. 1922 yılına gelindiğinde Yunanlılar'ın işgalleri İngilizler'in sömürgeci politikaları Millî Mücadele ruhuna, azmine dayanamayarak iflas etmişti.

Bu çalışmada 1918-1922 yılları arasında Edirne'nin ve Edirnelilerin karşılaştıkları mezâlim, yıkım, işgal olayları ile millî davaya baş koymuş insanların bu uğurda verdikleri cesur mücâdeleden bahsedilmektedir. İlk bölümlerde Edirne'nin tarihi geçmişi ve Türk şehri olduktan sonra uğradığı istilâ ve yıkımlara da yer verilmiştir ki en acı tecrübelerden Balkan Savaşları, Edirne'nin çehresini tamamen değiştiren bir dönüm noktasıdır.

Lozan Antlaşması ile kavuştuğumuz millî sınırlarımızın bir parçası olan Edirne, 25 Kasım 1922’de millî mücâdeleyi verenlerin ve bütün Edirne halkının yüzünü güldüren bir törenle müttefik devletlerin şehirdeki temsilcilerinden teslim alınmıştır.

Millî Mücâdele Dönemi’nde Edirne konusunu çalışmamda bana fırsat tanıyan ve tavsiyelerde bulunan sayın hocam Prof. Dr. İlker Alp’e saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Seçtiğim konuda ihtiyaç duyduğumda yardımlarını esirgemeyen hocalarım Bülent Atalay, İbrahim Sezgin ve Azmi Yıldırım’a da teşekkürü bir borç bilirim.

Bilgen Bayın

Edirne 2005

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE EDİRNE

(1918-1922)

ÖZET

Edirne 14. yüzyıldan beri Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan ilk dönemlerde Avrupa fetihleri için önemli bir üs ve başkentlik görevini yerine getirdi. 5 yüzyıllık sükûnetin ardından Rus ve Bulgar saldırıları Edirne'yi savaş ve yıkımla yüzyüze getirdi. Bu durum I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında da devam etti.

Bu çalışmanın giriş bölümünde Edirne'nin İlk ve Orta Çağlar'daki değişimine ve tarih sahnesinde oynadığı role yer verilmiştir. Edirne adının geldiği köken, şehrin coğrafi konumu ve burada yaşayan ilk medeniyetlerden bahsedilmektedir.

Birinci bölümde Yakınçağ siyasi olaylarına Edirne'nin nasıl müdahil olduğu ile Balkan Savaşları'nda şehri savunmak için verilen amansız mücadele anlatılmaktadır.

İkinci bölüm, I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'ni de içine alarak başlaması ve gelişimi çerçevesinde Edirne'nin İtilâf Devletleri arasında pazarlık konusu olması ile millî bilince varmış Edirnelilerin işgale karşı direnmek için kurdukları teşkilatın ilk adımlarını açıklamaktadır.

Üçüncü bölüm Mondros Mütarekesi'nden Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanmasına kadarki süreçte Doğu Trakya ve Edirne'nin millî teşkilatlanma TBMM ile aksatmadan yürütülen çalışmalar Atatürk'ün telgrafları esas alınarak anlatılmaya çalışılmıştır. Yunanlılar'ın Edirne ve civarında uyguladıkları mezâlim resmi kayıtlara dayandırılarak ortaya konmuştur.

Son bölümde Mudanya Mütarekesi ve Lozan Antlaşması'nda Edirne'nin Türkiye'ye devir teslim süreci ve bu süreçte yaşanan bunalımlar ile Karaağaç'ın savaş tazminatı olarak bırakılması ile birlikte Trakya sınırının belirlenme aşamaları açıklanmıştır.

THE ROLE OF EDİRNE IN THE NATIONAL STRUGGLE
(1918-1922)
SUMMARY

Edirne had been both an important military base for the conquests in Europe and the capital city of the Ottoman Empire since the beginning of 14th century. After a period of silence, which lasted 5 centuries, Edirne was faced with the war and destruction due to Russian and Bulgarian assaults. This situation continued during the I. World War and the National Struggle.

In the introduction of this study, the changes in Edirne during the First and Middle Ages, and its role in the history were displayed. The origin of the name and the geographical location of the city of Edirne, and the first civilizations, which had been established in this city were mentioned.

In the first chapter, how Edirne was included in the political events in the modern times, and the hard struggle for defending the city against enemies during the Balkan Wars were mentioned.

The second chapter displays the start of the I. World War including the Ottoman Empire into this war, and how the residents of Edirne, who had obtained the national conscience, resisted against the occupation and established the first organization during course of the war when Edirne was tried to share by the Entente Powers.

In the third chapter, it was tried to explain the efforts for establishing national organizations under the auspices of Turkish Grand National Assembly (TBMM) on the basis of Atatürk's telegraphs in Eastern Trakya and Edirne between the period, which began with the Armistice of Mondros and ended upon the victory in the Battle of Commander in Chief. The tyranny of Greeks, which they applied in and around Edirne city, was displayed upon legal records.

In the last chapter, the delivery process of Edirne to Turkey in accordance with the Armistice of Mudros and the Lausanne Peace Treaty, the political crisis within this

process, and the phases of the determination of the borders of Tracy after Karaağaç was left to Turkey as an indemnity of war were displayed.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	
İLK VE ORTA ÇAĞLAR'DA EDİRNE	1
A) Tarih Öncesi Dönemlerde Edirne.....	1
B) Odrissia'dan Hadrianopolis'e Geçiş.....	2
C) Edirne'de Bizans Hakimiyetinin Sonu.....	4
I. BÖLÜM	
YAKINÇAĞ SİYASİ OLAYLARINDA EDİRNE	7
A) 1829 İstilâsı.....	7
B) 1877 – 1878 Osmanlı Rus Savaşında Edirne.....	8
C) Balkan Savaşları'nda Edirne Savunması.....	11
1. Balkan Savaşının Nedenleri ve Savaşın Başlaması.....	11
2. 26 Mart 1913 Edirne'nin İşgali	14
3. 21 Temmuz 1913 Edirne'nin Geri Alınışı	17

II. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI VE EDİRNE.....	19
A) I. Dünya Savaşı Öncesi Paylaşım Tasarıları	19
B) Edirne Üzerinde Paylaşım Planları Olan Devletler.....	21
1. Yunanistan.....	21
2. Bulgaristan.....	22
3. Fransa	22
C) I. Dünya Savaşı	23
1. Nedenleri – Başlaması – Gelişimi	23
2. Osmanlı – Alman Yakınlığı ve Osmanlı Devleti’nin Savaşa Girişi	24
3. Osmanlı – Bulgar İttifakı	25
D) I. Dünya Savaşı Sonunda Doğu Trakya Sorunu.....	28
E) Doğu Trakya’da Yunan İşgali.....	36

III. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE EDİRNE VE DOĞU TRAKYA.....	42
A) Milli Mücadele’de Edirne	42
1. Milli Mücadele’de Trakya’nın Anadolu İle Birlikteliği.....	42
2. Trakya Paşaeli’nin II. Kongresi (16 Ekim 1919) ve Batı Trakya Konusu.....	46
3. Doğu Trakya’da Yerli Rum ve Yunan Faaliyetleri	49
4. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin III. Kongresi (15 Ocak 1920) ve Milli Teşkilâtlanma.....	52
5. I. Kolordu’nun Seferberlik İlanı.....	54

B) Doğu Trakya'da Silahlı Direniş Hazırlıkları.....	59
1. Lüleburgaz Kongresi ve Trakya Olayları.....	59
a. Lüleburgaz Kongresi (31 Mart-2 Nisan 1920)	59
b. İstanbul Hükümeti'nin Trakya'yı Anadolu'dan Ayırma Çalışmaları.....	63
c. Cafer Tayyar Bey - Franchet d'Esperey Görüşmesi.....	65
d. Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'nce Franchet d'Esperey'e Verilmek İstenilen Siyasî Muhtıra.....	66
e. Cafer Tayyar Bey'in I. Kolordu Komutanlığı Görevinden Alınması.....	68
f. San Remo Konferansı (24 Nisan 1920).....	69
2. Büyük Edirne Kongresi (9- 13 Mayıs 1920)	71
C) Trakya'da I. Kolordu'nun Muharebe Hazırlıkları ve Edirne'de Yunan İşgali.....	74
1. Trakya'da I. Kolordu'nun Taarruz Hazırlıkları.....	74
a. Yunan Saldırısından Önceki Günlerde Cephe Faaliyetleri	78
b. Doğu Trakya'da Yunan Taarruzunun Gecikme Sebepleri	78
2. Edirne'nin Yunanlılar Tarafından İşgali.....	79
a. Sevr ve Doğu Trakya.....	81
3. Yunanlılar'ın Edirne'deki Faaliyetleri Yaptıkları Mezalim.....	82
4. Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin Tekrar Faaliyete Geçmesi.....	85
D) Batı Cephesi Savaşları ve Trakya Meselesi.....	95
1. I. İnönü Zaferi ve Londra Konferansı.....	95
2. Paris Konferansı ve Trakya.....	97
3. Büyük Taarruz ve Zafer.....	99

IV. BÖLÜM

MUDANYA MÜTÂREKESİ VE LOZAN ANTLAŞMASI'NDA TRAKYA.....	101
A) Mudanya Konferansı ve Mütârekesi'nde Trakya Meselesi	101
1. Mudanya Konferansı (3-11 Ekim 1922) ve Öncesindeki Gelişmeler.....	101
2. Mudanya Mütârekesi (11 Ekim 1922).....	105
B) Trakya'nın Yunanlılar Tarafından Tahliyesi.....	108
C) Edirne'nin Devir-Teslimi.....	109
D) Lozan Konferansı ve Antlaşması'nda Trakya Sınırı (24 Temmuz 1923).....	112
1. Lozan Konferansı Birinci Dönem Görüşmelerinde Trakya Meselesi (20 Kasım 1922 – 4 Şubat 1923).....	112
2. Lozan'da İkinci Dönem Görüşmeleri ve Karaağaç'ın Türkler'e Bırakılması (23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923)	114
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	121
İNDEKS.....	125
EKLER	

GİRİŞ

İLK VE ORTA ÇAĞLAR'DA EDİRNE

A) Tarih Öncesi Dönemlerde Edirne

Meriç Nehri'nin sol kıyısında, Tunca ve Arda Çayları'nın bu ırmağa kavuştuğu kesimde kurulmuş olan Edirne, 41° 40' 15" kuzey enlemi ve 26° 33' 50" doğu boylamında yer alır.¹

Edirne'nin tarih öncesi dönemlerine yönelik ilk araştırmalar Şevket Aziz Kansu tarafından yürütülmüş; insan öncesi döneme ait fosil kalıntıları Buçuktepe ve Sabuncu Bağları mevkilerinde tespit edilmiştir.²

Balkanlarda yoğun olarak rastlanan Kalkolitik Çağ yerleşim yerlerine Edirne'de de rastlanmaktadır. Şevket Aziz Kansu'nun günümüzden 5-6 bin yıl öncesine tarihlendirdiği Çardakaltı yerleşim alanında yapılan kazılar sonucunda keramik parçalar, taştan el değirmenleri ve cilâlı baltalar bulunmuştur.³

Edirne'de tarih öncesi dönemlere ait birçok fosil, Dolmen (kapalıkaya) ve Menhir (dikilitaş), tören ve mutfak kapları, figürler, takılar, lâhitler, sunak ve steller bulunmuştur.⁴

Edirne'nin bilinen tarihinin ticarî bir faaliyetle başladığı düşüncesi, Trak boylarının Tunca ve Arda Çayları'nın birleştiği noktada açık pazar yeri kurmuş olmalarına dayandırılmaktadır.⁵

Bugün Batı ve Doğu Trakya olarak telâffuz edilen Trakya bölgesine adını veren Traklar, milâttan 30 – 40 asır önce bölgeye Orta Asya'dan gelmiş ve ilk zamanlar

¹ Besim Darkot, "Edirne", *Edirne'nin 600. Fehri Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993, s.1.

² Özkan Ertuğrul, *Edirne'nin Kültür Tarihinde Özel Bir Albüm*, Troya Yayıncılık, İstanbul 1995, s.15-16.

³ Şevket Aziz Kansu, "Edirne'nin Tarih Öncesine Ait Araştırmalar", *Edirne'nin 600. Fehri Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993, s.13-15.

⁴ Ülkü Çakan, "Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi", *DİA*, C:X, İstanbul 1994, s.444.

⁵ İsmet Parmaksızoğlu, "Edirne", *Türk Ansiklopedisi*, MEB, C:XIV, Ankara 1966, s. 340.

boylar halinde yaşamayı sürdürmüşlerdi. Edirne'nin bulunduğu yerdeki en eski yerleşim alanı Trak kabilelerinin en büyüklerinden biri olan ' Odrissi boyu ' tarafından Meriç Nehri ile Tunca Çayı'nın birleştiği yerde kurulmuştu. Şimdiki Dobruca, Deliorman, Şumnu, Tırnova, Rusçuk, Ahyolu, Misveri, Rodoplar, Istruma Irmağı, Istranca Dağları ve Meriç Nehri çevresi gibi yerlerin her biri farklı Trak boyları tarafından yerleşim alanı haline getirilmişti.⁶

Şehrin ilk kurucularının Traklar'ın Odris boyu olmasından dolayı ilk adının Odrissia olduğu ileri sürülmüştür. Trakya M.Ö. VI.yüzyılın sonlarına doğru Pers hakimiyetine girmiş olsa da M.Ö. V.yüzyılın ortalarında Odrisler, Meriç'ten Varna'ya kadar uzanan, Edirne'nin de içinde yer aldığı, devletlerini kurdular. Ancak feodal bir nitelik taşıyan Odris Devleti M.Ö. IV. yüzyılda Makedonya Kralı II. Filip (Philippos) tarafından Makedonya'ya katılmıştır.

Makedonyalılar, Odrisler'in yurtluğunda bir koloni kurarak buraya Orestia ya da Orestias adını vermişler ve burayı bir site haline getirmişlerdi. Sitenin varoşlarını oluşturan yeni mahallelere ise Gonnoi (Goneis) denilmiştir. Bazı kaynaklar Şehrin adını Uscudama olarak belirtmektedir. Ancak yapılan araştırmalar Uscudama'nın Edirne'nin kuzeyinde halen Bulgaristan sınırları içinde yer alan Üsküdar Köyü olduğunu göstermektedir.⁷

B) Odrissia'dan Hadrianopolis'e Geçiş

Makedonya Kralı II. Filip'in oğlu, Hellenistik İmparatorluğun kurucusu Büyük İskender öldükten sonra Traklar (Odrisler) bağımsızlıklarını kazanmışlardı. M.Ö. 280-279 tarihlerinde Galat veya Kelt istilalarına maruz kalan Trakya ve dolayısıyla da Edirne, Makedonya Krallığı'nın M.Ö. 168'de Romalılar tarafından ortadan kaldırılması üzerine Roma nüfuzuna girmişti. Roma hakimiyeti altındaki Trak boylarının birçok kez isyan etmelerine rağmen bir daha özgürlüklerini kazanamamışlardır. Roma İmparatoru

⁶ M.Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C:4, İstanbul 1964, s. 109; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939, s. 8; Şevket Aziz Kansu, *a.g.m.*, s. 16.

⁷ Arif Müfid Mansel, "İlkçağ'da Edirne", *Edirne'nin 600. Fehri Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993, s. 21-22; Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s. 9; İsmet Parmaksızoğlu, *a.g.m.*, s. 340.

Claudius zamanında (M.S. 44-46) Roma'nın bir eyaleti haline dönüştürülen Trakya, imparator Traianus zamanında şehir kültürüne kavuşturulmuştur.

Hellensever bir Roma imparatoru olan Hadrianus (M.S. 117-138), Trakya'yı ziyareti sırasında (M.S. 123-124) stratejik bakımdan önemli bir konumda olan Odrissiye ya da Orestia şehrini yeniden kurdu. İmparator, zamanla değişerek Adrianopolis- Adrianapolis- Adrinople- Adrianopel- Edrinus- Edrune- Edrinabolu- Endriye ve nihayet Edirne şeklinde adlandırılan şehre kendi adını (Hadrianopolis) vermiştir.

M.S. II. ve III. yüzyıllarda birçok Trakya şehri gibi Hadrianopolis de ticarî, zirâî ve askerî bakımlardan elverişli bir konumdaydı. Hatta istilâların yaşandığı bu dönemde Roma ordugâhı 'castrum' halindedir. İmparator Diocletianus (M.S. 284-305) zamanında yeniden kurulan 'Haemimontus Eyaleti'nin merkezi olan Hadrianopolis 'Nymphæa' adıyla yapılan bir tapınakla dinî bir merkez haline de getirilmişti.⁸

Hadrianopolis'te tarih boyunca birçok muharebe yapılmıştır. Bunlardan ilki IV. yüzyılda imparator olma yolunda mücadele eden Constantinus'un galibiyetiyle sonuçlanan bir savaştır. Kavimler Göçü'nün yaşandığı aynı yüzyılda Allan ve Hunlar'ın yardımıyla Gotlar, İmparator Valens'i Edirne ve çevresinde sonuçlanan bir yenilgiye uğratmışlardır.⁹

V. yüzyıldan itibaren Bizans devrinin başladığı süreçte Edirne yine askerî mücadelelere tanık olmuştur. Şehir 586'da Avarlar'ın kuşatması, 914'te Bulgar işgali ve 1050'de Peçenek akınlarıyla karşılaşmıştır.¹⁰

İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulduktan sonra Edirne'ye saldıran Haçlı-Latinlere, Grek-Bulgar ittifakı karşı koymuş ve başarılı olmuştur. Bizans İmparatorluğu'nun çöküş sürecine girdiği XIV. yüzyıl ortalarında Edirne komşu krallıkların istilasına uğramış, bu noktada Bizans imparatorları Müslüman Türk Beyliklerinden yardım almak durumunda kalmışlardır.

⁸ Özkan Ertuğrul, *a.g.e.*, s.11; Bülent İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları II*, Marmara Üniversitesi Yayın No:598, İstanbul 1998, s. 38,90; Arif Müfid Mansel, *a.g.m.*, s. 22-23,25; İsmet Parmaksızoğlu, *a.g.m.*, s. 340; Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s. 9.

⁹ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (yay. Fikret Işıltan),TTK, Ankara 1991, s.48,183.

¹⁰ George Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.245,247,309; M. Tayyip Gökbilgin, *a.g.m.*, s.109.

1341’de Bizans İmparatoru Andronikos’un ölümü üzerine İoannes Palaiologos ile Dimetoka’da imparatorluğunu ilan eden Kantakuzenos arasında taht mücadelesi başlamıştır. Bu arada Edirne ve İstanbul Kantakuzenos’un imparatorluğunu tanımamışlar; Edirne halkı Bulgar Çarı Aleksandır’ı yardıma çağırmıştır. Çar, Edirne’yi yağmaladıktan sonra geri çekilmiş bu sırada Kantakuzenos, Aydınoğlu Umur Bey’den yardım sağlamıştır. Trakya coğrafyasında sözünü geçirmeye çalışan Kantakuzenos, 1346’da damadı Osmanoğlu Orhan Bey’in destek kuvvetleriyle Edirne’yi ele geçirmiştir. Kantakuzenos’a ve daha sonra oğlu Matteos’a yapılan yardımlarla Trakya, Türkler tarafından daha iyi tanınmaya başlanmıştır. Osmanlı Beyliği’nin gaza- cihad anlayışına göre Trakya, ön planda fethedilecek yer olacaktır.¹¹

C) Edirne’de Bizans Hakimiyetinin Sonu

1352’de Edirne’ye saldıran Bulgar- Sırp kuvvetleri karşılarında Kantakuzenos ile birlikte Orhan Bey’in oğlu Süleyman Paşa’yı da bulmuşlardır. Bulgar- Sırp güçlerini Dimetoka’da yenilgiye uğratan Süleyman Paşa bu yardımlar karşılığında Çimpe (Cinbi) Kalesini almıştır.(1352) Çimpe Kalesi Osmanlılar için mühim bir askeri üs olmuştur. Süleyman Paşa’nın 1357’de ölümünden sonra Rumeli fütühatıyla görevlendirilen Orhan Bey oğlu Murad, lalası Şahin Paşa ile birlikte Rumeli’deki uç bölgede harekete geçmiştir. Babası Orhan Bey’in sağlığında tahta çıkarak ‘sultan’ ünvanını ilk kez kullanan Osmanlı hükümdarı I. Murad, Kantakuzenos’un oğlu Matteos’un Bizans’taki düşmanlarıyla mücadelesinde sırtını dayadığı güç olmuştur. Bu dönemde Anadolu’dan sürekli bir Türkmen göçü gelerek, yeni yurtlar bulmak gayesiyle batıya yönelmiştir. Anadolu’dan gelen ahi, derviş ve göçmenler için Rumeli fetihleri artık bir zorunluluk arz etmekteydi. Lala Şahin Paşa’nın yanısıra Evrenuz ve Hacı İl Beyler; Dimetoka, Çorlu, Burgos (Lüleburgaz), Keşan, İpsala ve Eski (Babaeski)’yi fetheden akıncı beyleriydiler. Yaklaşık 100 yıl sonra Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethi sürecinde olacağı gibi Edirne de Sultan I. Murad tarafından sistemli bir şekilde ele geçirilmiştir. İpsala, Dedeğaç ve Dimetoka’nın fethi Sırplar’ın Bizansa yardımını, Lüleburgaz ve Çorlu’nun fethi ise İstanbul’dan gelebilecek herhangi bir müdahaleyi önlemiştir. Edirne

¹¹ İsmet Parmaksızoğlu, *a.g.m.*, s.341.

Tekfuru, Lala Şahin Paşa'yı, Sazlıdere mevkiinde durdurmak istediye de başarılı olamamıştır. Yenilgiye uğrayan tekfur Edirne Kalesi'ne kapanmıştır. Bu sırada Sultan Murad, ordusuna Evrenuz Bey ve Hacı İl Bey kuvvetlerinin katılımıyla son bir taarruza geçmiştir. Bu gelişmeyle birlikte mağlup tekfur Meriç Nehri'nin taşkınından da yararlanarak kayıkla Enez'e gitmiştir. Tekfurun kaçması üzerine şehir halkı can ve mal güvenlikleri ile kaleinde oturma haklarının sağlanması koşuluyla şehri Lala Şahin Paşa'ya teslim etmişlerdir. Edirne şehri Orhan Bey 'in sağlığında 1361 yılı içerisinde Meriç Nehri'nin taşkın olduğu bir dönemde Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Osmanlı kaynaklarında fetih güneş tutulmasının olduğu hicrî 762 senesine rastlamaktadır. Hesaplamalara göre güneş tutulması 5 Mayıs 1361 olarak tespit edilmiş olup hicrî 762 senesi içindedir. Venedik kaynaklarına göre Edirne'nin zaptedildiği haberi Venedik'e 14 Mart 1361'de ulaşmıştır.¹²

Edirne bir Türk- İslam şehri olduktan sonra çeşitli *kaynaklarda* Dârü'l- karar, Dârü'n- nasr, Dârü'l- feth, Dârü'l- mülk, Mahmiye- i Edirne, Mahrusa- i Edirne ve Tahtgâh- ı Edirne gibi sıfatlarla adlandırılmıştır.¹³

Osmanlı'nın Rumeli'deki fetihleri devam ettikçe Balkanlı milletler Müslüman bir devletin bu yayılmacı siyasetine karşı koymak için bir haçlı ittifakı oluşturmuşlardır. Papa V. Urban'ın teşvikiyle Macar Kralı Layoş, Bulgar, Sırp, Eflak ve Bosna kuvvetleri birleşerek bir taarruz düzenlediler ise de ilk Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'nın bozgunundan kurtulamamışlardır. Edirne'nin batısında Meriç Nehri yakınında gerçekleşen Sırpsındığı Muharebesi'nden sonra Rumeli'deki Türk ilerleyişi daha büyük bir ivme kazanmıştır. (H:765 / M:1364).

Sultan Murad bu olaydan bir süre sonra 1365'te devlet merkezini Bursa'dan Edirne'ye naklettirerek saray, medrese ve birçok müessese ile şehrin çehresini

¹² Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisâdî ve İçtimâî Tarihi(1243- 1453)*, Barış Yayınevi, C: I, Ankara 1999, 148; Abdurrahman Hibrî, *Enîsü'l- Müsâmirin (Edirne Tarihi 1360- 1650)*, (yay. Ratip Kazancıgil), Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 24, Edirne Araştırma Dizisi: 14, İstanbul 1996, s.13,14; Rifat Osman Tosyavizade, *Edirne Rehnüması (Edirne Şehir Klavuzu)*, (yay. Ratip Kazancıgil), Trakya Üniversitesi Yayınları No: 11, Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı Yayınları No: 3, Edirne 1998, s.25; Halil İnalcık, "Edirne'nin Fethi", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993, s.137-159; İsmet Parmaksızoğlu, *a.g.m.*, s.341; M. Tayyip Gökbilgin, *a.g.m.*, s.110; Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s.11.

¹³ M.Tayyip Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993, s. 161; İsmet Parmaksızoğlu, *a.g.m.*, s.342; M. Tayyip Gökbilgin, *a.g.m.*, s. 108.

değiştirmeye başlamış ve yine de Edirne 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra ön plana çıkmıştır. Yıldırım Bayezid, Timur tarafından Çubuk Ovası'nda yenilgiye uğratıldıktan sonra Bayezid'in oğulları İsa, Musa, Mehmed ve Süleyman Çelebiler arasında bir taht mücadelesi başlamıştır. Bayezid'in oğullarından Süleyman Çelebi, Bursa'daki saray halkını ve devlet hazinesini Edirne'ye getirterek burada hükümdarlığını ilân etmiştir. 1411'de Musa Çelebi, Süleyman Çelebi'yi yenerek Edirne'yi ele geçirmiştir. Musa Çelebi'nin 1413'te öldürülmesinden sonra ise tahtın tek varisi Çelebi Mehmed olmuş ve Edirne bu kez onun hükümet merkezi olmuştur.¹⁴

Özellikle II. Murad devrinden itibaren Türk- İslâm mimarisinin en güzel eserlerini barındıran; dünyanın en güzel gülsuyu, şekerleme ve mis sabunu üretiminin yapıldığı; şair, sanatkâr ve mimarların yetiştiği; isyanları da saray düğünlerini de yaşayan bir şehir olagelmıştır. Edirne, İstanbul'un fethi için yürütülen çalışmaların da merkezi olmuştur. II. Mehmed Bizans İmparatorluğu'nun son kalesinin fethi amacıyla Edirne'de büyük toplar döktürmüştür. 1453'teki fetihden sonra hükümet merkezinin İstanbul'a rağmen Rumeli fetihlerinin devam etmesi sebebiyle Edirne, Osmanlı'nın fikrî merkezi olmaya bir süre daha devam etmiştir.¹⁵

---

¹⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK, C: I, Ankara 1999, s.167-170,329; İsmet Parmaksızoğlu, *a.g.m.*, s.342; Osman Nuri Peremeci, *a.g.m.*, s.13.

¹⁵ İsmet Parmaksızoğlu, *a.g.m.*, s.343; Osman Nuri Peremeci, *a.g.m.*, s.14-27.

I. BÖLÜM

YAKINÇAĞ SİYASİ OLAYLARINDA EDİRNE

A) 1829 İstilâsı

Edirne, Türk şehri olduktan sonra ilk kez 1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşı esnasında istilâya uğramıştır. 1821 yılında Mora’da çıkan Yunan İsyanı, 1828’de bastırılmış olmasına rağmen; İngiltere, Fransa ve Rusya; Yunan bağımsızlığı için Osmanlı Devleti’ne sürekli baskı yapmaktaydılar. Osmanlı hükümdarı II. Mahmud bu isteği reddedince bu devletler, Akdeniz’de Navarin Limanı’nda bulunan Osmanlı-Mısır donanmasını, uluslararası kuralları çiğneyerek ve sebepsiz yere yakmışlardı. Rusya, Osmanlı Devleti’nden kabul edilemez isteklerde bulunmuş ve istekleri reddedilince Osmanlı’ya savaş ilân etmiştir. 1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması, Nizam-ı Cedid ordusunun henüz kurulmuş olması, iç ve dış sorunlar gibi olumsuzluklara şiddetli Rus saldırılarının da eklenmesi Ruslar’ın Edirne’ye ulaşarak İstanbul’u tehdit etmelerine zemin hazırlamıştı. Ruslar, Edirne’ye ulaşınca kadar Osmanlı topraklarında talan ve kıyımlarda bulunmuşlardır. Ağustos 1829’da şehir Ruslar’a savaşız teslim olmuştur. Bu durum Bâbîâli’nin barış teklif etmesi ve 14 Eylül 1829’da Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Edirne Antlaşması’nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁶

Bu antlaşma ile Rusya, Sırbistan ve Eflâk- Boğdan bir takım imtiyaz ve haklar elde ederken, Yunanistan’ın bağımsızlığı da Osmanlı Devleti’nce kabul edilmiştir.¹⁷

B) 1877 – 1878 Osmanlı Rus Savaşında Edirne

Rusya 16.yüzyıldan itibaren gittikçe büyüyen bir kara devleti haline gelmiş ve sıcak denizlere inmek maksadıyla kuzeyde Baltık Denizi’ne güneyde Karadeniz’e açılmak istemişti. Rusya’nın bu yayılmacı siyaseti İsveç’le olduğu gibi Osmanlı Devleti

¹⁶ Bekir Sıtkı Baykal, “Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilâlar”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993, s. 179-184; M.Tayyip Gökbilgin, “Edirne”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C:4, İstanbul 1964, s.114.

¹⁷ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789- 1994)*, Filiz Kitabevi , İstanbul 1995, s.151.

ile de münasebetlerinin bozulmasına sebep olmuştur. Güneye, sıcak denizlere inmek gayesinde olan Rusya bu niyetine ulaşmak için Osmanlı topraklarına saldırmak, kapitülasyonlar elde etmek, Hıristiyanlığı siyasi meselelere alet etmek gibi yollara başvuruyordu. Rusya'nın Azak Kalesi'ni elde etme çabası, 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti ile yaşadığı çatışma ve savaşlar, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile sahip olduğu ayrıcalıklar, Osmanlı Hıristiyanları'nı himaye etme çabası hep aynı amaca hizmet etmekteydi. Rusya Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla sonuçlanan dönemden sonra da sömürgeci devletler safına katılabilmek ve denizlerde söz sahibi olabilmek için Osmanlı Devleti'ne karşı oluşabilecek her türlü ittifakta yer alarak emperyalist düşüncelerini gerçekleştirmek istiyordu.¹⁸

Rusya'nın politikaları gereği olarak yaşanan 1877-1878 Osmanlı Rus savaşında Edirne uğradığı istila ile tekrar gündeme gelmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya 31 Mart 1877'de Londra'da imzalanan bir protokolle Osmanlı Devleti'ni kontrol etmeyi amaçlıyorlardı. Osmanlı Devleti kendisine kabul ettirilmeye çalışılan Londra Protokolü'nü 12 Nisan 1877'de reddedince Rusya, Balkanlar'da kendi çıkarlarını korumayı ve Hıristiyan toplumların güvenliğini sağlamayı bahane ederek Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Rusya'nın bu görünür savaş nedenlerinin ardında İstanbul ve Boğazları ele geçirme isteği yatıyordu.¹⁹

1877 yılının nisan ayında Rusya'nın savaş ilanı ile Osmanlı Devleti'nin Balkan toprakları tekrar istilaya açık hale gelmiştir. 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş açan Ruslar, doğuda Arpaçayı'nı batıda Tuna'yı geçerek hücumu başlatmış; doğuda Erzurum'a kadar ilerlemişlerdir. Doğu cephesi başkomutanı Gazi Ahmed Muhtar Paşa, gelmeyen yardımlara ihtiyaç duyduğu ana dek Ruslar'a karşı zaferler kazanmıştır. Batıda Gazi Osman Paşa, Plevne müdafaasında Rus ve Romen kuvvetlerine karşı 1877 yılının haziran ayından aralık ayına dek mücadele etmiştir. Ancak Gazi Osman Paşa'nın düşman askerine esir düştüğü 10 Aralık 1877 günü Plevne de Rus askerinin eline geçmiştir. Akabinde Rusya, Süleyman Paşa'nın saldırılarına rağmen Şıpka Geçitlerini de işgal etmiştir. Süleyman Paşa Edirne'nin bulunduğu tehlikeli durumu lehte değiştirmek adına Balkanlardaki kuvvetlerini burada toplamak istiyordu. Ancak

¹⁸ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.57-59.

¹⁹ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.332, 336-337.

İstanbul'un olumsuz müdahaleleri Edirne'yi müdafaa açısından ikinci bir Plevne haline getirememiştir. Şıpka Geçitleri tahkim edilerek müdafii Veysel Paşa komutasına bırakılmıştı. Rusya cephesinde ise hedefte bir şaşma olmamıştı. Elindeki kuvvetlerin üçte ikisini muhafaza eden Veysel Paşa, İstanbul'a yürüyen Rus ordusuna teslim olmuştur. Şıpka ordusunun teslimiyetinden sora Edirne Mütârekesi imzalanmıştır. Ancak Rus ordusu mütarekeyi dinlemeyerek ileri hareketlerine devam etmişler ve Filibe civarında bulunan Süleyman Paşa ile bir meydan muharebesi yapmışlardır. Muharebeden Rus general Gurko galip çıkarken Süleyman Paşa Karaağaç ve Gümülcine taraflarına çekilmiştir. Rus Başkomutanı Grandük Nikola bu gelişme üzerine hemen Edirne'nin alınmasını ve barış şartlarını Osmanlı başkentinin kapısında kabul ettirmeyi düşünmüştür. Böylece General Gurko, Filibe'den Ahmed Eyyûp Paşa komutasında 8000 askerin bulunduğu Edirne'ye harekete geçmiştir. Edirne'yi müdafaa için Yanbolu'dan gelmesi beklenen Mehmed Ali Paşa Filibe bozgununu haber alınca yönünü İstanbul'a çevirmiştir. Bundan sonra Ahmed Eyyûp Paşa'nın şehri tahliye kararı alırken Bâbîâli'den kendisine ve Edirne valisine şehrin teslim edilmesi emri gelmiştir. Rus Grandükü'nün çok iyi durumda bulunduğu kalesine rağmen, geçmişi tekrar yaşayan Edirne, müdafaasız teslim edilmiştir. 19. yüzyılın Edirne'yi en çok ilgilendiren bu hadisesi Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarıyla sonuçlanmış ve Edirne bir hudut şehri olmuştur.²⁰

Ayastefanos Antlaşması'nda İngiltere ve Rusya'nın mutabakata varamamasının faturasını 13 Mart 1879'a kadar Rus işgalini yaşamak zorunda kalan Edirne ödemiştir.²¹ 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy-İstanbul) Antlaşması ile Rusya, Slavlar üzerindeki otoritesini fazlasıyla pekiştirmiş; kendisiyle birlikte bu savaşa girmiş olan – bir anlamda koruyucusu olduğu – Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlığını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmiştir. Ancak Avrupalı Devletler, Rusya'nın Doğu Anadolu ve özellikle Balkanlar'a yerleşmesinden fazlasıyla rahatsızlık duymuşlardır. Yeni kurulan Balkan devletleri de dahil olmak üzere tüm Avrupa gittikçe büyüyen bir Rusya'nın Avrupa güçler dengesini bozduğuna inanıyorlardı. Dolayısıyla Ayastefanos Antlaşması'nı yeniden gözden geçirmek ve kendi çıkarlarına -sözde Osmanlı'nın çıkarlarına da- uygun hale getirmek için Berlin'de yeni bir konferans

²⁰ Bekir Sıtkı Baykal, *a.g.m.*, s.184-186.

²¹ Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s.32; M. Tayyip Gökbilgin, *a.g.m.*, s.114.

toplanmasına karar verilmiştir. İngiltere, Ege Denizi'nden ya da doğuda Dicle-Fırat hattıyla Basra Körfezi'nden gelecek bir Rusya'yı Akdeniz ticareti ve sömürgeleri için büyük tehlike olarak görmüştür. İngiltere stratejik önemi büyük olan Kıbrıs'a yerleşmek istemekteydi. Osmanlı Devleti ile İngiltere, Kıbrıs'ın yönetiminin ve toprak mülkiyetinin geçici olmak kaydıyla İngiltere'ye verilmesi ve buna karşılık İngiltere'nin Berlin Kongresi'nde Osmanlı çıkarlarını savunması konusunda aralarında anlaşmışlardır. Ancak İngiltere istekleri kabul edilmezse adayı işgal etme tehdidinde de bulunmuştu. İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin katılımıyla gerçekleşen Berlin Konferansı, Ayastefanos Antlaşması'nın yerine geçen 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması'yla bitmiştir. Tarihimizde 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı-Rus Savaşı, Kıbrıs ve Ermeni sorunlarını uzun zaman Osmanlı Devleti'nin peşinden sürükleyecek şekilde sonuçlanmıştır. Şimdilik Edirne, bu antlaşma ile kurulan Doğu Rumeli Eyaleti'nin komşusu bir iç şehir olmuştur.²²

Edirne, 20 Ocak 1878'den 13 Mart 1879'a kadar süren istilâda Ruslar'ın birçok sanat eserini kendi ülkelerine kaçırmalarına sahne oldu. Bu durumun yanı sıra yerli Rum ve Bulgar ahali de işgal durumundan yararlanarak yüzyıllardır beraber yaşadıkları hemşehrilerinin ev, cami ve çeşitli binalarını tahripten köy ve kasabalarını yakıp yıkmaktan geri durmamışlardı.²³

Bununla da yetinmeyen Ruslar, işgal sırasında Eski Zağra, Filibe, Tırnova, Lofça, Karaca Viran gibi yerlerde yaşayan Müslüman halkın çoğunu katletmişlerdir. Osmanlı askerî ve mülkî amirlerinin Babıâli'ye, bölgede bulunan M. Gay M. Drew gibi İngiliz gazetecilerin merkezlerine çektikleri telgraflarda; katledilen Türk cesetlerinin köpek, domuz ve kuşlar tarafından kemirilişi, kadınların tecavüze uğradıktan sonra boğazlanarak ya da yakılarak katledilmiş olması teyid edilmiştir. Bu katliamlardan Edirne de etkilenmiştir.²⁴

²² Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1789-1908)", *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yayınları, İstanbul 2000, s.161-163; Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s.337-355.

²³ Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s.32.

²⁴ İlker Alp, *Belge Fotoğraflarla Bulgar Mezâlîmi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları : 90/1, Ankara 1990, s.17-24.

C) Balkan Savaşları'nda Edirne Savunması

1. Balkan Savaşının Nedenleri ve Savaşın Başlaması

19. yüzyılda Rusya ve Avusturya arasında Balkanlar'ı paylaşma hususunda anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştı. Berlin Antlaşması (1878) Balkanlar'ın büyük bölümünü Osmanlı Devleti'nden koparmıştı. Balkanlı Devletler kendi aralarında bir takım huzursuzluklar yaşarken Büyük Devletler de kendi çıkarları doğrultusunda bölgedeki devletleri; kışkırtmak, desteklemek, koruyuculuk altına almak şeklinde yönlendirmişlerdi. 20. yüzyılda da aynı oyunlar devam etmiş; ancak Avrupalı devletler nezdinde gittikçe zayıflayan bir ülke olan Osmanlı Devleti üzerine bu defa Balkanlı Devletler de gelmeye başlamıştı.

II. Abdülhamid 30 yılı aşkın saltanatı boyunca Balkanlı Devletler arasındaki anlaşmazlıkları körüklemek için Bulgarların, Rum-Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmasından kaynaklanan "Kiliseler Meselesi"ni Osmanlı çıkarlarına uygun olarak kullanmıştı. Ancak 13 Nisan 1909'dan beri denetleme iktidarı şeklinde kendini gösteren İttihat ve Terakki yönetimi bu meseleye el atarak 3 Temmuz 1910'da Kiliseler Kanunu'nu çıkarmıştı. Mesele Balkanlı Devletlerin son derece lehine bir biçimde hallolmuştu. Çünkü aralarındaki sorunları büyük ölçüde bu olay bitirmişti. Balkanlı Devletler yüzlerini artık Osmanlı Devleti'ne döneceklerdi.²⁵

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı iç politika çekişmeleri, Oniki Ada'nın elden çıkmış olması, Çanakkale Boğazı'nın tehlikeye düşmesi ve dış politikadaki yalnızlığı gibi sorunlar devleti Trablusgarp Savaşı'nı son derece aleyhte bitiren bir antlaşmaya sürükledi. İtalya ile yapılan barış görüşmeleri devam ederken Balkanlı Devletler peşi sıra verdikleri ultimatome ve savaş ilanı kararlarıyla Osmanlı Devleti'ni çok zor durumda bırakmışlardır. Rusya, Osmanlı'nın bu durumunu fırsat bilerek Boğazlar üzerindeki hedeflerini gerçekleştirmek için Balkanlı Devletlerin birlik kurmalarını sağlamaya çalışmaktaydı. Böylelikle Balkanlılar ve Osmanlı Devleti arasında yapacağı aracılıktan

²⁵ Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *DİA*, C:5, İstanbul 1992, s.23; Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah yayınları:128, Tarih Dizisi:12, İstanbul 1990, s.138; Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1908-1923)", *Türkiye Tarihi4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul 2000, s.35.

bir pay elde etmeyi istemekteydi. Öncelikle Bulgaristan ve Sırbistan 13 Mart 1912 tarihinde yaptıkları bir antlaşmayla Osmanlı Devleti'ne karşı birleşiyor ve Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarını ele geçirip paylaşmayı planlıyorlardı. Bu birliğe 1912 mayısında Yunanistan, Ağustos'unda da Karadağ katılarak Türkleri Balkanlar'dan atmak düşüncesinde birleşmekteydiler.²⁶

Osmanlı Devleti ise 1911 yılı sonları ve 1912 yılı başlarını iç bunalımlarla geçiriyordu. İktidardaki İttihat ve Terakki Cemiyeti çeşitli muhaliflerince düşürülmeye çalışılıyordu. En güçlü muhalifi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası 11 Aralık 1911'de yapılan bir ara seçimi kazanınca İttihat ve Terakki 12 Ocak 1912'de Mebûsan Meclisi'ni feshederek erken seçime gitme kararı almıştı. Seçimi İttihat ve Terakki kazanmış olmasına rağmen otoritesini yitirmişti. Ordu içindeki bazı muhalif subaylar, ordunun siyasete karışmamasını sağlamak amacıyla Halâskârân-ı Zabitan Grubu'nu oluşturmuşlardı. Ordunun siyasette İttihat ve Terakki'den yana tavır almasını protesto eden grubun baskıları, kabine içinde yaşanan istifa ve düzensizlikler Said Paşa kabinesinin düşmesine yol açtı. Bu şekilde İttihat ve Terakki iktidarı da sona ermiş ve hiçbir siyasi partiye üye olmamış, 77-78 Osmanlı Rus Savaşı'nın komutanı Gazi Ahmed Muhtar Paşa sadrazamlığa getirilmişti. Ancak ne İttihat ve Terakki'nin Said Paşa'sı ne Gazi Muhtar Paşa kabinesi Balkanlardaki gelişmelerle ilgilenmediklerinden, ittifaktan habersiz kalmışlardır.²⁷

3 Ekim 1912'de Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ hükümetleri Osmanlı Devleti'ne verdikleri bir notayla üç gün içerisinde eski Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit'e muhtariyet verilmesini istemişler; ancak istekleri reddedilince silaha başvurmuşlardır. İlk olarak 7 Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti. Ertesi günü Osmanlı-Karadağ Savaşı başladı. 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ve Sırbistan bir gün sonra da Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Balkanlı devletlerin uzlaşmaz tutumları Osmanlı Hükümeti'ni böyle bir savaşa girmeye niyeti olmamasına rağmen, mecbur bırakmıştır. Mahmud Şevket Paşa sayesinde ordunun silah ve teçhizatı iyi durumda olmasına rağmen savaş düzeni tam olarak kurulamamıştı. Halkın ve ordunun savaş azmi ve morali iyi olmadığı gibi orduda

²⁶ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.428,431,432.

²⁷ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.433-435; Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1908-1923)", s.38-40.

particilikten kaynaklanan çekişmeler ve disiplinsizlikler vardı. Yine iletişim ve ikmalde yaşanan aksaklıklar, yeterince planlanmadan yapılan harekâtı olumsuz sonuçlandırmıştır. İkiye ayrılmış durumda olan Osmanlı ordusu doğu cephesinde (Trakya’da) Bulgarlarla ,batı cephesinde (Makedonya ve Arnavutluk’ta) Yunan, Sırp ve Karadağlılarla savaşmıştı. Ancak Osmanlı ordusu kısa sürede yenilgiler almaya başlamıştır. Osmanlı donanması Marmara ve Karadeniz’e yöneldiğinden Yunan donanması Ege Denizi’ni kontrolü altına almış Ege adalarını işgal etmişlerdir. 22 Ekim’de harekete geçirilen Doğu Ordusu 25 Ekim’e gelindiğinde Çatalca savunma hattını oluşturarak geri çekilmiş ve Bulgarları bu hat üzerinde durdurmuştur. Batı Ordusu da iç açıcı bir seyir izlemeyip 26 Ekim’de Kumanova’da Sırp’lar’a yenildi. 8 Kasım’da Selânik’te Tahsin Paşa komutasındaki ordu da Yunan ordusuna teslim oldu. Bu esnada Gazi Muhtar Paşa kabinesi istifa ettirilerek yerine Kâmil Paşa sadrazamlığa getirildi. Kâmil Paşa kabinesi büyük devletlerden ateşkes için arabuluculuk yapmalarını istedi. Bulgarlar, Çatalca’ya yaptıkları saldırılardan bir sonuç alamayınca görüşme yapmayı kabul etmişler; 3 Aralık 1912 tarihli ateşte Osmanlı Devleti’nin Bulgar kuşatması altındaki Edirne’ye yardım göndermemeleri hususunu kabul ettirmişlerdir.²⁸

2. 26 Mart 1913 Edirne’nin İşgali

Yunanistan Yanya’yı, Karadağ İşkodra’yı kuşatma altında bulundururken Kuzey Arnavutluk Sırbistan tarafından işgal edilmiştir. Bu durum Sırbistan’ın yayılmasını istemeyen Avusturya-İtalya ittifakını, Sırp’ların koruyucusu Rusya ile karşı karşıya getirmiştir. Ancak bu sorunun büyük bir Avrupa savaşı haline dönüşmesini istemeyen İngiltere ve Almanya’nın çabalarıyla Londra’da bir konferans toplanmasına karar verilmiştir. 17 Aralık 1912’de toplanan konferansta Balkanlı devletler işgal ettikleri yerlerden çıkmamakta diretirken Osmanlı Devleti de Ege Adaları ile Edirne’yi vermemek konusunda ısrar etmiştir. Bu sebeple uzun süren barış görüşmeleri bir çıkmaza sürüklenirken Büyük Devletler 17 Ocak 1913’te Osmanlı Devleti’ne verdikleri ortak bir nota ile Edirne’nin Balkanlılar’a verilmesini, Ege Adaları’nın geleceğinin kendilerince tayin edilmesini istemişlerdir.²⁹ Halbuki savaş başlamadan önce Osmanlı Devleti’nin Balkanlı Devletler’e karşı kesin bir üstünlük sağlayacağından emin olan

²⁸ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.437-439; Cevdet Küçük, *a.g.m.*, s.24.

²⁹ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.440; Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1908-1923)”, s.42.

Büyük Devletler adına Avusturya ve Rusya 8 Ekim 1912 tarihinde yayınladıkları bir bildiriye “Osmanlı Devleti ve Balkan devletleri arasında çıkacak olası bir savaşın sonucunda Rumeli’de sınır değişiklikleri meydana gelirse bunu kabul etmeyeceklerini” açıklamışlardır.³⁰ Ancak olaylar Osmanlı Devleti’nin aleyhinde geliştiğinden bölgedeki statükonun değişmeyeceğine dair verdikleri sözden dönen Büyük Devletler Osmanlı’ya karşı tehditkâr bir tutum takınmışlardır.

Mebûsan Meclisi’nin dağılmış olduğu bir süreçte ortaya çıkan bu durum Saltanat Şurası’nca değerlendirildi. 22 Ocak’ta toplanan Şura, barış kararı alarak Edirne’yi gözden çıkarabildiğini ortaya koydu. Bu durum karşısında sessiz kalmayan İttihat ve Terakki Partisi 23 Ocak 1913’te “Babiâli Baskın” ile iktidara el koydu; Kâmil Paşa’yı istifa ettirerek Mahmud Şevket Paşa sadaretinde bir hükümet kurulmasını sağladı. İttihat ve Terakki, Büyük Devletlerin bu notasını derhal reddederken “Edirne’nin ancak Meriç Nehri’nin sağ tarafında kalan topraklarının verilebileceğini; Adaların geleceğinin, Anadolu’nun güvenliği göz önünde bulundurulmak koşuluyla, Büyük Devletler’e bırakılabileceğini ve kapitülasyonların kaldırılması isteklerini” bu devletlere bildirdi.³¹ Ancak Kâmil Paşa hükümetini Edirne’yi Bulgar’a vermekle suçlayan İttihat ve Terakki Partisi, Edirne’yi kurtarma gerekçeleriyle yaptığı bu girişimden alınının akıyla çıkabilecek miydi?

Siyasi mücadeleye düşmüş partiler, paşalar, subaylar İstanbul’da iktidar hesapları yaparken Edirne şehri yoğun bir Bulgar saldırısına maruz kalmıştır. 1912 ekiminden beri düşmana karşı direnmek durumunda kalan Edirne kalesi insanî ve askerî meziyetleri yüksek, kabiliyetli bir komutan olan Mehmed Şükrü Paşa tarafından savunulmuştur. Doğu ordusu, Kırklareli civarındaki mağlubiyetinden sonra Vize-Lüleburgaz hattına çekilmek zorunda kalmıştı. Ordu Edirne hariç bütün cepheleri terk ederken Edirne kuvvetleri 25 Ekim 1912 günü kaleye çekildi. Bulgar ordusu 26 Ekimden itibaren şehri güney ve doğudan kuşatmaya başlamıştır. Eylül ayından beri seferberlik ve sıkıyönetimin ilan edilmiş olduğu şehirde kale komutanlığı yayınladığı resmî bildiriye iki aylık yiyeceği veya bunu karşılayacak parası olmayanların savaşa dayanamayacak kadın çocuk ve ihtiyarların şehri terk etmelerini istemiştir. Bu emre

³⁰ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.437; Ali Birinci, *a.g.e.*, s.198.

³¹ Sina Akşin, *a.g.m.*, s.43.

binaen 15 bin kişi Şehirde ayrılmış ancak onların yerine Bulgar mezaliminden kurtulup kaçımlar Şehri doldurmaya başlamıştır. Şükrü Paşa'nın buyruğunda 480 top çok sayıda cephaneye, mermi, makinelili tufekek bulunmakla birlikte gaz tuz ve Őeker stoklarının kısa sũrede tũkeneceęi anlaşılmıştır. 77 bataryalı ağır topçu alaylarının çoğu modası geçmiş topları kalenin 56 tabyasına yerleştirilmiştir. Askeri makamlar 6.000 yataklı hastanelere ihtiyaç duyarken Şehir ve civarında 2.000 hastayı barındıracak sıhhĩ tesisat oluşturulmuştur. Edirne kalesi kuşatıldığında Şehir ve kalede 52.597 subay ve er , 106.000 halktan kişi bulunmaktaydı.³²

Maraş ve Kartaltepe mevkiilerinde kanlı muharebeler yaşanmış Maraş'ta dũřman geriletilirken Kartaltepe dũřmanın eline dũřmüřtü. 22 Kasım 1912 gũnũne kadar Bulgarlar kaleyi bombardımana tutarak uçaklarla attıkları bildirilerle asker ve halkı teslim olmaya ağırmışlardır. Bu tarihte Yunanistan hariç Bulgar, Sırp ve Karadağ orduları ile mũtareke akdedilmiştir. Başkomutanlık Londra'da barış gũrüşmelerinin başlayacağını bildirmiştir. Ancak bu mũtarekenin 7. maddesine gũre Osmanlı Devleti Karadeniz limanlarına uyguladığı ablukayı kaldıracak ve Bulgar ordusunun iâsesi için trenlerin Edirne'den geçmesine izin verecek denmiş ve bu madde bũtũn saldırılara direnç gũstermeye çalışan askerin ve Edirne halkının gũzũ önũnde uygulanmıştır. Buna karşılık Edirne'nin takviye ve iaşesiyle ilgili hiçbir girişim yoktu. Durumun farkında olan Bulgarlar her çeşit sıkıntı içerisinde bulunan Şehirden vagonlarını Çatalca cephesine sevk ederken, trenden aleyhimizde yazılan yabancı yayımları, meyve, Őeker, francalaları atarak halkın ve askerin moralini bozmışlardı. Bu esnada Londra'daki barış mũzakereleri mũttefiklerin ařırđ istekleri yũzũnden sonuçsuz kalarak 21 Ocak 1912 tarihinde bitmiştir. Dũrt aydır çok kũtũ Őartlarda yaşamaya ve savaşmaya çalışan halk ve asker Kâmil Paşa kabinesinin Edirne'yi vermeye yanaştığı haberini alınca Şükrü Paşa Sadârete meşhur telgrafını çekerek; Edirne gibi mukaddes bir Şehri hunhar bir dũřmana teslimin Osmanlı tarihinde gũrũlmedięini ve son neferini tabancasına, kendini de son kurşununa bırakacağını mukavemet bitince Şehirde sadece askerleriyle kalarak Bulgar'la mũcadelesine son ana dek devam edeceğini açıklamıştır. Sadarettten gelen

³² Bekir Sıtkı Baykal, *a.g.m.*, s.187; Nazmi ağan, "Balkan Harbinde Edirne", *Edirne'nin 600. Fethi Yildũnũmũ Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993, s.201.

telgrafta ise Mahmud Şevket Paşa'nın hükümete geçtiği, mukavemetin devam ettirilmesi gerektiği ve yardıma bir ordu geleceği bildirilmiştir.³³

Kışın şiddetli soğuğuna, zarurî ihtiyaçların yokluğuna rağmen mukavemet devam etmişti. Ancak halktan ve askerden şehit ve yaralıların sayısı gün geçtikçe artmaktaydı. Bombardımanlar aralıksız devam ederken Şükür Paşa kahramanlıklarla dolu müdafaalarda bulunmaya da devam etmiştir. Bulgar başkomutanı General İvanof martın son haftası kesin hücumu karar vererek ateşin artık hiç sönmediği bu şehri almayı istiyordu. 26 Mart 1913 çarşamba sabahı Hızırlık tabyasında telgraf direğine beyaz bayrak çekilirken şehirde kuşatma işkencesi bitmiş maddi ve manevi işkence başlamıştı. Bir akşam öncesinde Şükür Paşa düşmana yarayacak bina, demiryolu köprüsü ve askeri malzemenin tahribi emrini vermiş; ancak 27 mart gününü Bulgar kralı Ferdinand'ın karşısında esaretle karşılamıştı. Şehri zorla zapteden Bulgarlar, Müslüman ahaliye, galibe yakışmayacak uygulamalarda bulunarak vahşet ortamı yaratmışlardır.³⁴

Cephelerden gelen askerler Sofya ve Filibe'ye gönderilirken bir kısmı da Tunca üzerindeki adacıkta tutuluyorlardı. Balkan Harbinde Edirne Merkez hastanesinde röntgen ışınları uzmanı olarak görev yapan doktor Rıfat Osman'ın şahit olduğu bir manzara da işgalden sonra Mihal köprüsü üzerindeki evinden misafiriyle birlikte on Bulgar eri tarafından alınarak Sarayıçi'ne götürülmesi ve geride bıraktığı eşyalarının, kitaplarının yağmalanmasıdır. Rıfat Osman hatıralarında : “Sarayıçi'nde adalet kasrının yanına vardığımızda doğu cephesi subay ve erlerinin çoğunun yerlerde yatmakta ve yağmakta olan hafif yağmurda ıslanmakta olduğunu gördüm. Kaputlarını gasptan kurtarmayı başaran subay ve erlerimiz bahtiyarlar sırasına geçerek aç oldukları halde bütün geceyi yağmur altında geçirmişlerdir. Sarayıçi'ndeki esaret hayatının ikinci günü subaylara bir ekmeğin dörtte biri verilirken erler ise açtır...Esir erler ağaç kabuklarını ateş yakmak için değil çiğnemek gevelemek için kopardılar...el yetişen ince dallarını bırakıp ta, birbirlerinin omuzlarına çıkararak yüksek kabukları sökmekte ne mantık tasavvur edersiniz” ifadelerini kullanırken, kitabında “Türkler ağaç kabuklarını ateş yakmak için soydular” diyen Fransız albay Piyeron de Mondezirin'e cevabını vermiştir. Tunca adası bir vahşet adasına dönüşürken günde yirmi otuz esir ölmeye başlamış

³³ Bekir Sıtkı Baykal, *a.g.m.*, s.189,190; Nazmi Çağan, *a.g.m.*, s.202,203; Rıfat Osman Tosyavizade, *a.g.e.*, s.78.

³⁴ Bekir Sıtkı Baykal, *a.g.m.*, s.191,192; Nazmi Çağan, *a.g.m.*, s.206,207.

tedavi etmek bir kenara bu insanlara ekmek, su dahi verilmemiştir. Şehrin sokaklarında ele geçirilen insanlar ise hemen orada kurşuna dizilirken Bulgarlar Edirne’de bir çok kadına saldırmış tecavüzlerde bulunmuşlardı. Ölenler için bir kısım esirler çukurlar kazarken gıdasızlık, soğuk, açlık bu esirleri kendi kazdıkları derin ve geniş mezarların sahipleri yapmıştı.³⁵

Edirne’de her çeşit zulüm devam ederken Osmanlı Hükümeti, Büyük devletlere başvurarak barış görüşmelerinin başlamasını istedi. Görüşmeler Osmanlı Devleti ve Balkanlı Devletler arasında 30 Mayıs 1913’te imzalanan Londra Barış Antlaşmasıyla sona ermiştir. Londra Barış Antlaşması’na göre:

- Osmanlı Devleti’nin batı sınırı Midye-Enez çizgisi olacaktı.
- Osmanlı sultanı ve Balkanlı Devletler Arnavutluk sınırlarının çizilmesi ve Ege Adaları konularının geleceğini Büyük Devletlere bırakacaklardı.
- Girit, Selânik ve Güney Makedonya Yunanistan’a bırakılacaktı.
- Kuzey ve Orta Makedonya Sırbistan’a, Silistre Romanya’ya bırakılacaktı.
- Edirne, Kavala ve Dedeağaç ile birlikte bütün Trakya Bulgaristan’a kalacaktı.³⁶

3. 21 Temmuz 1913 Edirne’nin Geri Alınışı

Balkanlı Devletler müttefik olmaları rağmen kısa sürede aralarında anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Makedonya’nın paylaşılması konusu memnuniyetsizliklerinin baş sebebi olmuştu. Bulgaristan’ın büyümesinden rahatsız olan Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya, Bulgaristan’a savaş açarak II. Balkan Savaşı’nı başlatmışlardı. Bulgar ordularının yenilgiye uğradığı sırada yönetimde bulunan İttihat ve Terakki Partisi 19 Temmuz 1913’te harekete geçti. Bulgar kuvvetlerinin Balkanlı müttefiklerine yöneldiği bu süreçte Edirne 21 Temmuz 1913’te Türk ordusu tarafından geri alındı. Mustafa Kemal’in hareket şubesi başkanı bulunduğu Bolayır Kolordusu 15 ve 18 Temmuz arasında Keşan, Enez, İpsala ve Uzunköprü’yü Bulgarlardan kurtardığı günlerde Bulgar askeri de Meriç köprülerinden karşıya geçmek veya trenle Kuleliburgaz’a gitmek

³⁵ Çağan, *a.g.e.*, s.207-209; Rifat Osman Tosyavizade, *a.g.e.*, 1998: s.80; İlker Alp, *a.g.e.*, s.33, 131.

³⁶ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.441; Cevdet Küçük, *a.g.e.*, s.24; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi Balkan Savaşları*, C: II, Kısım:II, TTK, Ankara 1983, s.313.

kaydıyla kaçımlardı. Mustafa Kemal'e, Yarbay Enver'in kurmay başkanı bulunduğu X. Kolordu'yu beklemesi emredilmiş olmasına rağmen X. Kolordu gece de hareketine devam ederek diğer birlikleri beklemeden Edirne'ye girdi. Meriç'in batı sahilini, Karaağaç'ı, Dimetoka'yı, Edirne-İstanbul demiryolu güzergâhını ve bütün köyleri Bolayır Kolordusu kurtardı. Ayrıca Edirne'ye ilk giren Mustafa Kemal'in yönettiği Bolayır Kolordusu'na bağlı bir süvari tugayı oldu. Ancak Balkanlar'da birçok Türk şehrinin ve insanının kaybedildiği büyük yenilginin müsebbibi İttihat ve Terakki Partisi'ydi. Partinin ileri gelenlerinden Enver Bey'in Edirne'ye bir fatih edasıyla girmesi Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Şevket Süreyya gibi yazarlar tarafından açgözlülük, İttihat ve Terakki'nin kara lekeleri üzerine parlak bir şey geçirme uğraşı olarak nitelendirilmiştir.³⁷

II. Balkan Savaşı, Balkanlı Devletler ve Bulgaristan arasında 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması ile sona ererken Osmanlı Devleti de Balkanlı Devletlerle ayrı ayrı antlaşmalar yapmıştı. Edirne'nin kaderini belirleyen ise Osmanlı'nın batı sınırındaki tek komşusu Bulgaristan'la yapmış olduğu 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'dır. Yirmi madde ve dört ekten oluşan antlaşmaya göre: Kırklareli, Dimetoka ve Edirne Osmanlı'ya geri verilmiş; Meriç'in batısındaki 30 kilometrelik bir şerit Osmanlı'da kalmıştır. Türk ordusunun ilerleyişi devam ederken temmuz ayında Bolayır Kolordusunda bulunan Teşkilât-ı Mahsusa Başkanlarından Kolağası Süleyman Askerî Bey, Müslüman ahalinin ileri gelenleri ile bir kongre toplayarak merkezi Gümülcine olan Batı Trakya Hükümeti'ni kurduğunu ilan etmişti. Ancak bu antlaşma ile hükümetin dağılması istenmiş Batı Trakya Bulgaristan'a bırakılmıştı. Batı Trakya'daki Türklerin Bulgarlarla eşit haklara sahip olacağı da maddeler içerisinde yer almakla birlikte Batı Trakya Türkleri çok geçmeden Bulgarların her konudaki baskılarıyla karşı karşıya kalmışlardı.³⁸

³⁷ Bekir Sıtkı Baykal, *a.g.m.*, s.192; Cevdet Küçük, *a.g.m.*, s.24; Nazmi Çağan, *a.g.m.*, s.211; Latif Bağman, Oral Onur, *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1982, s.18-22.

³⁸ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s.443; Cevdet Küçük, *a.g.m.*, s.24; Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s.480-489.

II. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI VE EDİRNE

A) I. Dünya Savaşı Öncesi Paylaşım Tasarıları

Balkan Savaşları sona erdikten sonra I. Dünya Savaşı arifesinde, Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti'nin Asya ve Anadolu'daki topraklarının aralarında paylaşma isteğinden doğan bir takım görüşmeler yapılmıştı. Bu görüşmeler Osmanlı ve diğer Avrupalı devletler arasında şu şekilde gerçekleşti.

- 19 Mart 1913 İngiliz - Alman Anlaşmasına göre Irak petroleri dörtte 1 Alman dörtte 3 İngiliz olmak üzere bölüştürülmüştür.
- 13 Haziran 1913 Osmanlı – İngiliz Görüşmeleri Irak'ın sulama sorununun kendi şirketlerince çözümünü istemiştir.
- 3 –24 Temmuz 1913'de Osmanlı Devleti; İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, Avusturya, ve İtalya ile Büyükelçiler Konferansı için İstanbul'da bir araya gelmiştir. Konferansın konusu Ermeni sorunu ve Doğu Anadolu'da Osmanlı'dan yapılması istenen ıslahatlar olmuştur.
- 29 Temmuz 1913 Osmanlı - İngiliz Anlaşması'na göre de Osmanlı gümrüklerinin %11'den %15'e çıkarılması kabul edilmiş; ancak İngiltere kapitülasyonların kaldırılmasını erken bulduğunu belirtmiştir.
- 12 Ağustos 1913 Osmanlı - İngiliz Anlaşması'na göre Osmanlı Asya'sındaki demiryollarının işletmesine dair İngiltere'ye yeni haklar verilmiştir.
- 9 Ekim 1913 Osmanlı – Rus Anlaşması ile Trabzon-Pekeriç-Harput-Diyarbakır çizgisinin doğusunda demiryolu yapım ve işletme hakkının Ruslar'ın olduğu kabul edilmiştir.
- 8 Şubat 1914 Osmanlı – Rus Anlaşması'na göre, Erzurum-Trabzon-Sivas ile Van-Bitlis-Harput-Diyarbakır şeklindeki iki kesimin başına iki yabancı genel müfettiş geçirilecektir.
- 14 Şubat 1914 Londra Büyükelçiler Konferansı ile Gökçeada ve Bozcaada dışındaki Ege Adaları Yunanistan'a ve İtalya'ya bırakılacaktır.

- 15 Şubat 1914 Fransız – Alman Anlaşması ile Osmanlı Asya’sında demiryolu yapımı için bölgeler bölüştürülmüştür.
- 6 Mart 1914 İngiliz – İtalyan Anlaşmasıyla Aydın’dan Antalya’ya uzanan demiryolunun hattı belirlenmiş ve bölüşülmüştür.
- 9 Nisan 1914 Osmanlı – Fransız Anlaşması’na göre Kuzey ve Batı Anadolu ile Suriye olmak üzere üç Fransız bölgesi kurulması kabul edilmiştir.
- 9 Nisan 1914 Osmanlı – İngiliz Anlaşması’na göre ise Osmanlı Devleti’nin kendi tekel maddelerine vergi koyması ve iç gümrükte sınırlı bazı düzenlemeler yapması kabul edilirken İngiltere’ye Irak’ın sulanması, demiryolu yapımı ve petrol arama hakları verilmiştir.
- 15 Haziran 1914 İngiliz – Alman Anlaşması ile bu iki devlet Osmanlı’dan elde ettikleri hakları ve çıkarları karşılıklı olarak tanımışlardır.³⁹

Osmanlı Devleti ve diğer devletler arasındaki bu çok taraflı görüşmeler göstermektedir ki Osmanlı’nın Orta Doğu ve Anadolu’daki toprakları Büyük Devletlerin çıkarlarına uygun biçimde daha I. Dünya Savaşı başlamadan paylaşılmıştı. Bu devletler kendilerine ayrılan payları karşılıklı olarak tanımalarının yanı sıra Osmanlı Devleti’ni de onlarsız bir adım atamaz hale getirmişlerdi. Ancak İstanbul, İzmit ve Edirne bölgelerinin üzerinde anlaşmaya varılamamış olduğunda bu yerler paylaşım tasarılarının şimdilik dışındaydı. Bu bölüşme tasarıları 28 Haziran 1914’te I. Dünya Savaşı başlayınca yarım kalmıştı.⁴⁰

Bu yarım kalan anlaşmalar 1918 yılından sonra tekrar gündeme gelecek bu defa paylaşılan coğrafya daha da genişleyecekti. Edirne’nin de içinde yer aldığı Trakya bölgesinin karşılaştığı olumsuzluklar daha savaşın ilk yıllarında kendini göstermeye başlamıştı.

³⁹ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789- 1994)*, Filiz Kitabevi , İstanbul: 1995, s.454.

⁴⁰ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s.458; Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1908-1923)”, *Türkiye Tarihi4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul: 2000, s.50-53.

B) Edirne Üzerinde Paylaşım Planları Olan Devletler

1. Yunanistan

Yunanistan ve Bulgaristan IX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kurulan iki devlet olup Osmanlı'dan toprak koparma çabalarını sonlandırmamışlardı.

Yunanistan'ın istekleri 1814'te Odesa'da Filik-i Eterya Cemiyeti'nin kurulmasıyla doğmuştu.⁴¹ Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin Osmanlı topraklarında da kısa süre içinde şubeleri açılmıştı. Çalışmalarına gizlilikle devam eden cemiyetin üyeleri arasında İstanbul'daki Rum Patrikliği'de bulunmaktaydı. Cemiyet güçlendikçe amaçları da daha kesin hale gelmekteydi. Bu amaç: “Bizans İmparatorluğu’nu yeniden ihya etmek”ti. Bunu gerçekleştirmek için Mora ve civarında bir Yunan Devleti kurmayı tasarlıyorlardı ki bu amaca ulaşılmıştı. İkinci olarak İstanbul başşehir olmak üzere Trakya, Teselya, Batı Anadolu, Selânik, Ege Adaları, Oniki Ada Girit, Kıbrıs ve Karadeniz kıyılarını (Kuzey Anadolu’da Pontus Rum Devleti’ni kurarak) ele geçirerek Bizans’ı yeniden diriltmeyi istiyorlardı. Böylece büyük Yunan İdeali (Megali İdea) gerçekleşmiş olacaktı. Türk milleti aleyhinde gelişmeler amaçlayan ideoloji “Hellenlerin önderliğinde Bizans İmparatorluğu yeniden canlandırmak ülküsü” olarak tanımlanıyordu.⁴² Bu ülkünün gerçekleşmesi için alınması amaçlanan topraklar arasında Edirne'nin de içinde bulunduğu Trakya da yer alıyordu.

Bu durum Yunan kamuoyunda; Nea Allas adlı bir Yunan gazetesinin 13 Kasım 1918 tarihli sayısında olduğu gibi “Kıbrıs, Epir, Oniki Ada, Trakya ve Küçük Asya”nın Yunanistan’a bırakılması gerektiği” şeklinde yansımaktaydı.⁴³

⁴¹ Cemiyetin adı 1894'te Etnik-i Eterya olarak değiştirilmişti. Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.138.

⁴² Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.138-139; Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, İstanbul: 1988, s. 84.

⁴³ Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C: I, Ankara: 1987, s.30-31.

2. Bulgaristan

Ayastefanos Antlaşması ile de (3 Mart 1878) Doğu ve Batı Trakya'nın önemli bir kesimi Bulgaristan'a verilmiş ve bu şekilde Bulgaristan Prensiği kurulmuştu. Berlin Antlaşması ile (13 Temmuz 1878) Bulgaristan'ın sınırları daraltılmış olduğundan, Bulgarlar bundan sonraki dönemde daha saldırgan bir tavır sergileyerek Makedonya ve Trakya'da en kalabalık nüfusu kendilerinin oluşturduğunu ileri sürerek toprak elde etme hevesine girmişlerdi. Hatta görünüşte Doğu ve Batı Trakya'dan göç etmiş olan Bulgar muhacirlerine yardım etmek amacıyla "Merkezi Edirne- Trakya Komitesi" kurulmuştu. Bu komitenin kurulmasındaki amaç savaşı bir şekilde Doğu Rumeli vilayetini ele geçirmektir. Bunun için Makedonya ve Edirne çalışma yeri olarak seçilmişti.⁴⁴ Bulgar milliyetçileri Ortaçağ'daki Büyük Bulgaristan'ı yeniden kurmak Ayastefanos sınırlarına sahip olmak istiyorlardı.⁴⁵

I.Dünya Savaşı'nda Bulgarlar da Osmanlı Devleti ile birlikte yenilen tarafta yer aldığı için Trakya'yı silah zoruyla alabilecek bir konumda değildi. Koruyucuları Ruslar da savaştan çekilmişti. Bulgarlar Trakya ve Makedonya üzerindeki isteklerini diplomatik yollarla halletmek amacıyla Rilo Manastırı baş rahibinin reisliği altında "Trakya Komitesi" adlı bir cemiyet kurdular.⁴⁶

3. Fransa

Doğu Trakya'da Fransız tehlikesi Mondros Ateşkesi ile başlamıştı. Ateşkesin ardından 4 Kasım 1918'de Uzunköprü-Sirkeci demiryolu Fransızlar tarafından işgal edildi ve 1919 yılının Ocak ayında Fransızlar Trakya demiryolunun korumasını bir Yunan taburuna devrettiler.⁴⁷

Fransa, I. Dünya Savaşı'ndan sonra barış yapılıncaya kadar Trakya'dan çıkmamak niyetindeydi ki mahalli teşkilatlarla anlaşmak niyetindeydiler. Trakya üzerinde Fransız himayesini gerçekleştirmek için Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk

⁴⁴ Tefik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C:I, TTK, Ankara: 1992, s.61.

⁴⁵ Süleyman Kocabaş, *Avrupa Türkiyesi'nin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm*, İstanbul: 1986, s.144.

⁴⁶ "Mütareke ve Milli Direnmede Edirne" maddesi, *Yurt Ansiklopedisi*, C: IV, İstanbul: 1982, s.2380.

⁴⁷ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.152.

Cemiyeti Merkez Heyeti'ne Fransız mandasını kabul etmeleri yönünde bir muhtıra verdirmek istiyorlardı.⁴⁸

C) I. Dünya Savaşı

1. Nedenleri – Başlaması – Gelişimi

I. Dünya Savaşı'nın sebepleri XIX. yüzyılda meydana gelen gelişmelere dayanmaktadır. 1870'de İtalyan Birliğinin gerçekleşmesi ve 1871'de Alman Birliği ve İmparatorluğunun kurulmasıyla 1815 yılındaki Viyana Kongresi'nde Avrupalı devlet ve prensliklerin belirlediği statüko değişmeye başlamıştır. Avrupa'da güçler dengesinin yeniden kurulmaya çalışılması da yeni blokları ortaya çıkarmıştı. Bloklar arasındaki çıkar çatışmaları, karşılıklı olarak silahlanmaya neden olmuş ve dünyayı etkileyecek topyekün bir savaşa ortam hazırlamıştı.

İngiltere ve Fransa gibi yakınçağın büyük sömürgeci devletlerinin dünya pazarını Almanya gibi askeri açıdan güçlü bir devlete kaptırmaktan duydukları rahatsızlıklar artmıştı. Yine Fransa 1871'de Almanya'ya bıraktığı Alsace-Lorraine bölgesini geri almak niyetini hiç kaybetmemişti. Almanya'yı tekrar bölmek isteyen bu iki devlete ek olarak Rusya batı sınırındaki Almanya'nın güçlülüğünden ve Panislavizm'e karşı Pancermenizm'in yükselmesinden hoşnut değildi. Dolayısıyla İngiltere ve Fransa ile aynı emelleri taşıyan Rusya, Almanya ve Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nu parçalayarak Avrupa Slavlarını kendi egemenliğinde birleştirme fikrini hayata geçirmek niyetindeydi. Güneydoğu Avrupa ve Ön Asya'yı etkisi altında bulunduran Almanya ise yeni pazarlar elde etme yarışında olan Uzakdoğu ve Afrika'da İngiltere'nin karşısına çıkmaya çalışan bir ülkeydi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Osmanlı Devleti ile benzer bir kaderi paylaşmakta; destekleyici Rus tehlikesini gördüğü için Sırbistan'ı haritadan silmeyi düşünmekteydi. İtalya ise yeni kurulan bir devlet olarak sömürge ve hammadde yarışında kendisine de bir yer açılmasını istemekteydi. Bunun için ikili oynayarak bu amaçlarına ulaşmaya çalışmıştır. 20. yüzyıl Avrupa'sındaki bu gergin

⁴⁸ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 223-227; Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul: 1975, s.421.

ortam patlayacak yer arayan devletleri üçlü ittifak ve üçlü itilaf bloklarını oluşturmaya yönlendirmiş bulunuyordu.⁴⁹

2. Osmanlı – Alman Yakınlığı ve Osmanlı Devleti’nin Savaşa Girişi

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı arefesinde yalnızlığına son vermek için İngiltere ve Fransa’ya ittifak tekliflerinde bulunmuş; ancak bu devletler parçalanmasını ve paylaşmayı istedikleri bu devletin teklifini reddetmekle birlikte tarafsız kalmasını sağlamaya çalışmışlardı. Osmanlı Devleti, İtilaf bloğu saflarında ittifak arayışları sonuçsuz kalınca Almanya ile yakınlaşma içerisine girmiştir. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı – Alman yakınlaşmasında Alman askerî ıslahat heyetinin Osmanlı ordusundaki çalışmaları Osmanlı devlet ve askeri erkanını Alman dostluğu fikrine alıştırmıştır. Bağdat demiryolu yapım hakkını kazanmış olan Almanya Doğu siyaseti gereği Osmanlı Devleti üzerine düşmüş bulunuyordu. İngiltere, Fransa ve Rusya Almanya’nın Ortadoğu’ya fazlasıyla yaklaşmış olmasından çıkarları gereği rahatsızlık duymakla birlikte Osmanlı Devleti’ni ortadan kaldırmaya ve öncesinde, parçalamaya yönelik siyasetler izlemeye başlamışlardı.

Avusturya Veliahdı ve eşinin 28 Haziran 1914’te Sırp milliyetçileri tarafından öldürülmeleri ile temelinde sömürgelerini yaygınlaştırma veya başka devletlere kaptırmama yarışının ve milliyetçilik duygularının olduğu I. Dünya Savaşı’nın kurulmuş saati çalışmaya başlamıştı. Savaş tetiklendikten kısa bir süre sonra Enver Paşa, İttihat ve Terakki ileri gelenleri ile Alman imparatoru üçgeninde varılan kararlar neticesinde Osmanlı - Alman ittifakı tam manasıyla gerçekleşmişti. Avusturya ve Sırbistan arasında başlayan savaş, Almanya’nın 1 Ağustos 1914 günü Rusya’ya, iki gün sonra da Fransa’ya savaş ilanı ile gerçek anlamda başladı.⁵⁰

Osmanlı Devleti adına Mebusan Meclisi başkanı Halil, Enver, Talat ve Sait Halim Paşalar ile Almanya’nın İstanbul Büyükelçisi Baron von Wangenheim arasındaki 27 Temmuz 1914’ten beri devam eden görüşmeler 2 Ağustos 1914 tarihli Osmanlı - Alman İttifak Antlaşması şeklinde sonuçlandı. Bu durumda antlaşmaya

⁴⁹ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.459-460.

⁵⁰ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.461; Akşin, *a.g.e.*, s.53.

imzayı atan Sait Halim Paşa başta olmak üzere ittifakı uygun bulanlar Osmanlı Devleti'ni savaşa soktuklarının da farkındaydılar. Zaten Alman tarafı da Osmanlı'nın bir an önce Rusya'ya karşı harekete geçmesini istemekteydi ki böylece Avusturya-Macaristan'ın yükü biraz hafifleyecekti. Alman genel karargâhınca Türk silahlı kuvvetlerinin çeşitli taarruzları için çalışmalar başlatılırken İngilizlerden kaçarken Çanakkale'ye sığınan Alman Amiral Souchon komutasındaki Goeben ve Breslau adlı gemilere geçiş izni Enver Paşa tarafından verilmişti. Mürettebatı değiştirilmediği halde isimleri Yavuz ve Midilli olarak değişen gemiler takviye ettikleri Türk donanmasıyla birlikte Karadeniz'e açılmışlardı. Son model iki Alman gemisiyle süslenmiş bu donanma Enver ve Talat Paşalar gibi hükümet üyelerinin bilgisi dahilinde 28 - 29 Ekim 1914'te Rusya'nın Sivastopol ve Odesa limanlarını topa tuttu.⁵¹

Bu süreçte Almanya'nın neden hemen her istediği yapılmıştır? sorusu Osmanlı'nın başındaki türlü belaların def edilmek istenmesi - ki 7 Eylül 1914'te Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını açıklamasıyla bir tanesi hemen uygulanmıştır.⁵² - ve bazı sorunların halledilebileceğinin ümit edilmesiyle açıklanabilir. Bu sorunlar Balkan Savaşları'ndan kalan, Edirne'nin geri alınmasıyla başlayan umutların sonuçlandırılması, kaybedilen toprakların geri alınması isteği ve eldeki coğrafyanın parçalanacağı korkusunu kapsamaktadır.

Balkanlardaki Osmanlı politikası, 14 Ağustos 1914'te Osmanlı vekiller encümeninin aldıkları kararlarda Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan ile ittifak yapılması fikriyle ortaya konmuştu. Bu ittifak isteğinde Ege adalarını Yunanistan'dan, Batı Trakya'nın bir kısmını da Bulgaristan'la savaş yapmadan geri almak amacı yatmaktadır.⁵³

3. Osmanlı – Bulgar İttifakı

Osmanlı Devleti'nin Batı Trakya'nın bir kısmını geri alabileceği düşüncesi Bulgaristan ile ittifak fikrini doğurmuştu. Almanya kendi ittifak grubunda bu devletleri kesinlikle görmek için bu antlaşmayı desteklemişti. Osmanlı Hükümeti, 2 Ağustos

⁵¹ Akşin, *a.g.m.*, s. 55; Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 96.

⁵² Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 466.

⁵³ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 99-100.

1914'te bir ittifak antlaşması yapmış olduğu Almanya ile karadan bağlantısı olmadığı için Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'nın durumu belli olmadıkça savaşa girmekten çekinmişti. Almanya ve Avusturya'nın desteğiyle Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında 19 Ağustos 1914'te Sofya'da bir ittifak ve dostluk antlaşması imzalanmıştı.⁵⁴ Talat Paşa ve Bulgar başvekili Radoslavof arasında akdedilen Osmanlı - Bulgar Dostluk ve İttifak Antlaşması'na göre; "Osmanlı veya Bulgar devletlerinden biri, iki Balkan devletinin taarruzuna uğrarsa öbürü onun yardımına gelecektir. Keza, Osmanlı veya Bulgar devletlerinden biri, öbürünün rızası alındıktan sonra bir Balkan devletiyle savaşa tutuşur ve bunu müteakip bir başka Balkan devletinin taarruzuna uğrarsa diğer müttefikler ona yardım edecektir."⁵⁵

Osmanlı Devleti'nin imzaladığı bu antlaşmanın birinci maddesine göre; her iki devlet karşılıklı olarak memleketlerinin sınırlarına riayet etmeyi taahhüt etmişlerdi. Bu durum bir takım topraklarını geri almayı planlayan Osmanlı'nın, İstanbul Antlaşmasıyla kabul ettiği şartları zorlayamayacağı ve kaybedilmiş olan Batı ve Doğu Trakya toprakları üzerinde hak iddia edemeyeceği anlamına gelmektedir. Oysaki Osmanlı ile böyle bir antlaşma yapmış olduğu halde Üçlü İttifaka girmekte acele etmeyen Bulgaristan ittifaka girmek için bir peşinat istemişti. Bu peşinat Edirne'nin batısındaki geniş bir araziye Meriç'in batısındaki bütün yerleri ve Meriç Nehri'ni kapsamaktadır. İngiliz ve Fransızların Boğazları ele geçirerek Osmanlı'yı saf dışı bırakmak ve müttefikleri Rusya'ya yardım göndermek amacıyla açtıkları Çanakkale Cephesi'nde Türk askerinin kazandığı büyük zafer dahi Bulgaristan'ı ittifaka ortak etmeye kâfi gelmemiştir. Osmanlı Devleti'nden toprak tavizi almakta direnen Bulgaristan'ın istediği olmuş Osmanlı Devleti sınır değişikliği için müzakereyi kabul etmişti. Sonuçta Sofya'da imzalanan 6 Eylül 1915 tarihli Osmanlı- Bulgar Hudut Düzeltme Antlaşması'na göre; Meriç Nehri, Edirne'nin kuzey, batı ve güneybatısındaki topraklar ile Karaağaç- Kuleliburgaz demiryolu Osmanlı'dan koparıldı.⁵⁶ Sınır olarak "Tatarköy"ün doğusundan başlayıp Tunca boyunca giderek Edirne'nin birkaç kilometre kuzeyinde Meriç'e varan ve Meriç istikametince Karaağaç'ı Bulgaristan'da bırakarak

⁵⁴ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.466.

⁵⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.101.

⁵⁶ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.102,103,107.

Meriç'in iki kilometre doğusundan, Enez bizde kalmak üzere, Meriç'in ağzına inen hattın, hudut hattı olması"⁵⁷ kabul edildi.

Osmanlı devlet adamları; sonuçta savaşı kazanacağımızı, Bulgaristan'ın Sırp, Yunan ve Romenler'den alacağı yerlere karşılık hem bu antlaşmayla verilen toprakları hem de Batı Trakya'yı geri almayı düşündükleri için bu tehlikeli adımı atmışlardı. Ancak 1916 ve 1917 de devam eden Osmanlı – Bulgar sınırı düzeltme teşebbüslerinden bir sonuç alınamaması da Bulgaristan'a pek fazla güvenilmemesi gerektiğini ortaya koymaktaydı. Bulgaristan'a karşı her zaman temkinli davranılması yolundaki bir uyarı da Türk Bulgar ilişkileri hakkındaki görüşlerini Balkan Savaşları bittikten sonra 14 Nisan 1914'te hazırladığı raporunda ortaya koyan Mustafa Kemal'den gelmiştir. 27 Ekim 1913'te Bulgaristan'da Sofya Ataşemiliterliği'ne atanan Mustafa Kemal Genelkurmay Başkanlığı'na Balkanlardaki durum hakkında yazdığı raporda:

“Bulgarlar tarafından, Meriç havzasını tamamen kendi idarelerine geçirmek ve Edirne'yi tekrar zapt etmek gibi emeller beslenmesi ihtimalleri uzak değilse de, Bulgaristan'ın şimdiki durumu devam ettikçe Osmanlı Devleti'ne karşı dostane bir politika takibini yalnız şimdiki hükümete değil, ilerde iktidara gelmesi muhtemel olan diğer partilere de lüzumlu saydırmaktadır. Malinof'un ve muhtelif partilerin diğer bazı başkanlarının son seçimler sırasında yaptıkları siyasi açıklamalarda bu arz ettiğim zeminde konuştukları sözüne güvenilir kişiler tarafından ihbar edilmiştir. Bununla beraber, bu gibi sözlere lüzumundan fazla önem verilmeyerek dış politikası dış cereyanlara göre değişen Bulgaristan'ın siyasi çizgisinin daima gözlem altına bulundurulması durumun gereğidir. Acizane fikrimce Edirne'nin lâıyıkı gibi tahkim edilmesi ve müsamaha gösterilmeyecek derecede önemli bir kuvvetin Edirne havalisinde (Trakya'da) mevcut bulundurulması ve diğer askeri tedbirlerin alınması Bulgaristan'ın gelecekte izleyeceği dış politikanın lehimize kalmasını sağlayacak en önemli vasıta"dır."⁵⁸ demekteydi.

I. Dünya Savaşı yıllarında Trakya ve dolayısıyla Edirne ile ilgili olaylar Bulgarlar'la yaşanan sorunlarla sınırlı kalmamıştır. Yunanistan'ın da Osmanlı Devleti

⁵⁷ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.104.

⁵⁸ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, (Gen. Yön.: Şule Perinçek), Kaynak Yayınları, C: I, İstanbul: 1998, s.191.

ile kuzey batı sınır komşusu olması bir tehlike yaratmaktaydı. Çünkü Ege Adaları problemini çözememiş bu iki ülke arasına bir de İtilaf Devletleri girmişti. İngiltere ve Fransa, Yunanistan'a kendi saflarında savaşa girmesi halinde Batı Anadolu coğrafyasını teklif etmişlerdi. 1916 tarihli Sykes - Picot Antlaşması ile İngiliz ve Fransızlar Osmanlı Asyası'nı kendi aralarında paylaşırken Yunanistan'a da Doğu Trakya vaat edilmişti. Özellikle İzmir'i elde etmek isteyen Yunanistan, 26 Haziran 1917'de savaşa İtilaf Devletleri'nin yanında girmiştir.⁵⁹

D) I. Dünya Savaşı Sonunda Doğu Trakya Sorunu

Bulgaristan'ın aslında her zaman Osmanlı açısından sakınılması gereken bir konumu olmasına rağmen Bâbiâli'nin Bulgaristan ile giriştiği bu ittifak teşebbüsünü, sonradan elde edilmesi beklenen kazançlara duyulan ümitle açıklamak mümkündür.

Fakat bu sıralarda Balkanlar'da istikrardan söz etmek pek de kolay değildir. Nitekim Romanya müttefiki Rusya ile arası bozulunca 7 Mayıs 1918 Bükreş Antlaşmasıyla Dobruca'nın güney kısmını Bulgaristan'a vermişti. 24 Eylüldeki antlaşma ile de bütün Dobruca'yı alan Bulgaristan müttefiki Osmanlı'ya Batı Trakya'yı geri vermek bir yana Karaağaç ve Dimetoka yine Bulgaristan'da kaldı.⁶⁰

Osmanlı Devleti hiç olmazsa 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'nın şartlarına göre sınır değişikliği yapmak niyetindeydi; ancak devlet adamları tüm vatansever duygularına rağmen devletin gelecekteki çıkarlarını düşünerek attıkları 1915 Sofya Antlaşması'nın kara lekesini bir türlü silemiyorlardı. Berlin Antlaşması da geri atılmış adımların tekrar ileri alınamadığının bir göstergesi oldu.

Osmanlı Devleti müttefikleriyle birlikte savaşı kaybetmiş bir durumdayken Doğu Trakya'nın kaybedilmeyeceği konusunda 1918 de ilan edilen Wilson Prensiplerinden dolayı güvence duymuştu. 1917'de Almanya'ya savaş ilan ederek I. Dünya Savaşı'na Amerika Birleşik Devletleri de katılmıştı. Amerika Birleşik Devletleri

⁵⁹ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.501; Zekai Güner, *Trakya – Paşaeli Müdafaa- i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: 1998, s. 9.

⁶⁰ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.114.

Başkanı Woodrow Wilson 8 Ocak 1918’de savaş sonunda yapılacak barış şartlarını 14 maddelik bir programla dünya kamuoyuna açıkladı. Milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin tayin edeceğini öngören Wilson İlkeleri’nin “hâlihazırda Osmanlı Devleti’nin Türk olan kısımlarına itirazsız hakimiyet sağlanması” vaadi Osmanlı devlet adamlarının Trakya konusundaki güven hislerini açılacak niteliktedir. Osmanlı Devleti, halkının büyük çoğunluğu Türk ve Müslüman olan ve savaş sonuna kadar Türk sınırlarında yer alan Doğu Trakya’nın yabancı bir hakimiyete verilmesini insanlık dışı, hak ve adalete aykırı bir durum olarak görmüştü. Hatta Bulgaristan ve Yunanistan’a geçmiş olan ve halkının % 85’i Türk olan Batı Trakya’nın da geri alınabileceğine inanılıyordu.⁶¹

Bulgaristan 29 Eylül 1918’de mütareke imzalayarak savaştan çekildikten sonra 5 Ekim 1918’de Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya – Macaristan olmak üzere üç müttefik devletin barış teklifi Amerikan Başkanı Wilson’a bildirildi. Osmanlı Devleti de Almanya ile kara ulaşımının kesilmesi, Almanya’nın aldığı yenilgiler, Avusturya’nın mütareke görüşmelerine başlaması ve İngiliz – Fransız kuvvetlerinin Rumeli’yi istila ile Doğu Trakya sınırına yaklaşmaları, İzzet Paşa Hükümeti’ni anlaşmaya mecbur bırakmıştı. İzzet Paşa hükümeti 24 Ekim’de Limni Adası’nın Mondros Limanı’na hareket eden mütareke heyetine iyimser şartlar içeren sekiz maddelik bir talimatname⁶² vermişti. Ancak İtilaf Devletleri adına Amiral Calthrope ile Osmanlı Bahriye Nazırı Rauf Bey arasında 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi’ne göre hiç de iç açıcı olmayan şartlar kabul edildi. Tamamı 25 maddeden oluşan ateşkes antlaşmasının 7. maddesi Doğu Trakya’nın da içinde bulunduğu bütün Türk yurdu topraklarını tehlikeye atmıştı. 7. madde: “Müttefikler, güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına sahip olacaklardır” diyordu.⁶³

⁶¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.119; Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C: I, Kastaş Yayınları, İstanbul: 2000, s.39; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.10.

⁶² “Hükümet idaresine hiçbir suretle müdahale kabul edilemeyeceği, memleketin hiçbir noktasına askeri kuvvet ihraç olunmayacağı, mütarekeden sonra Almanya Türkiye’ye borç vermekte devam edemeyeceği için İtilaf Devletlerince para yardımı yapılması, boğazların açılacağı, fakat yalnız Yunan harp gemilerinin geçmesine müsaade edilmeyeceği” talimatta belirtilmiştir. Sabahattin Selek, *a.g.e.*, s.43.

⁶³ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s.506; Sina Akşin, *a.g.e.*, s.69.

Mondros Mütarekesi'nde çizilmiş olan İtilaf işgal planı, antlaşmanın birkaç gün sonrasında fiiliyata döküldü. Nerdeyse bütün Türk yurdu İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştı. 13 Kasım 1918 günü 55 parçalık bir donanma ile İstanbul limanına gelen İtilaflar, başkenti de denetimlerine alarak işgallerine devam ettiler.⁶⁴ 4 Kasım 1918'de Doğu Trakya'ya bir Fransız alayı gelerek Uzunköprü–Sirkeci demiryolunu işgal etmişlerdi. Demiryolunun işletme hakkı da Fransızların elinde olup 1919 yılının ocak ayı içerisinde Trakya demiryolunun korumasını Yunan askerlerine devrettiler. Yunan Başbakanı Venizelos, İtilaf Devletleri'ni arkasına alarak ya da İtilaf Devletleri, kendi amaçlarına ulaşabilmek için Yunanistan'ı kullanarak Osmanlı coğrafyasını paylaşma konusunda beraber hareket etmekteydiler.⁶⁵

I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında İtilaf Devletleri ile Bulgaristan arasında pazarlık konusu olan Doğu Trakya, Bulgarların taraflarını belirlemesiyle Yunanistan için söz konusu oldu. İşgalin bütün yurda yönelik olduğu göz önünde bulundurulduğunda Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Gelibolu'yu içine alan Doğu Trakya'nın büyük bir tehdit altında olduğu anlaşılıyordu. Bu tehdide karşı 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nin sınırlarını çizdiği Türk yurdunda haksız işgallere karşı tepkiler başladı. İzmir'in işgaline bir tepki olarak silahlı direniş şeklinde kendini gösteren Kuva-yı Milliye'nin yanı sıra işgale uğrayan bütün bölgelerde müdafaa-i hukuk cemiyetleri kurularak vatanın parçalanmasına karşı durmaya çalışıyordu.

İşgallere karşı tepki gösterilmekle birlikte sınırlar dışında kalan Batı Trakya da Osmanlı devlet adamlarınca unutulmuş değildi. Başkumandan vekili Enver Paşa'nın I. Dünya Savaşı başlarında kurduğu Teşkilat-ı Mahsusa örgütü ileri gelenleri Türk çoğunluğun yaşadığı bir bölgenin geleceğini belirlemek adına Batı Trakyalılara bir cemiyet kurmaları konusunda telkinlerde bulunmuşlardı. Teşkilat-ı Mahsusa, çalışmalarını Kolağası Süleyman Askeri Bey başkanlığında, Bulgarlara geçen Batı Trakya'da yürütmüştü; ancak savaşın kaybedilmesiyle İttihat ve Terakki ile birlikte

⁶⁴ Sabahattin Selek, *a.g.e.*, s.194.

⁶⁵ Zekai Güner, *a.g.e.*, s.49.

tarikh sahnesinden silinmeye yüz tutan örgütün yerine yeni teşkilatın varlığına ihtiyaç duyulmuştu.⁶⁶

Talat Paşa'nın Trakya'nın örgütlenmesi yönündeki tavsiyelerinin yanı sıra Osmanlı Dışişleri Müsteşarı Reşad Hikmet Bey'in, Edirne Mebusu Faik (Kaltakkıran) Bey'e verdiği şu bilgi de Trakya'da bir müdafaa heyeti kurulması yolundaki ilk adım olarak düşünülebilir: "Bulgarların, Sofya'daki Amerikan temsilcisi Morfi vasıtasıyla barış konferansında, Doğu ve Batı Trakya'nın Bulgarlara verilmesi için girişimde bulunacaklarını, şimdi inanılır bir kaynaktan haber aldık. Bu tezi savunmak, Bulgarlar lehine gerekli vesikaları toplamak ve gerektiğinde zora baş vurmaya üzere, Rilo Manastırı baş rahibinin reisliği altında, Makedonya Komitesi üyelerinden ve diğer ileri gelen komitecilerden oluşan, Trakya Komitesi adlı bir cemiyet kurmuşlardır. Durum çok ciddi ve naziktir. Siz Edirneliler de, hemen, bir cemiyet kurunuz. Trakya'nın bir bütün olduğunu, Doğu ve Batı ayrılığının olmadığını, Trakya'nın Türk olduğunu ispat edecek nüfus, emlak ve arazi tasarruf çoğunluğuna, Bulgar komitelerinin yaptıkları mezalime dair belgeler toplamanız ve başka girişimlerde bulunmanız çok uygun olur. Ben de bunlara dair birçok vesikalar vardır. Devlet arşivindeki vesikalardan da yardım ederiz. Hemen harekete geçiniz."⁶⁷

Bu uyarıdan sonra Edirne Mebusu Faik Bey (Kaltakkıran), Edirne Belediye Reisi Şevket Bey, Avukat Şeref (Aykut) Bey ile tüccardan Yolageldili Kasım Efendi ve bazı vatansever Edirneliler Kasım Efendi'nin İstanbul'da Küçük Kınacıyan Hanı'ndaki yazıhanesinde 2 Kasım 1918 günü bir araya gelerek Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmayı kararlaştırdılar.⁶⁸

Cemiyet, Edirne valiliğine verdiği kuruluş beyannamesinde adını Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi olarak değiştirdi. Faik Bey'e göre cemiyet Edirne'de 7 Kasım 1918 günü kurulmuştur; ancak kesin delillendirilemeyen kuruluş günü cemiyetin yayın organı olan Trakya-Paşaeli Gazetesi'nin ilk sayısına -2 Aralık 1918- bakılarak 1 Aralık 1918 günü olarak kabul edilmiştir. Cemiyetin kuruluşuna ait ilk bilgiler de yine 2

⁶⁶ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.123; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.12.

⁶⁷ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 127-128.

⁶⁸ Edirne vilâyeti Muhacirin Müdürü Ali Seyfi Tülümen ve Batı Trakya Komitesi kurucularından Hüseyin Sabri Tüten ile yapılan konuşmalardan naklen, Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 123-124.

Aralık 1918 günü İstanbul basınında “merkezi Edirne’de olan Edirne vilayetinde Türk ve Müslümanların hukukunu müdafaa etmek üzere Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi adıyla bir heyet kurulmuştur” şeklinde beyanlar yer almıştı.⁶⁹

Burada geçen Edirne Vilâyeti; Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu, Gümölcine ve Dedeoğaç sancaklarından oluşmakla birlikte son iki sancağını Balkan Savaşı’nda kaybetmişti. 1915’te ise Dimetoka ile Meriç Nehri’nin bütün sağ sahili Bulgaristan’a terkedilmiş, Edirne vilâyeti Doğu Trakya’dan ibaret kalmıştı.⁷⁰ Paşaeli tabirinin kökeni ise Rumeli’deki ilk Osmanlı fetihlerinden beri Trakya’da kurulan “Paşa Livası” teşkilatına dayandırılmaktadır.⁷¹ “Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi’nin programı Trakya-Paşaeli Gazetesi’nde yayınlandı. Cemiyet’in Programı şöyledir:

1. Trakya’nın Osmanlı Padişahlığındaki rabıta ve tamamiyeti mülkiyesinin temin maksadıyla Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi namında bir cemiyet teşkil edilmiştir.
2. Cemiyet’in merkez-i idaresi Edirne şehridir.
3. Heyetin idaresinin itimadnamesini haiz zevattan mürekkep irsal edeceği mesul murahhaslar vasıtasıyla memalik-i ecnebiyede ve pay - ı tahtta maksadını müdafaa edecektir.
4. Cemiyet’in gayesi; Cemiyet - i Akvam nazariyesinin müessisi olan Wilson Prensipleri’ne riayetle memleketin hak ve hakimiyet ve tamamiyetini kanun idaresinde müdafaa ve istihsaldir.
5. Cemiyet bir reis ve on iki azadan mürekkep bir heyet - i idare ile tedvir edilir.
6. Cemiyet’in bütün teşebbüsâtı senedat ve vesaik üzerine müesses olarak haricen ve dahilen neşriyat ve telkinat ile meşrû davasını ve tarihe müstenid olan hakkını müdafaa ve istihsal eylemektir.
7. Cemiyet’in Osmanlı Padişahlığı’nda mevcut fırkalardan hiçbirisiyle alakası yoktur.

⁶⁹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.124-125; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.13-14.

⁷⁰ M.Tayyip Gökbilgin, “Edirne”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C:4, İstanbul: 1964, s.108; Sabahattin Selek, *a.g.e.*, s.65.

⁷¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.128.

8. Cemiyet: Kanun mucibince kendi tedarik edeceği menabi ile tedvir-i mesalih eyleyecektir.
9. Makasid-ı cemiyet olan Trakya Birliği ve tamamiyetinin husuliyle cemiyet infisah edecektir.
10. Cemiyet kavanîn-i Devlet-i Âliye'ye tabi bir şahs-ı mânevîdir.”⁷²

Programı dışında Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi Kuruluş Beyannamesi'nde Batı ve Doğu eski Edirne vilayetini teşkil eden Trakya'da nüfusun yarısından fazlasının Türk olduğunu anlatmakla birlikte vilayeti oluşturan bütün sancak kaza nahiye ve köy ahalisinden milli davanın müdafaası için yardım isteniyordu. Beyanname Reis Edirne Müftüsü Mestan Efendi, Edirne Belediye Reisi Şevket Bey, Maksut-Beyzade Derviş Bey, Müftüzade Cemal Bey, Nazmi Beyzade İsmail Bey, Faik Bey, Doktor Rifat Osman Bey, Mustafa Paşazade Fethi Bey, Kumanlızade Ömer Efendi, Mustafa Beyzade Neyyir Bey Yolageldili Kasım Efendi ve Ali Seyfeddin Efendi tarafından imzalanarak yayımlanmıştı. Bunun dışında Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'nin Edirne Merkez İdaresi'nin Trakyalılara hitaben yayınladığı beyannamesinde ise cemiyetin amacı şu şekilde açıklanıyordu:

“Ecdadımızın celâdet yadigarı olarak, Avrupa'da elimizde yalnız Edirne vilayeti kalmış iken bu mübarek toprakların Müslüman olan mühim bir kısmı da kötü idare yüzünden Bulgar boyunduruğuna geçmiştir. Bu da yetmiyormuş gibi son zamanlarda pay-ı tahtın bekçisi olan yurdumuza göz dikildiğini görmekten elem ve ızdırap duymaktayız.

Bu kıskanç gözlere perde çekmek emeliyle vilayet içtimaî davetine uyan hamiyetli halkımız, memleketin çok eski tarihi hakkı ile birçok yüzyılların kıymetli hatıralarını tespit ve yirminci asrın geleceğine hakim geçinen medeni milletlere karşı, Türklerin gadre uğramış haklarını müdafaa etmek üzere Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'ni kurmuştur. Milletın hayrını isteyenlerden bir heyet, bu vatan hizmetini omuzlarımıza yükledi.”⁷³

⁷² Tefvik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.129; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.15-16.

⁷³ Tefvik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.130; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.18.

Trakyalılara seslenişten de anlaşılacağı gibi cemiyet, Trakya'nın bir Türk yurdu olduğunu belgelerle anlatmak ve bu şekilde Türk milletinin haklarını müdafaa etmek üzere oluşturulmuştu.

Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'nin ilk reisi beyannamede de adı geçen Edirne müftüsü İskeçeli Mestan Efendi'dir. Cemiyetin yabancılarla iletişimini kolaylaştırmak için daha sonra reisliğe Dedeğaç konsolosu Şükrü Bey getirilmiş ardından Hilmi Bey ve 16 Ekim 1919'daki Edirne Kongresi kararlarıyla da Edirne Belediye Reisi Şevket Bey reisliğe getirildiler. Cemiyet'in teşkilatlandığı il ilçe ve nahiyeler ise şöyleydi: İstanbul, Edirne(merkez), Tekirdağ, Çorlu, Lalapaşa, Lüleburgaz, Malkara, Uzunköprü, Keşan, İpsala, Havsa, İnoz (Enez), Saray, Kırkkilise (Kırklareli), Babaeski, Pavlı, Hayrabolu, Kavaklı, Vize, Pınarhisar, Çatalca, Çerkesköy, Evreşe, İğneada, Gelibolu, Sarayakpınar, Ömerbey Nahiyesi Maksudlu Nahiyesi, Zaluf Nahiyesi. Bunlardan ayrı olarak Balkan Savaşlarında yurtlarını bırakıp Anadolu'ya gelen Trakyalılar Adapazarı'nda Trakya - Paşaeli Müdafaa Heyet - i Osmaniyesi'nin şubesini kurdular. Cemiyet'in Murahhas Azaları namıyla Faik Bey (Kaltakkıran) ve Yolageldili Kasım Efendi İstanbul'da çalışmışlardı. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesine kadarki süreçte Trakya - Paşaeli Müdafaa Heyet - i Osmaniyesi İstanbul'daki çalışmalarını, 10 Kasım 1918'de kurulan Batı Trakya Komitesi azalarından Hüseyin Sabri ve Hasan Tahsin Beylerle birlikte yürütmüştü. Bu murahhaslar Faik ve Kasım Beylerle birlikte İstanbul'da Osmanlı ve yabancı devlet adamlarıyla görüşmelerde bulunarak Trakya'nın geleceğini belirlemeye çalışmışlardı. Dört kişilik murahhas heyeti 1919'da Nevrekoplu Celal (Perin), Galip Bahtiyar (Göker), Şakir (Kesebir), Kocabaş Arif ve Mahmud Nedim Beyler'in de katılımıyla daha da genişlemiştir.⁷⁴

Adı geçen cemiyet, 1919 yılının 10 Temmuz ve 16 Ekiminde, 1920 yılının da 15 Ocak, 31 Mart ve 9-13 Mayısında olmak üzere beş kez kongre topladı. Bunlar arasında 31 Mart ve 9-13 Mayıs Kongreleri diğerlerine nazaran büyük öneme sahiptirler. Yunan Başbakanı Venizelos Paris Barış Konferansı'na verdiği muhtıradaki şunları iddia etmekteydi: "Trakya'nın Yunanlığı aşikârdır. Bulgarlar da bunu tasdik etmişlerdir. Eğer bahis bulunduğu gibi, İstanbul milletlerarası bir devlet olacaksa Yunanlıların hakları kesindir. İstanbul'la birlikte bütün Trakya, Yunanistan'a verilmelidir. Bulgar hududu,

⁷⁴ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.125, 133-135; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.21-23.

Arda nehrini ve Karadeniz'e kadar 1913 hududunu takip etmelidir. En doğru hal tarzı, İstanbul'u ve İstanbul vilayetini da Yunanistan'a bırakmaktır."⁷⁵ Edirne'de ise 18 Aralık 1918'de Bulgar meclisindeki Türk mebusları Sofya'daki yabancı devlet temsilcilerine bir muhtıra verdiler. Muhtırada Batı Trakya'daki çeşitli nüfus oranları verilerek Türklerin, Bulgar ve Rumlar'dan sayıca çokluğu istatistiklere dayanılarak ispata çalışılmıştı. Bu muhtıraya göre; Balkan Savaşı'ndan önce Batı Trakya ahalisinin % 90'ının Türk, % 7'sinin Rum, % 3'ünün de Bulgar olduğu, sonraki yıllarda da Batı Trakya Bulgar nüfusu 60 bini geçmediği ve Türk nüfusun ise 500 binden fazla olduğu ifade edilmişti.⁷⁶ Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'nin Trakya'nın Türklüğü'ne diğer ilmi çalışmaları Trakya Paşaeli Gazetesi'nde yayınlanan bir makale, Amerikan Başkanı Wilson'a gönderilen izahatnâme, İstanbul'da bulunan İtilaf Devleti temsilcilerine gönderilen muhtıra, Paris Barış Konferansı'ndan sızan haberlerle Trakya'nın Yunanistan'a verileceği söylentisi üzerine konferansa gönderilen bir başka muhtıra, Doğu ve Batı Trakya'nın Türk olduğunu ispat eden bir risaledir. Wilson'a gönderilen muhtırada Trakya'nın Türklüğü ortaya konulmakla beraber 1878 ve 1912 Balkan harplerinden, Bulgar komitecilerinin ve resmi ordusunun işlediği cinayetlerden, yakılmış yıkılmış İslam köylerinden Bulgar tecavüzünden kaçamayan kadın, çocuk ve ihtiyarlara uygulanan işkencelerden, Bulgarlar tarafından zorunlu göçe tabi tutulan Türklerden bahsederken Bulgarların Amerika'ya verdikleri muhtıranın gerçekleri yansıtmadığını bir takım nüfus bilgileriyle ispatlamaya çalışılmıştı. 16 Mart 1919'da İstanbul'da basılan ve yazarı belli olmayan Güney Trakya'da hakimiyet kimindir? başlığını taşıyan risale Yunan Başbakanı Mösyö Venizelos'a ithaf edilmiştir. Aşağıda özeti verilen sebeplerden dolayı Doğu ve Batı Trakya'nın Türk olduğu ve Türk kalması gerektiği ispat edilmişti:

“1. Doğu ve Batı Trakya nüfusu, toprak mülkiyeti, kültür ve tarih bakımlarından öz Türk yurtdur. Yeni dünya düzeninin temel taşı olarak ilan edilen Wilson prensipleri de, Türklerin haklarının tanınmasını gerektirir.

2. Venizelos, nutuklarında Edirne vilayetiyle Çatalca sancağında en aşağı 600.000 Rum bulunduğunu ve Rumlar'ın mevcut ahalinin beşte üçünü teşkil ettiğini

⁷⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.146.

⁷⁶ Zekai Güner, *a.g.e.*, s.35-36

iddia etmiştir. Halbuki en inanılır istatistiklere göre, Edirne vilayetiyle (Gümölcine, İskeçe de bunun içindedir.) Çatalca sancağında 850.000 Türk'e karşı 286.137 Rum bulunmaktadır. Batı Trakya'dan sayılan ve Balkan Harbi'nden sonra Yunanistan'a geçmiş olan Drama ve Serez sancaklarında ise 429.745 Türk'e karşı 78.052 Rum vardır. Bu suretle, bütün Güney Trakya'da, 1.280.355 Türk'e karşı en geniş hesapla ancak 364.189 Rum yaşamaktadır.

3. Yazar “Çoğunluğun haklarını, azınlık düşüremez” prensibine göre, Venizelos'a “Artık bizim, Edirne vilayetimizle Çatalca sancağımızdan vazgeçmeli ve Drama ve Serez sancaklarımızı da bize geri vermelisiniz” ihtarında bulduktan sonra “Yeni yeni Alsas-Lorenler yaratmakla milletimize huzur ve saadet temin edemezsiniz” denmektedir.

4. “Hilâl”e göre, Güney Trakya'daki 364.189 Rum'un hepsi de ırken Grek değildirler. Bunlardan, ancak, Marmara ve Ege kıyılarındaki şehir ve kasabalarda yaşayan 105.927'si halis Rum'dur (Bunların içinde Karamanlı Türk Hıristiyanlar bulunduğu gibi Roma hakimiyetinin neticesi olarak Romalı ve Latin kanı da vardır.) İçerideki kasaba ve köylerde oturan Rum olarak gösterilen büyük kısmı ise (200.000 kadar) Osmanlılar'ın gelişinden evvel Ortodoksluğu kabul etmiş olan yerli ahalidir.

5. Tarihî hak ve din bakımlarından da, Güney Trakya üzerinde, Türk'ün hakimiyet hakkının, Yunanlılardan kat kat üstün olduğu açık misallerle anlatılmıştır.

6. Kültür noktasından da, bütün Trakya, hâlis bir Türk diyarıdır.

7. Trakya'da, toprağın %79'u Türklerin elindedir, % 13'ü Rumlar'a aittir.”⁷⁷

E) Doğu Trakya'da Yunan İşgali

Doğu Trakya'da tehlike Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan hemen sonra 4 Kasım 1918'de Uzunköprü-Sirkeci demiryolunun Fransızlar tarafından işgaliyle başladı. 1919 yılının Ocak ayında Fransızlar Trakya demiryolunun korumasını bir Yunan taburuna devretmişlerdi. Yunanlıların Uzunköprü-Hadımköy demiryolunu 9 Ocak 1919'da işgali Kurtuluş Savaşı öncesinde Türk Yurdundaki ilk Yunan işgalidir. 18 Ocak 1919 günü başlayan Paris Barış Konferansı'nda da yenilen devletlere uygulanacak barış koşulları görüşülmeye başlandı. Daha Trakya işleri karara bağlanmadan Yunan

⁷⁷ Tefvik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.159-162; Zekai Güner, *a.g.e.*, s. 35-47.

basınının Trakya'nın Yunanistan'a bırakıldığını yazmaya başlaması Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'ni endişelendirmekteydi. 22 Ocak 1919'da İstanbul'da bir toplantı tertipleyen Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi şu kararları aldı:

“1. Trakya'nın geçirmekte olduğu felaketli durum karşısında birleşmeleri lüzumunun Trakyalılara anlatılması.

2. Trakya, parçalanmaz bir bütündür. Trakya'nın gerçek sahipleri, ahalsinin yüzde yetmiş beşinden fazlasını teşkil eden Türklerdir. Şüphe edilirse, Wilson Prensipleri'ne göre plebisit yapılmasını istiyoruz.

3. Doğu Trakya'ya gelen Yunan askerinin çıkarılması için gerekli teşebbüslerde bulunulması.”⁷⁸

İkinci maddenin uygulanması sorumluluğu, cemiyetin, İstanbul Murahhaslar Heyeti'ne bırakılmıştı. Bu heyete, bu maksatla, gerekli vesikaları hazırlamak ve Osmanlı ve yabancı makamlar nezdinde teşebbüslerde bulunmak vazife ve yetkisi de verilmişti. Bu maddeye göre, Cemiyet, yalnız yabancı işgali altında bulunan Batı Trakya'da değil, ahdi bakımından Türk vatanının bir parçası olan Doğu Trakya için de farkında olmayarak, plebisit kabul etmişti. Bu madde sakıncalı olup her iki Trakya arasında bu bakımdan bir fark gözetmek gerekiyordu. Üçüncü maddede sözü geçen teşebbüsü, hemen yapmak üzere Edirne Belediye Reisi Şevket Bey, Cemiyet Reisi Müftü Mestan Efendi, Nevrekoplu Celal [Perin], Salim Nuri [Dağlı], Çorlulu İhsan, Avukat Şeref [Aykut], Kırklarelili Şevket [Dingiloğlu], Mahmud Nedim, Hasan Tahsin [Argun], ve Hüseyin Sabri [Tüten] Beylerden geçici bir heyet oluşturuldu. Heyet Sadrazam Tevfik Paşa, ilk mütareke kabinesini kurmuş olan Müşir Ahmet İzzet Paşa ve eski vekillerden Çürüksulu Mahmud Paşaları ve Âyan Reisi Ahmet Rıza, Dışişleri Müsteşarı Reşat Hikmet ve Mütareke Komisyonu Reisi Galip Kemali [Söylemezoğlu] Beylerle görüşmeler yaptı. Bazı Osmanlı devlet adamları zorda kalındığında Trakya'nın istiklalinin ilan edilmesi fikrini telkin etmişler bu da daha sonra siyasi teşebbüslerde bulunacak olan cemiyet delegelerine verilen talimatlarda da yer almıştı. İstanbul'daki görüşmeleri iç açıcı bulmayan heyet Batı ve belki de Doğu Trakya'nın da Yunanlılara vaadedilmiş olduğu endişesiyle Edirne'ye dönmüştü.⁷⁹

⁷⁸ Zekai Güner, *a.g.e.*, s.49-50; Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.152-153.

⁷⁹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.152-155.

Bir yandan da Türk basını işgalin, Doğu Trakya'yı Yunanlılara vermek için bir basamak olduğunu yazarak Türk insanını uyandırmaya çalışıyordu. Tasvir-i Efkâr Gazetesi Trakya'nın Bulgar elindeki kısmı olan Dimetoka, Gümülcine, Dedeağaç ve Nevrekop'taki toplam nüfus içerisindeki Türklerin 477.463, Rumlar'ın 105.656, Bulgarların 84.751 kişi olduğunu, Trakya'nın Yunanistan'daki kısmı olan Siroz ve Drama'da 446.132 Türk, 103.411 Rum, 73.305 Bulgar yaşadığını, Trakya'nın Osmanlı'daki kısmında yer alan Edirne, Tekirdağ, Gelibolu, Kırklareli'nde 400.198 Türk, 167.775 Rum, 2.312 Bulgar nüfus yaşadığını belirttikten sonra Trakya'nın genel nüfusunu Türk: 1.223.763, Rum: 376.842, Bulgar: 160.368 şeklinde vermişti.⁸⁰

Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniye Cemiyeti'nin İstanbul murahhasları Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'da bulunduğu sıralarda birkaç kez ziyaret ederek değerli fikirlerini almışlardı. Mustafa Kemal kendilerine haklarını sonuna kadar savunmalarını tavsiye etmişti. Trakya Heyeti'nin – Bizim başımıza geçer misiniz? teklifine karşı;

- Böyle parça parça çalışacağımıza, bütün memleket mukadderatını idare edecek, ele alacak bir teşekkül meydana getirip beraber çalışsak nasıl olur! cevabını vermiştir. Paşa görüştüğü Trakyalılara Doğu ve Batı Trakya davalarını birleştirmemeleri Doğu Trakya'nın ahit ve hukuk açısından Türk sınırları içerisinde yurt parçası olduğu ve burasının sonuna dek müdafaa edilmesi gerektiği tavsiyelerinde bulunmuştur. Batı Trakya'nın Türk çoğunluğun varlığının haklarının başka yollarla savunulması gerektiğini belirtmiştir.⁸¹

Mustafa Kemal, Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi içinde var olan düşünceleri şöyle anlatıyordu: “Trakya - Paşaeli Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden kimileriyle daha İstanbul'da iken görüşmüştüm. Osmanlı Devleti'nin çökeceğini kesinliğe yakın bir olasılık içinde görüyorlardı. Osmanlı yurdunun parçalanacağı korkusu karşısında Trakya'yı -eğer olabilirse Batı Trakya ile birlikte- İslâm ve Türk topluluğu olarak bütünüyle kurtarmayı düşünüyorlardı. Ne var ki bu amaca ulaşmak için o zaman akıllara gelen tek çıkar yol, İngiltere'nin olmazsa Fransa'nın yardımını

⁸⁰ Tefvik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.152; Zekai Güner, *a.g.e.*, s. 58-61.

⁸¹ Tefvik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.156.

sağlamaktı. Bu düşünceyle kimi yabancı devlet adamlarıyla ilişki kurmak ve konuşmak yollarını da aramışlardı. Amaçlarının bir Trakya Cumhuriyeti kurmak olduğu anlaşılıyordu.”⁸²

Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi İstanbul’daki görüşmelerden sonra, henüz Doğu Trakya hakkında karar verilmemişken, Paris Barış Konferansı’na bir heyet göndermeyi düşünmüştü. Trakya Mebuslarından Kocabaş Arif, Mahmud Nedim, Bulgar Sobranyası Mebusu Celâl (Perin) ve İskeçeli Hüseyin Sabri Beyler Paris’e gidecek heyet olarak belirlenmişti. Bu heyete şu talimat verilmişti:

“1. Doğu ve Batı Trakya’nın Osmanlı idaresiyle birleştirilmesi tezi, murahhas heyet tarafından savunulacaktır.

2. Doğu Trakya, Osmanlı hakimiyeti altında bırakılıp da Batı Trakya başka devletin hakimiyetine verilir ve yahut ona istiklâl verileceği anlaşılınca bütün gayreti Batı Trakya üzerinde toplayarak bu kıtanın da Osmanlı hakimiyetine bağlanması için çalışılacak, olmazsa istiklâl kabul olunacaktır.

3. Doğu Trakya’nın da, Osmanlı hakimiyetinden alınarak başka bir devlete verileceği anlaşılırsa Batı ve Doğu Trakya’nın birlikte İngiltere’nin himayesi altında istiklâli veya milletler cemiyetinin garantisi altında tarafsız bir halde istiklâli savunulacaktır.

4. Heyet, Piyer Loti gibi, Türk dostu edip, muharrir ve devlet adamlarıyla temas kurarak Trakya davası için yardımlarını sağlamaya çalışacaktır.

5. Heyetçe karar verilmedikçe, murahhaslar, kendiliklerinden gazetelere veya yabancı devlet adamlarına beyanlarda bulunmayacaklardır.

İmzalar: Ali, Kenan, Rifat, Osman, Hasan Tahsin, Ömer Lütfi, Şeref, Derviş, Mestan, Cemal.”⁸³

⁸² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi C: I, İstanbul: 1967, s.3-4.

Bu talimatta Doğu ve Batı Trakya'nın İngiliz himayesine girerek bağımsızlık kazanabilir seçeneğinin sunulması, diplomatik alanda zaten tecrübesiz olan heyeti zor durumda bırakacağı gibi ve Trakya'nın geleceğini İngiltere'ye altın tepside sunmak anlamını da taşımaktaydı.

Heyet Paris'e gitmek için vize alamamış olmasına rağmen İtalyan elçiliğinin tercümanı Galli'nin yardımıyla ve bir İtalyan yatıyla 20 Mart 1919'da Roma'ya gitmek üzere yola çıktı. Üç ay kadar Roma'da kalan heyet Trakya hakkında broşür, vesika ve grafikleri İtalyan gazeteleri ve siyasi çevrelerine dağıtarak haklı davalarını Avrupa'nın bu köşesinden dünyaya duyurmaya çalıştılar. Ayrıca Paris Konferansı'na bir protesto telgrafı göndererek “%80 unsuru Türk ve İslâm olan Trakya, Trakyalıdır.” düsturuyla Paris Barış Konferansı'nı adalete davet etmişlerdi. İtalya'nın, Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi murahhaslarına bu şekilde yardımcı olması ise rakibi Yunanistan'ın Balkan politikasına güçlük çıkararak kendine siyasi menfaatler sağlamak istemesine dayanmaktaydı. Heyet Roma'dan da Paris'e vize alamadığı için Temmuz 1919 başlarında İstanbul'a dönmek zorunda kaldı.⁸⁴

Heyetin Roma'da geçirdiği süre zarfında İzmir, Yunan işgaline uğramış Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçerek milli mücadelenin ilk ciddi adımlarını atmaya başlamıştı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca işgali bütün yurttaki gibi Trakya'da da tepkiyle karşılandı. İşgalin haksızlığı Trakya-Paşaeli Gazetesi'nde ortaya konurken İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilciliklerine telgraflar, protestolar çekilerek mitingler düzenlendi. Trakya'da düzenlenen mitinglerden en önemlisi ve en büyüğü Edirne'de düzenlenen Sultan Selim Mitingi oldu.⁸⁵

Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniye Cemiyeti'nin toplamış olduğu beş kongreden ilki 10 Temmuz 1919 Perşembe günü saat 14:00'te toplanan Trakya Kongresi'dir. Bu kongreye merkez heyeti, temsilcilikleri ve vilayetin ileri gelen esnafı davet edilmişti. İki oturumdan oluşan kongrede yeni başkan ve üyelerin seçimi yapıldı.

⁸³ Sobronya eski mebuslarından ve Roma'ya giden heyet azasından Nevrekoplu Celâl Bey'in (Perin) notlarından naklen Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.157.

⁸⁴ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.158; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.66-71.

⁸⁵ Zekai Güner, *a.g.e.*, s.82-83.

Reis: Hilmi Efendi, Azalar: Belediye Reisi Şevket Bey, Şehbender Şükrü Bey, Yakupefendizade Derviş Bey, Ahmedefendizade Cemal Bey, Müftüzade Cemal Bey, Doktor Rıfat Osman, Rasimbeyzade Hacı İbrahim Bey, Nazmibeyzade İsmail Bey, Reşitbeyzade Ahmed Bey, Cezzarzade Şevki Bey, Avukat Şeref Bey, Lüleburgazlı Avukat Şevket ve Bekir Efendizade Hafız Mehmed Efendi seçildiler. Bunların dışında kongre heyeti olarak Edirne, Keşan, İpsala, Mürefte, Evreşe, İğneada, Gelibolu, Çorlu, Saray Akpınar ve Tekfurdağı'ndan (Tekirdağ) 119 kişi ile birlikte basını temsilen de 3 kişi kongreye katıldı. Kongrede, Yunanlıların işledikleri bir cinayetten, bu cinayetin Türkleri taarruzda bulunan saldırgan taraf olarak göstermek için yapılan kışkırtıcı bir hareket olduğundan ve Yunan askerlerinin Trakya hattından bir hafta içinde kaldırılması gerektiğinden aksi halde ondan sonraki olaylardan İslam ahalisinin sorumlu olmayacağını belirten bir telgraf hazırlandı. Bu telgrafın İtilâf Devletleri temsilcilerine gönderilmesi de yine 10 Temmuz 1919'daki bu ilk kongrede karara bağlandı.⁸⁶

---

⁸⁶ Zekai Güner, *a.g.e.*, s.71-74.

III. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE EDİRNE VE DOĞU TRAKYA

A) Milli Mücadele’de Edirne

1) Milli Mücadele’de Trakya’nın Anadolu İle Beraberliği

Mustafa Kemal Paşa’nın, IX. Ordu Kıtaaatı Müfettişi olarak Anadolu’ya geçişi Trakya davası bakımından yeni bir umut olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, milli mücadeleyi mütarekenin imzalandığı gün elimizde kalmış olan Doğu Trakya ve Anadolu’ya dayandırmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum’da milli bir heyet toplanmadan önceki süreçte ordu komutanları ve milli kuruluşlarla temasa geçerek milli mücadeleyi bütün yurda yaymayı düşünmüştü. Mayıs ayı içerisinde Konya’daki Yıldırım Kıtaaatı Müfettişliği, Erzurum’da XV., Ankara’daki XX., Samsun’daki III., Diyarbakır’daki XIII. ve Edirne’deki I. Kolordu Komutanları ile temaslarda bulunarak milletin bağımsızlığına zarar verici faaliyetlerin engellenmesi, vatan bütünlüğünün korunması ve milli duyguların büyük coşkuyla uyandırılması yolunda talimatlarda bulundu. Edirne’deki I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey’e çektiği 18 Haziran 1919 tarihli telgraf Mustafa Kemal Paşa’nın milli mücadeleye başlamaktaki tavrını ortaya koymaktaydı. “Milli istiklâlimizi boğan ve vatanın parçalanması tehlikelerini hazırlayan İtilaf Devletleri’nin icraatı ve merkezi hükümetin esir ve acizliği malûmunuzdur.”⁸⁷ Cümlesiyle başlayan telgraf İstanbul Hükümeti görevini yapamayacak durumda olduğunu ortaya koymaktaydı.

İstanbul Hükümeti’nin acizyetinin farkında olan Mustafa Kemal Paşa Paşa, bu yargıya varmasına rağmen bölgesel davalarını savunan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Redd-i İlhak Cemiyetleri’nin milli bağımsızlığı kurtarma ülküsü etrafında birleşmelerinden güç almaktaydı. Mustafa Kemal Paşa genel bilgiler verdiği telgrafına Trakya ile ilgili olarak şu cümlelerle devam etmişti: “Trakya Cemiyeti ve Edirne Vilayeti Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ile de el ele vermek ve umum Anadolu ve

⁸⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, M.E.B., C: III, İstanbul: 1967, s. 910, Vesika No: 19.

Trakya Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Redd- i İlhak Cemiyetlerini birleştirmek ve Anadolu ve Rumeli umum vilâyatının murahhaslarından oluşan kuvvetli bir heyet-i merkeziye teşkil etmek karar kılındı. Bu heyetin, İstanbul'un gözetiminde ve yabancı devletlerin nüfuz ve tesirinden tamamıyla serbest kalacak ve milli sesi gür bir sesle dünyaya duyuracak tarzda Anadolu'nun merkezinde ve en münasip olarak Sivas'ta toplanması uygun görülmüştür. Gerekirse Trakya Cemiyeti yetki sahibi olmamak üzere İstanbul'da bir heyet bulundurabilir. Ben İstanbul'da iken Trakya Cemiyeti azalarıyla fikir alışverişinde bulunmuştum. Şimdi zamanı geldi, icap edenlerle mahremane görüşerek derhal teşkilat oluşturarak buraya kıymetli bir iki zatı murahhas olarak gönderiniz. Onlar gizlilikle gelinceye kadar Edirne vilayetinin vekil ve müdafii olmak üzere Anadolu'da beni tevkil ettiklerine dair imzaları tahtında bir vesikanın ve sizin de imzanızla ve şifreli telgrafla bildirilmesini rica ederim.”⁸⁸ Cafer Tayyar Bey'e verdiği bu talimatla, Mustafa Kemal Paşa her türlü tehlikeye açık olarak gördüğü Trakya'yı ve I. Kolordu'yu Anadolu'ya bağlamış ve Trakya ile işbirliğini gerçekleştirmiş oluyordu.

22 Haziran 1919 yayımlanan Amasya Genelgesi ile ülkenin içinde bulunduğu durum ortaya kondu; Osmanlı vilayetlerinin her sancağından toplanacak delegelerle Anadolu'nun her bakımdan etki ve denetimden uzak yeri olan Sivas'ta milli bir kongrenin toplanması kararı alındı. Artık milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktı.⁸⁹

Amasya Genelgesindeki bir başka karar da; Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacağıydı. Söylenen tarihe kadar öteki vilayetlerin delegeleri Sivas'a ulaşabilirlerse Erzurum Kongresi'nin üyeleri de Sivas genel toplantısına katılmak üzere yola çıkacaklardı. 23 Temmuz 1919'da biraz gecikmeli de olsa toplanan Erzurum Kongresi'nde milli mücadelenin ana fikri oluşturuldu. Türk vatanının parçalanmaz bir bütün olduğuna ve kendi gücüne inananlarca da burada alınan kararlar sonuna dek savunuldu ve uygulandı. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i

⁸⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C: III, Vesika No: 19.

⁸⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C: I, s.30-31; Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, Der Yayınları, No: 87, İstanbul 1999, s.114-115; Sadi Irmak, *Atatürk Bir Çağın Açılışı*, İnkılâp Yayınevi İstanbul 1984, s.83-84.

Osmaniyesi tarafından her zaman göz önünde bulundurulan temel ilkeler olmuştur. Erzurum Kongresi'nin dayandığı temel ilkeler ise şunlardır:

- Milli sınır içinde bulunan vatan kısımları bir bütündür. Bu kısımların birbirinden ayrılması kabul olunamaz.
- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı hükümetinin dağılması halinde millet müttehiden müdafaa ve mukavemet edecektir.(millet birlikte direnecek ve vatani savunacaktır.)
- Kuva-yi Milliye'yi âmil (etken), ve irade-i milliyeyi hâkim (egemen) kılmak esastır.
- Manda ve himaye kabul olunamaz.⁹⁰

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi'nde de Erzurum'da alınan kararlar onaylanarak bütün vatanı kapsayacak şekilde genişletildi. Kongrede alınan kararların birinci maddesinde şöyle belirtilmekteydi: “ Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918 tarihinde akdedilen mütareke ile sınırlarımız içinde kalan ve her noktası İslam çoğunluğun yaşadığı Türk toprakları birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil eder. Memleket dahilinde yaşayan bil cümle İslâm unsuru bir diğerine karşı hürmet ve fedakarlık hisleriyle bağlı öz kardeşler.”⁹¹

Sivas Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal Paşa, Edirne Valiliği'ne gönderdiği bir telgraf ile Sivas Kongresi kararlarını bildirmişti. Buna göre çeşitli illerde Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak ve diğer adlarla kurulmuş olan milli teşkilatlar Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti altında birleştiriliyor ve bu karar uyarınca da yeniden teşkilatlanmaya gidilmesi isteniyordu.⁹²

Sivas Kongresi'nde bütün milli cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi. Ayrıca Erzurum'da oluşturulan *Heyet-i Temsiliye*'nin yetkileri bütün vatanı kapsayacak şekilde genişletildi. Erzurum ve Sivas kararları doğrultusunda Doğu Trakya vatanının her çeşit işgale karşı silahla ve her vasıta ile savunulması gereken bir vatan toprağıdır. Ancak Batı Trakya 13 Eylül 1913'te İstanbul

⁹⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C: I, s. 65-66.

⁹¹ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C: III, Vesika No: 130.

⁹² Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul: 1975, s.426.

Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrılmış olduğundan ve milli sınırlar dışında kaldığından buranın geleceğiyle ilgili kararlar kongrelerde yer almamıştı. Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi, Sivas Kongresi'ne ayrıca delege göndermemişti. Bununla birlikte Cemiyet adına 6 ve 7 Ekim 1919 tarihli Şükrü ve Şevket imzalı iki telgrafla kongre kararlarına tamamen iştirak ettiklerini belirttiler. Mustafa Kemal Paşa, Edirne'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Trakya-Paşaeli Müdafaa Merkeziyesi Riyaseti'ne gönderdiği 7 Ekim 1919 tarihli karşı telgrafta “Rumeli ve Anadolu aynı ruh ve vicdanla milli mevcudiyetimizi ve bağımsızlığımızı kurtarmak azmiyle mukaddes mücahedeye atılmış olduğundan, maksatlarda ve esaslarda tam bir birleşme bulunacağı, esasen şüphesiz idi. Yüksek müjdeleriniz büyük şükran ve sevinçle karşılandı. Milli meşru emellerimizde hayırlısıyla muvaffak olmaklığımızı Cenabı Haktan temenni eder, samimane ve ihtiramkârane hissiyatımızı takdim eyeriz.”⁹³ Şeklinde cevap vererek Anadolu ve Rumeli'nin ayrılmazlığını bir kere daha vurgulamış ve Trakya'nın milli kararlara iştirakından duyulan memnuniyeti dile getirmişti.

7 Ekim 1919 tarihli Belediye Reisi Şevket imzalı telgrafta “ Ulema, eşraf, ahaliden oluşan bugünkü muazzam toplantıda, Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye'nin Trakya'da idaresini Trakya-Paşaeli Cemiyeti'ne havale eylemesi ile bir kat daha kesb-i kuvvet ve vüs'at eylemiş olan cemiyetimizin her türlü mukarreratınıza mutavaate müheyya ve tebligatınıza muntazır bulunduğu” denildiğine göre Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vasfını kabul etmişti. Bununla birlikte Cemiyet kendi nizamnamesine göre tespit edilmiş faaliyetlerini sürdürmekten de geri kalmıyordu.⁹⁴

7 Ekim 1919 tarihinde Edirne Belediyesi'nde yapılan toplantıdan sonra Cemiyet işlerinde Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi ile birlikte Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi yazılı iki mühür kullanmıştır.⁹⁵ Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi ismindeki değişikliğe ve Anadolu ve

⁹³ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C: III, Vesika No: 267,268,269; *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C: IV, s.221.

⁹⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C:III, Vesika No: 268,287.

⁹⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C:II, TTK, Ankara: 1992, Tıpkı basım Vesika No: 23, 25; Zekai Güner, *Trakya – Paşaeli Müdafaa- i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: 1998, Tez Ekler Vesika No: 19, 20, s. 191.

Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kararlarını kabul etmesine rağmen kendi nizamnamesindeki Trakya Birliği'ni savunarak Doğu ve Batı Trakya'nın birleştirilmesinden yana faaliyetlerde bulunmaktaydı.

Edirne Valisi Salim Paşa ve Polis Müdürü Fuad Bey 7 Ekim gecesi bir yabancı otomobiline binerek Bulgar işgali altındaki Karaağaç'a firar etmişlerdi. Bu durum Edirne Belediye Reisi Şevket Bey tarafından telgrafla Mustafa Kemal Paşa'ya bildirildi. Vali vekâleti de İhsan Adli Bey'e bırakıldı.⁹⁶ Aynı gün Belediye'de yapılan toplantıda Edirne'de Müdafaa-i Hukuk Milliye Cemiyeti'nin görevlerinin temsil hakkının T.P.M.H.C.'nin Heyet-i Merkeziyesi'ne bırakılmasına oy birliğiyle karar verilmiş ve İhsan Adli Bey bir beyanname yayınlamıştı. Beyannamede Sivas Kongresi'nde alınan kararlar onaylanmakla birlikte memleketin içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulması için seçimlerin yapılması, milli meclisin toplanması gerektiği vurgulanmaktaydı. Edirne Vali Vekili İhsan Adli Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında Edirne'deki son durum hakkında bir dizi telgraf haberleşmesi gerçekleşmişti. İhsan Adli Bey, Sivas'taki Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği 10 Ekim 1919 tarihli bir telgrafta Edirne'de hükümet, ordu ve bütün milletin bu milli mücadelenin içinde ve Mustafa Kemal Paşa'ya meşru gayesinde her anlamda destekçi olmaya ant içtiklerini anlatmaktaydı.⁹⁷

2) Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin II. Kongresi (16 Ekim 1919) ve Batı Trakya Konusu

I. Dünya Savaşı'nın bitiminde İtilaf Devletleri Bulgaristan ile yapacakları barışın şartlarını 18 Eylül 1919'da bu ülkeye bildirmişlerdi. Batı Trakya'nın geleceği hakkında karar verilecek olan bu süreçte Bulgarlar mümkün olduğu kadar fazla toprak koparmak maksadıyla Gümülcine, İskeçe, Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka ve Rodop bölgesinde bir seçime gitmişlerdi. Böylece Bulgarlar, Batı Trakya Türkleri'nin Bulgar siyasi hayatına bağlı olduklarını ve Bulgar idaresini tercih ettiklerini göstermek istemekteydiler. Ancak bu plan, her türlü baskı ve zulme maruz kalan Türklerin seçim sandığına gitmemesiyle uygulanamadı. Bundan sonra Bulgarlar, Batı Trakya'nın güney kısımlarını boşaltmaya başladılar. 27 Kasım 1919'da imzalanan Neuilly Bulgar Barış Antlaşması'nın 48.

⁹⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C:III, s.1256, Vesika No: 272.

⁹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C:III, Vesika No: 273; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.98.

maddesine dayanılarak Darıdere, Eğridere, Kırcaali, Koşukavak, Ortaköy, Ropçoz, Paşmaklı, Nevrekop, Mustafapaşa kazaları Bulgarlara bırakıldı. Batı Trakya'nın bu dağlık kuzey kısmındaki Türk çoğunluk göz ardı edilmişti. Batı Trakya'nın geri kalan kısmı Karaağaç, Dimetoka, Sofulu, Dedeağaç, Gümülcine ve İskeçe kazaları *Müttefikler Arası Trakya Hükümeti* adı altında Fransız askeri makamlarının idaresine verildi. Bu hükümetin başına Doğu Müttefik orduları Başkumandanı Mareşal Franchet d'Esperey'in delegeşi sıfatıyla General Charpy vali tayin edildi. Bulgarlar bu altı kazayı 18-20 Ekim tarihleri arasında boşaltmışlar ve Fransız askeri birliklerine teslim etmişlerdi. Kurulan bu geçici hükümet, Batı Trakya'da Bulgarlardan boşaltılan yerlerde Yunan işgalini kolaylaştırmak için düşünülmüş bir düzendi. Batı Trakya Komitesi, Batı Trakya'daki bu son siyasi şekil üzerine halk hareketlerini yakından takip etmek için idare merkezini İstanbul'dan Gümülcine'ye nakletmişti. Batı Trakya Komitesi ve Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri 13 Ekim günü Gümülcine'ye hareket ederek Edirne'den gelmiş olan Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nden Mestan Efendi, Avukat Şeref Bey ve Belediye Reisi Şevket Bey ile Alpulu İstasyonu'nda buluşarak Batı Trakya hakkında konuşmuşlar ve 16 Ekim günü Edirne'de yapılacak olan kongreye Batı Trakya'dan da iki delege bulunmasını kararlaştırmışlardı. Ayrıca Edirne'de, gerekirse Batı Trakya'ya gönderilmek üzere gönüllü milis teşkilatı da hazırlanmış olup verilecek emirle Batı Trakya'ya bu silahlı birliğin geçirileceği de Alpulu'da ele alınmıştı. 16 Ekim 1919'da Edirne'de toplanan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kongresi'nde on altı kişilik yeni bir merkezi heyet seçilmekle birlikte Batı Trakya'nın Bulgar ve Yunan zulmü altında bırakılmasını İtilaf Devletleri nezdinde protesto etme ve Batı Trakyalılara davalarında her yönden yardım etme kararı alınmıştı.⁹⁸

Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, düzenlediği kongrenin ardından Batı Trakyalılara yardım etme konusunda aldıkları kararlardan Anadolu'yu da haberdar etmek istemişlerdi. Bu amaçla 21 Ekim 1919 tarihinde Sivas'ta Heyet-i Temsiliye'ye çekilen telgrafta şöyle denilmekteydi:

“Evvelce arz olunan kongre bütün vilayet, liva ve kaza ve ekser nevahi murahasaları hazır olduğu halde içtima ve cumartesi günü müzakere ve ikmal ve on altı kişiden ibaret bir Heyet-i Merkeziye intihap etmiştir. Garbî Trakya'nın Bulgar ve Yunanlıların mezalimi altında ezilmesine Şarkî Trakyalılar tahammül edemeyeceğinden

⁹⁸ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.182-185.

Garbî Trakya'da arzuyu milliyi o surette takviye ve ana muzaheret etmeği Şarkî Trakyalılar taahhüt eylemişlerdir ve Bulgar muahedenamesi ile Bulgaristan ve Yunan lehine ayrılan Trakya parçaları için de yazılan protestoname ait olduğu mahallere keşide edilmiştir.

Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti namına
Şükürü⁹⁹

Müttefikler tarafından Batı Trakya'ya Franchet d'Esperey memur tayin edildiğinde Paris'te buluna Venizelos, İskeçe'nin bir Yunan tümeni tarafından işgali için izin almıştı. 9. Yunan Tümeni, 11 Ağustos 1919'da Mesta Karasu üzerindeki Bük civarına geldi, 17 Ekim'de İskeçe'de bulunan Fransız birlikleriyle değiştirilerek İskeçe'yi işgal etti. Venizelos öncelikle Batı Trakya'nın işgalini ardından da Doğu Trakya'yı ele geçirmeyi tasarlarken Gümülcine, İskeçe ve İstanbul'da Yunan Megalo İdea'sı için faaliyetler yapılmakta olup Türklerin kurduğu İstanbul'daki *Trakyalılar Komitesi* bütün Trakya'nın Yunan mandası altında muhtariyeti için çalışılıyordu. Yine Gümülcine'de Gümülcineli İsmail Hakkı tarafından kurulan *Batı Trakya Umumi Merkezi*, Batı Trakya'nın Fransız mandasına girmesini isteyen bir kuruluş olmuştur. Bütün bunların yanında Gümülcine'ye gitmiş olan Batı Trakya Komitesi üyeleri 23 Mayıs 1920'ye kadar Gümülcine'de kaldı. Osmanlı Devleti'nin resmi bir temsilcisi olmadığı için buradaki Türklerin haklarını korumak Batı Trakya Komitesi'nin işi oldu.¹⁰⁰

Sivas Kongresini sabote ettirmek isteyen ve milli mücadeleye savaş açmış biri olan Damat Ferit Paşa Hükümeti düştükten sonra Osmanlı Devleti'nin yeni hükümeti Ali Rıza Paşa tarafından kurulmuştu. Ali Rıza Paşa Hükümeti'ni temsilen Amasya'ya gönderilen Salih Paşa ile 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde Temsilciler Kurulu arasında yapılan görüşmelerde Trakya konusu da önemli yer tuttu. Amasya görüşmelerinde Trakya ile ilgili olarak; burada sözde bağımsız gerçekte sömürge bir devlet kurmak istendiği ve Doğu Trakya'dan Midye-Enez hattına kadar olan bölgeyi Osmanlı'dan ayırma amacını taşıdıkları düşünülmekteydi. Fakat Edirne'nin ve Meriç hududunun

⁹⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C:III, Vesika No:287.

¹⁰⁰ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.186,190-191.

bağımsız bir İslam devletine bağlamak için bile olsa hiçbir şekilde bırakılmayacağı birlikte kararlaştırıldı.¹⁰¹

3) Doğu Trakya'da Yerli Rum ve Yunan Faaliyetleri

Yunanlıların Uzunköprü-Hadımköy demiryolunu 9 Ocak 1919'da işgalinin üzerinden geçen bir sene zarfında Doğu Trakya'da Yunan ve yerli Rum tahrikleri gün geçtikçe artmaktaydı. Yunanlıların tedhiş ve hukuksuz hareketlerine dair Osmanlı arşiv belgeleri Türk ve Müslüman halkın kendi vatanında yaşadığı haksızlıkları gözler önüne sermektedir.

Mesela H: 16 Cemâziyelevvel 1337 – M: 17 Şubat 1919 tarihli Meclisi Vükela'nın müzakeratına mahsus zabıtnamesinde; İstanbul, Edirne vilayetleri ve Çatalca sancağında yaşayan ahalinin silahlı gezmeleri ve ellerindeki silahların gelecek martın on beşine kadar toplatılmış olacağı belirtilmektedir. Ayrıca toplatılan bu silahların depolara konularak İtilaf Devletleri memurları tarafından teftiş edileceği ve martın on ikinci tarihe kadar silahlarını teslim etmeyenlerin cezalandırılmasının Fransa temsilcisi tarafından gerekli görüldüğü sadareten bildirilmişti. Bu konuda verilen karar gereğince de Edirne ve İstanbul vilayetleri ile Çatalca sancağında yaşayan sakinlerin silahlı gezmeleri yasaklanmıştı. Ellerindeki silahları bu iş için görevlendirilmiş memurlara teslim etmeyenlerin divan-ı harp kanunlarına göre cezalandırılacağı ilan ediliyordu.¹⁰²

İtilâf Devletleri'nin Edirne'deki memurlarının Yunanlıların çıkarlarını gözettikleri 17 Şubat tarihli yukarıdaki belgede açıkça ortaya çıkmaktadır. Ancak aynı memurlar Müslüman ahaliye karşı duyarsız kalmaktaydılar. H: 28 Şaban 1337 - M: 29 Mayıs 1919 da Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne yazılan tezkereye göre; Yunanlıların Edirne havalisinde yaptıkları mezalim ve çıkardıkları kargaşaların doğruluğunu araştırmak için Edirne'de bulunan karma heyet taraflı davranarak, Müslümanların şikayetlerine itibar etmemekteydi. Bu heyetin Yunanlıların mezalimine

¹⁰¹ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C:I, s.244.

¹⁰² BOA, D: 214; V: 75 MV. 16/Cemâziyelevvel/ 1337 Ek 1.

müşamaha gösterdiği Edirne vilayetinden alınan resmi bir mektupta ortaya konduğu da belirtilmişti.¹⁰³

Yunanlıların işgalden sonra Doğu Trakya'ya silâh sevkiyatına başlamışlardı. Edirne vilâyetinden Dahiliye Nezareti'ne 24 Haziran-2 Temmuz 1919 tarihleri arasında üç resmi mektup yazılmıştı. Bu mektuplarda Yunanlıların Çorludaki faaliyetlerinden bahsedilmekteydi. H: 8 Şevval 1337 - M: 7 Temmuz 1919 tarihli belgede Dahiliye Nezareti mektuplardan Hariciye Nezareti'ni de bilgilendirilmekteydi. Yunan askerlerinin Çorlu'daki Yunan kıtalarına cephaneye ve bomba taşıdıkları, Çerkezköy'de telgrafhane kurarak buraya yerleştikleri bildiriliyordu. Ayrıca Yunanlılar Lüleburgaz'ı da diğer kazalara cephaneye sevkiyatı için seçmişlerdi. Çerkezköy'deki Yunan askerleri nahiye müdürüne ait bir binayı işgal ettikleri ve Kırklareli'ndeki Rum ileri gelenleriyle görüştükleri de verilen bilgiler arasındadır.¹⁰⁴

Temmuz ayında Yunanlıların Doğu Trakya'da Müslüman halka yönelik uygunsuz davranışları şekil değiştirerek daha acımasız ve yok etmeye yönelik bir hal almıştı. 5 Temmuz 1919'da Yunanlıların işledikleri cinayeti araştırmak üzere mülkiye müfettişi Fahrüddin Bey ile iki İngiliz subayı, seksen altı İngiliz askeri ve bir İtalyan polis komiseri Çorlu'ya gelmişlerdi. Bunun yanı sıra Çorlu'daki Yunanlıların bölge halkına darp ve yaralama olaylarında buldukları hatta Babaeski merkez karakol kumandanı Hamdi Çavuş ve arkadaşının yolculukları esnasında istasyonda alıkonularak hapis ve darba tâbi tutuldukları ve benzeri davranışlarla başkalarının da karşılaştığı anlatılmaktadır. Yunanlıların bu uygunsuz davranışlarından kaynaklanan şikayetlere son vermek üzere oluşturulan komisyonun meydana gelen cinayet ve fenalıkların hepsinden Yunanlıların sorumlu olduğuna kanaat getirdiği ve vatanın menfaatlerinin savunulmasına ait tedbirlerin düşünüldüğü Edirne valisince bildirilmekteydi. Dahiliye Nezareti de kendisine ulaştırılan bu bilgileri Hariciye Nezareti'ne H: 10 Şevval 1337 - M: 9 Temmuz 1919'da yazmıştı.¹⁰⁵

Yunan askerleri Türk ve Müslüman halka eziyet etmekle yetinmemekteydiler. Yerli Rumları da ayaklandırarak Türkleri daha da bezdirmeye çalışıyorlardı. H: 16

¹⁰³ BOA, D: 52/2; V: 3 DH.KMS. 28/Şaban/1337 Ek 2.

¹⁰⁴ BOA, D: 52/3; V: 11 DH.KMS. 8/Şevval/1337 Ek 3.

¹⁰⁵ BOA, D: 52/3; V: 23 DH.KMS. 10/ Şevval /1337 Ek 4.

Şevval 1337 – M: 15 Temmuz 1919 tarihli Edirne Valiliği'nce Dahiliye Nezaretine yazılan bir başka belgede Yunanlıların Trakya'yı işgal etmek için Edirne ve çevresinde propaganda yaparak yerli Rumları Osmanlı Devleti ve İslam milletine karşı kışkırtarak teşkilatlandırdığından bahsedilmektedir. Yunanlılar, Edirne vilayeti dahilinde yaşayan yerli Rumları ordu oluşturmak için gönüllü askerliğe çağırmakta ve ordu için askeri malzeme depolamaktaydılar. 30 Temmuz da Çorlu ve Muradiye (Muratlı)'yedeki askeri birliklere yeni Yunan askerleri katılmıştır. Yunanlılar işgalin başlangıcında az bir kuvvetle Trakya'da belli noktaları tuttuktan sonra peyderpey kuvvetlerinin sayısını arttırmışlardır. Nitekim Edirne Valisi'nin gönderdiği 3 Ağustos 1335 (1919) tarihli telgrafta Uzunköprü'den Hadımköy'e ve Çatalca'ya 4 vagon asker gönderildiği bildirilmektedir.¹⁰⁶

Yunanlıların faaliyetlerinden başka Türk milletinin bu sıkıntılı günlerinde milletine sırtını dönen bazı vatan hainleri de yok değildi. H: 12 Muharrem 1338 – M: 7 Ekim 1919 Edirne Vali Vekili İhsan Adli Bey tarafından Dahiliye Nezaretine yazılan şifre telgrafnamede; Edirne ve bütün Doğu Trakya'da oluşan milli hareketten korkan Vali Salim Paşa'nın Edirne'den kaçtığını haber veriyordu. Vali ve polis müdürü Fuad Bey, İngiliz askeri temsilcisinin arabasıyla Karaağaç'taki Fransız Kumandanlığı'na gitmişlerdi. Edirne'nin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlanması ve kolordu kumandanının da aynı milli amaçlar dahilinde hareket etme kararı alması; valinin gerisinde İstanbul'a gittiğini bildirdiği iki adet telgraf bırakarak Fransızlara sığınmasına sebep olmuştu.¹⁰⁷

Yunanlıların Doğu Trakya'daki Türk halkına karşı uygunsuz davranışları işledikleri cinayetler bu bölge için olan planlarını ortaya koymaktadır. Yunanlılar, Trakya'da yaşayan Türkleri cinayet, yaralama gibi olaylarla sindirmeye çalışırken bir yandan da olası bir karşı gelmeye meydan vermemek için cephanesini de sağlamlaştırmışlardı. Olayların meydana geldiği süreçte Anadolu'daki milli hareketler ile devamlı bir haberleşme içinde olan Edirne vilayeti askeri ve sivil teşkilatlanmasıyla milli mücadeleye katıldı.

¹⁰⁶ BOA, D: 15; V: 84 DH.EUM.AYŞ. 16/ Şevval /1337; BOA, D: 52/3, V: 76 DH.KMS. 3/Zilkade/1337; BOA, D: 52/3, V: 76 DH.KMS. 6/Zilkade/1337.

¹⁰⁷ BOA, D: 52/3; V: 47 DH.KMS. 12/Muharrem/1338 Ek 5.

Yunan taburunun işgalinin yanında Rum çeteleri de Türklerin Doğu Trakya'daki varlığını tehlikeye düşürecek davranışlarda bulunmaktaydılar. Trakya Rumları iki ayrı teşkilat tarafından idare edilmekteydi. Bunlardan *Yardım Komitesi* adını taşıyan teşkilat, Doğu Trakya Rumları'na maddi yardım yaparak ziraat alet ve çift hayvanı da tedarik ediyordu. *Trakya Komitesi* adındaki diğer teşkilat ise çeteler kurarak Türklerle zarar vermeye ve bu şekilde asayişsizlik meydana getirmeye çalışıyordu. Bu teşkilatın merkezleri Gelibolu, Keşan ve Çorlu idi.¹⁰⁸

4) Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin III. Kongresi (15 Ocak 1920) ve Milli Teşkilatlanma

Trakya-Paşaeli Cemiyeti ilk iki kongresinde Trakya'nın geleceğine ilişkin hiç bir karar alınmamış; sadece merkez kurulundaki eksik üyeliklerin seçimi yapılmıştı.¹⁰⁹

Yerli Rumlar'ın taşkınlıklarını önlemek ve Yunan işgali karşısında alınacak tedbirleri görüşmek maksadıyla 15 Ocak 1920'de Edirne'de her kazadan gelen delegelerle bir kongre toplandı. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, yapılan kongrede silahlı milli teşkilat işini müzakere ederek Doğu Trakya'nın Türk topraklarından ayrılmasına karşı koymak üzere Doğu Trakya'da *bekçi-korucu* adı altında 3000 kişilik bir milli teşkilat kurmaya karar verdi. Ayrıca yerli, yabancı kuvvetlerin içeride yapabilecekleri oldu bittilere ve konferansın Doğu Trakya'yı Osmanlı'dan koparacak kararlarına karşı Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nden ayrı olarak "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Edirne Heyet-i Muvakkatesi"nin ve şubelerinin kurulmasına karar verildi.¹¹⁰

Yukarıdaki kararların alınmasında Mustafa Kemal Paşa'nın I. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e çektiği 3 Ocak 1920 tarihli telgrafi etkili olmuştu.

Bu telgrafta Batı Trakya Müslüman komitesine gerekli teşvikte bulunulması, Doğu Trakya tarafında da Yunanlıların ve yerli Rumlar'ın teşkilat ve faaliyetlerine, karşı teşkilat ve girişimlerde azami gayret istenmekteydi. Sivas Kongresi kararlarından

¹⁰⁸ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.201.

¹⁰⁹ Bülent Tanör, "Milli Mücadele'de Kongreler", *TCTA*, C: IV, İstanbul: 1985, s.1141.

¹¹⁰ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.205; Zekai Güner, *a.g.e.*, s.108.

da milli müfrezeler kurulması ve I. Kolordu'nun da yardımda bulunması bildirilmekteydi. Ayrıca bu konuda Hükümet tarafından da teşebbüslerde bulunulması için müracaat edildiği de telgrafta belirtilmişti.¹¹¹ Mustafa Kemal Paşa 15 Ocak 1920 tarihli bir başka telgrafında Cafer Tayyar Bey'e silahlı milli müfrezelerin oluşturulmasını bir kez daha hatırlatarak fedakar subayların isim değiştirerek sivil olarak en önemli yerlere gönderilmesini tavsiye etmekteydi.¹¹²

Doğu Trakya'nın savunulması hususunu Cafer Tayyar Bey ile Kırklareli'nde bulunan 49. Tümen Komutanı Şükrü Naili Bey ve Keşan bölgesinde bulunan 60. Tümen Komutanı Cemal Bey ciddi olarak ele aldılar. Ancak Tekirdağ'daki 55. Tümen Komutanı Alaaddin Bey milli teşkilat işleriyle uğraşmaktan çekinerek Osmanlı hükümetinin bu konudaki emirlerini beklemeyi tercih etti. Tekirdağ Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın kurulması tasarlanan 3000 kişilik bekçi- korucu teşkilatı için payına düşen 300 kişilik teşkilatın oluşmasına karşı çıkması, Kolordunun elinde kendi ihtiyaçlarından fazla milli teşkilata verilecek silah ve cephanenin olmaması sebeplerinden dolayı kurulması düşünülen teşkilat İstanbul'un resmen işgaline (16 Mart 1920) kadar gerçekleştirilemedi. Mondros Mütarekesi'nden sonra Gelibolu'dan Doğu Trakya'ya kaydırılan bu üç tündeki yedek subay ve erlerin çoğu terhis edilmiş her piyade taburunda ancak iç hizmete yetecek kadar er bırakılmıştı. Silah durumu da aynı oranda azaltılmış her tündede 2000 tüfek ve 8 top bırakılmıştı. Diğer tüfeklerin mekanizmaları ile topların kamaları ve cephaneleri İngilizler tarafından alınarak Edirne, Uzunköprü, Çorlu, Lüleburgaz, Keşan, Tekirdağ, Akbaş, Şarköy ve Hadımköyü'nde depolara konmuştu. Akbaş deposu Balıkesir Heyet-i Merkeziye azasından Köprülü'lü Hamdi Bey emrindeki bir Kuva-yı Milliye müfrezesi tarafından basılarak 26/27 Ocak 1920 gecesine sallarla Lapseki'ye nakledilmesi üzerine Gelibolu yarımadasındaki bütün depolar boşaltılarak İngilizler tarafından Çanakkale'ye taşındı ya da denize dökülerek yok edildi. İstanbul'un işgalinden sonra Cafer Tayyar Bey Kolordusu'na seferberlik ilanı verince, kamaları İngilizler tarafından alınıp götürülmüş olan sahra topları için Edirne Sanat Mektebi atölyesinde Cavit Usta ve yedek subay Fuad tarafından yeni kamalar yapılarak bu toplar Yunanlılara karşı kullanıldı.¹¹³

¹¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C: III, vesika no: 247.

¹¹² *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C: VI, s. 151.

¹¹³ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.198,199,200,205; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.433.

5) I. Kolordu'nun Seferberlik İlanı

I. Kolordu komutanlığı siyasi vaziyeti uzaktan takip edip, bu andan itibaren Heyet-i Temsiliye başkanı ile haberleşmeye geçmişti. 12 Ocak 1920'de Son Osmanlı Mebusan Meclisi İstanbul'da toplanıp 28 Ocak'ta kabul edecekleri Milli Andı içmeye hazırlanırken 13 Ocak'ta Yunanistan'ın Aydın vilayetini resmen ilhak edeceği haberi duyuldu. Bütün bu olan bitenden birkaç gün önce 9 Ocak 1920'de Mustafa Kemal Paşa Kolordulara gizli bir taarruz planı göndermişti. Mustafa Kemal Paşa bu planda; Aydın işgalinin gerçekliğinin anlaşıldığından, Sivas Kongresi'nde alınan kararlara göre bütün varlığın müdafaa edileceğinden, plansız bir hareket yerine birçok ihtisas erbabının fikirleri alınarak bir plan hazırlanacağından bahsetmekteydi. Bu planda Doğu Trakya'daki I. Kolordu'ya verilen görevler şunlardı:

- Rumeli'deki kolordular aynen Anadolu kolorduları gibi seferberlik ilan edecektir.
- Bulgarların hiç olmazsa tarafsızlığı kazanılacaktır.
- Başkent ve yüce hilafet makamı her çeşit taarruza ve özellikle Müslümanların katli hususunda mahalli Hıristiyan ahalinin tecavüzüne karşı müdafaa edilecektir.
- Batı Trakya'dan Doğu Trakya'ya muhtemel her türlü taarruz durdurulacaktır.¹¹⁴

Ancak bu planın ekinde belirtildiği üzere; bu plan hiçbir zaman Anadolu'nun bağımsızlığı anlamını taşımayacaktı. İtilaf Devletleri'nin anavatanı parçalayacak her hangi bir tekliflerinin tebliği halinde, hilafet ve saltanat makamı, merkezi hükümet ve Milli Meclis resmi hiçbir tedbir veya harekette bulunmazsa veyahut yapılacak her türlü barışçı teşebbüsten verimli netice alınmazsa son çare olarak işbu plan tertip edilmişti.¹¹⁵ Mustafa Kemal Paşa Paşa Doğu Trakya'daki milli teşkilatlanmayla ilgili düşüncelerini Cafer Tayyar Bey'e özel bir talimatla bildirmişti:

¹¹⁴ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C: VI, s. 112; Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s.401; Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 206.

¹¹⁵ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C: VI, s. 117.

“Kurye ile

Ankara, 3.2.1920

Edirne’de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey’e

Trakya’nın Doğu ve Batı namıyla mülki bir birlik altında ifade edilmesi, Osmanlı siyaseti için doğru değildir. Doğu Trakya, itiraz ve münakaşa kabul etmez bir şekilde, Osmanlı memleketlerinin parçasıdır. Batı Trakya, bir barış antlaşması ile vaktiyle terk edilmiş bir vatan toprağıdır. Doğu Trakya, Batı’nın iltihakını temin etmek için, bir hareket üssü olabilir. Yoksa, Doğu ve Batı Trakya’nın birliğini ısrarla iddia etmek, Doğu Trakya’da da bazı iddiaların ileri sürülmesi neticesini ortaya çıkarabilir. Bu itibarla, Doğu Trakya hakkında hiçbir münakaşa söz konusu edilmemelidir. Bulgarların, Adalar Denizi’nde bir iktisadi çıkış kapısı edinmek hakkındaki iddialarını da göz önünde bulundurmak icap eder. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin, bütün milli teşkilatını bu esasa göre genişletmek ve silahlandırmak icap eder. Gümölcine havalisinde hedef, Yunan işgal kuvvetleri olmalıdır. Batı Trakya’daki Fransız siyasetinin, Venizelos siyasetine öncülük ettiği hissedilmektedir. Dolayısıyla Trakya-Paşaeli Heyet-i İdaresi arasında ciddi bir değişiklik ve düzenleme yapılacağı haber alındığından, Cemiyetimizin siyasi görüşüne göre alakadarlarla işbirliği yapılması ve ortak hareket edilmesi ve Doğu’da, Osmanlı hakimiyeti katıyen münakaşa konusu olmamak şartıyla, Batı’nın kurtarılması için icap eden tertibat ve teşkilatın tamamlanmasıyla, Kuva-yi Milliye’nin Yunanlılara karşı bilhassa pek müsait olan İskeçe havalisinde faaliyete geçirilmesi ve bu hususta, taraf-ı âlilerinden azami yardımın yapılması lazımdır. Bulgaristan dahilinde cereyan eden inkılap hareketinin de özel vasıtalar ile takibi, Bulgaristan taleplerinin Kavala taraflarına yönlendirilmesi her surette çalışılması faydalıdır. Bu husustaki yüksek görüşlerinize mesai derecesi hakkındaki haberlerinizi bekliyoruz.

Heyet-i Temsiliye Namına

Mustafa Kemal Paşa”¹¹⁶

16 Mart 1920’de İstanbul’un resmen işgalinden sonra Trakya mebuslarından ikisinin de bulunduğu (Faik [Kaltakkıran] ve Şeref [Aykut]) mebus ve milliyetçi devlet adamı yakalanarak Malta’ya sürülmüştü. I. Kolordu, İstanbul’un işgali olayını

¹¹⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C:III, Vesika No:251, s.126; *Atatürk’ün Bütün Eserleri*, C: VI, s. 263.

Diyarbakır, Erzurum, Sivas, Konya, Bursa, Nazilli ve İzmit'teki askeri makamlara da ayın anda çekilen telgrafla, Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'dan haber almıştı.

Telgrafta 16 Mart 1920 sabahı İngilizlerin Şehzadebaşı'ndaki karakolu askerimiz uykuda iken basarak altı kişiyi şehit ve on beş kadarını yaraladıktan sonra karakolu, Harbiye Nezareti'ni, Tophane'yi ve Harbiye Telgrafhanesi'ni işgal ettikleri bildirilmekteydi.¹¹⁷

I. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey durumun ciddiyetini dikkate alarak Mustafa Kemal Paşa'nın 9 Ocak 1920 tarihli seferberlik ve hareket planı hakkındaki emrini uygulama kararı almıştı. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Misâk-ı Milli'yi kabulü ve ardından kapatılmasıyla birlikte İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgali Edirne'deki I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'i harekete geçirdi. Cafer Tayyar Bey, Ankara'dan verilen emirleri yerine getirmeye başladı:

1. 16 Mart 1336 (1920) da Küçükçekmece'den itibaren İstanbul ile irtibat kesildi.
2. Seferberlik ilan edilerek kademe kademe tatbik edildi.
3. İdare-i Örfiye (Sıkıyönetim) ilan edildi ve umumi bir beyanname neşredilerek umumi vaziyet tasvir edildi.

Bu suretle Trakya'nın Anadolu ile birlik olduğu fiilen ispat edildi.¹¹⁸

Cafer Tayyar Bey 16 Mart 1920'de İstanbul ile her türlü irtibatı keserek sıkıyönetim ilan etti. Aynı gün yayınladığı emirde Edirnelilere durumu şu şekilde izah etmişti: "İstanbul'da yüksek hilafet makamının serbestçe seçeceği ve mebuslarımızın güvenini kazanmış bir kabine işbaşına gelmedikçe, Edirne vilayetindeki mülkî ve askerî idarenin birlikte istiklal hareketini muhafaza etmesi ve bu vatanî ve millî amaca ulaşılması için sıkıyönetim ilan edilmiştir."¹¹⁹

Seferberlik emri 55., 49. ve 60. tümenlere de verildi. Kolordu bu ilk seferberlik emriyle 298'den 315 doğumlulara kadar¹²⁰ olan erleri silah altına çağırarak birlikte Trakya'daki silah ve cephane depolarına da el konularak silahların

¹¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C:III, Vesika No: 255, s. 1232.

¹¹⁸ Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s.401.

¹¹⁹ Kâmil Erdeha, *a.g.e.*, s.434.

¹²⁰ Hicri: 1298-1315/ M: 1880-1897 arasında doğmuş olanlar.

kullanılmasını da emrediyordu. Ayrıca İstanbul’la telgraf irtibatı kesilerek her türlü haberleşmenin sansür edilmesi de emredildi.¹²¹

Cafer Tayyar Bey, 16 Mart günü askeri birlikler gönderdiği emirlerle şu tedbirlerin alınmasını istemişti:

1. Her tümen kendi bölgesindeki silah ve cephane depolarından faydalanarak, seferberliği ikmal edecektir. Ancak askere çağırılacak olanların sayısı eldeki silah sayısından fazla olmayacaktır.
2. Her tümen kendi bölgesindeki Ziraat Bankası ile mal sandıkları, evkaf ve tapu dairelerindeki paralara el koyacaktır.
3. Her tümen bölgesinde sıkıyönetim ilan edecektir.
4. Aşar anbarlarında, hükümete ait tohumluk ve hububat ve sair erzaka el konacaktır.
5. Her tümen bölgesinde, tüccarın elinde bulunan zahire ve hububat ile askere yarayacak eşyanın, büyük ölçüde alınıp satılması ve başka tarafa nakli men olunacaktır.
6. Her tümen kendi bölgesindeki telgrafhanelerle telgraf hatlarının muhafazasına çok dikkat edecek ve muhaberelelerin kesilmemesini sağlayacaktır.
7. Hangi suretle olursa olsun hiçbir kimse silahını hiçbir kimseye teslim etmeyecektir.¹²²

Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de 18 Mart 1920’de bir beyanname yayınlarak halkı milli mücadeleye davet etmişti.¹²³ Trakya Müslümanları’na yönelik olan beyanname ilk olarak Damat Ferit Paşa ve İtilaf Devletleri’nin milleti müdafaasız bir hale getirmek, ecnebi idaresine esir etmek ve memleketin önemli bir bölümünü galip devletlerin sömürgelerine eklemek düşüncesinde oldukları üzerinde durulmuştur.

İkinci olarak Kuva-yi Milliye’nin vatanın savunulması hususunda gösterdiği azim ve irade ile Kuva-yi Milliye’yi ortadan kaldırmak ve onun müsaadesiyle Doğu’da

¹²¹ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.212.

¹²² Zekai Güner, *a.g.e.*, s.112-113.

¹²³ “Mütareke ve Milli Direnmede Edirne” maddesi, *Yurt Ansiklopedisi*, C: IV, İstanbul: 1982, s.2382.

bir cihan siyaseti takip etmek için Heyet-i Temsiliye'ye başvurulduğundan bahsedilmekteydi.

Beyannamede üçüncü olarak milli birliğin oluşturduğu kuvvetlilik ve dayanışma karşısında milli birliğimizi sarsıcı hareketlerin eridiği nakledilmekteydi.

Son olarak memleketimizin geleceği hakkında endişe verici kararlar verildiğinden bahsedilmek suretiyle kamuoyuna baskılar yapıldığı ancak memleketin müdafaası için her fedakârlığı göze almış olan Osmanlı milletinin azim ve iradesi önünde bu tehditlerin etkili olmadığı üzerinde durulmuştu. Osmanlı milletinin istiklâline ve istikbaline vatanı müdafaa ederek kavuşacağı yargısına varılarak beyannameye son verilmişti.¹²⁴

I. Kolordu'nun ilan ettiği seferberliğe Tekirdağ dışında sorunsuz bir şekilde uyuldu. Tekirdağ mutasarrıfı Füzûzan Bey, idaresi altındaki sancakta seferberlik emrini uygulamadığı gibi kolordu kumandanına da hükûmete itaat etmesi gerektiği yönünde uyarılarda bulunuyordu. Mutasarrıf Füzûzan Bey Dahiliye Nezareti'nden bir emir gelmedikçe seferberlik yapılmayacağını bildirmişti. Çatalca mutasarrıfı da Fevzi [Toker] Çatalca Rumları'nın ayaklanma ihtimalini ileri sürerek seferberlik emrini yerine getirmemişti. 55. Tümen kumandanı Yüzbaşı Alaaddin Bey de seferberlik emrini tatbik etmek istemeyenler arasında yer alıyordu. Bunun üzerine Cafer Tayyar Bey kolordusundaki bir büyük kumandanla anlaşmazlığa meydan vermemek için bir orta yol bulmaya çalışmış ve genel seferberlik emrinde değişiklik yaparak " Tekirdağ'da asayiş bozacak hallere sebebiyet vermemek için kıyıya pek yakın olmayan yerlerde seferberlik ilan ediniz." Talimatını vermişti. Tümen kumandanı Alaaddin Bey ise hastalığını bahane ederek görevinden çekilmiş böylece emri yine uygulamamıştı. Yerine 55. Tümen kumandanlığına vekil olarak Yüzbaşı Cemil [Uybadın] Bey görevlendirildi.¹²⁵

Cemil Bey, Kolordu'ya gönderdiği bir şifrede Mutasarrıf Füzûzan Bey'in yaptığı bozgunculuk ve askeri makamların milli mücadelenin ilk zamanlarındaki bu duraklamalarının halk ve tümen arasında kötü bir etki bırakmış olmasından

¹²⁴ Zekai Güner, *a.g.e.*, s.167, vesika no: 12.

¹²⁵ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.212-213.

bahsetmekteydi. Herkeste Trakya’da milli mücadele çabalarının başarılı olamayacağı düşüncesi hakim olduğunu ve zararlı propagandaların artmasından üzüntü duyduğunu bildirmekteydi.¹²⁶

Tekirdağ mutasarrıfının ve 55. Tümen komutanının milli direnişi desteklemez tutumları bütün Tekirdağ sancağının maneviyatının bozmuştu. Seferberlik emrinin verildiği 16 Mart 1920’den Nisan 1920 sonuna kadar kolordu karargâhı ve bağlı birlikleri için Edirne’ye sekiz yüz, Kırklareli’ndeki 49. Tümen birliklerine bin iki yüz, Keşan bölgesindeki 60. Tümen bin kadar ikmal eri katılımı olmuştu. Ancak 55. Tümen gelenlerin sayısı beş yüz kişi kadardı. Kolordu ilk seferberlik emrinden sonra her hangi bir ayaklanma ve tecavüzle karşılaşmayınca 310 doğumlulardan daha yaşlı olanlarla göçmenleri, öğretmenleri, memurları, yedek subayları ve Trakya Cemiyeti mensuplarını terhis etmiş, yalnız 310’dan 315 doğumlulara kadar olan erleri silah altında tutmuştur. Böylelikle seferberlik emri hafifletilmiş genel olmaktan çıkarak iç inzibat ve asayişin korunmasına yetecek bir celp mahiyetini almıştı.¹²⁷

B) Doğu Trakya’da Silahlı Direniş Hazırlıkları

1) Lüleburgaz Kongresi ve Trakya Olayları

a. Lüleburgaz Kongresi (31 Mart-2 Nisan 1920)

Yeni sadrazam Ferit Paşa, İstanbul’un işgalinden sonra kendisini ziyaret eden Trakya mebuslarından Şakir [Kesebir], Hayreddin ve Süleyman Faik Beylere bekleyip görmeyi, işi Allah’a bırakarak kadere razı olmayı tavsiye etmişti. Trakya mebusları, İstanbul hükümetinden herhangi bir yardım gelmeyeceğini anlamışlardı. Gelibolu mebusu Şakir [Kesebir] Bey, İstanbul’dan Edirne’ye giderken uğradığı yerlerde

¹²⁶ Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.441.

¹²⁷ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.214.

Lüleburgaz'da bir kongre toplanacağı haberini vermişti. Kongre Şakir Bey'in başkanlığında 31 Mart-2 Nisan 1920 tarihleri arasında toplandı.¹²⁸

Trakya mebuslarından Şakir [Kesebir], Galip Bahtiyar, Hayreddin ve Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'in, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'nin ve Edirne vilayetiyle (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Gelibolu sancakları) Çatalca sancağının her nahiyesinden birer delegenin katılımıyla kongrede 67 kişi toplanmıştı. Lüleburgaz Kongresi'nden çıkan iki önemli sonuçtan biri ne şekilde olursa olsun yabancı işgaline ve iç ihtilale karşı müdafaa ve mukavemette bulunulacağıydı. Bir diğeri de müdafaa görevinin yeni kurulmuş olan "Trakya Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Merkez Heyeti"ne verilmiş olmasıydı. Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nden ayrı olarak kurulan yeni ve devamlı bir silahlı savunma teşkilatı niteliğindedi. Ayrıca bir başka önemli karar; Sivas Kongresi'ne uygun olarak teşkilatlanmış olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden bağımsız çalışacağıının belirtilmiş olmasıydı.¹²⁹

Lüleburgaz Kongresi Kararları :

1. Büyük bir Türk ve Müslüman çoğunluğun yaşadığı Trakya'nın ırkî, tarihî, iktisadî ve siyasî sebeplere ve bütün devletlerce kabul ve ilân edilen milliyet ve adalet esaslarına göre Türk hakimiyetinde kalması lazımdır. Bu hakka karşı meydana gelecek her türlü işgal ve ihtilâl harekâtına mukavemet ve müdafaa edilecektir.
2. Mukavemet ve müdafaanın bütün gereklerinin sağlanıp hazırlanması, yerine getirilmesi ve bu en son çareye başvurmadan önce, Trakya mukadderatının gerektireceği siyasî teşebbüslerin etraflıca düşünülerek yerine getirilmesi hususunda tam yetkiyle karar almaya hakkına sahip her liva adına ikişer kişiden oluşan bir merkez heyeti oluşturulmuştur. Trakya mebuslarıyla Kolordu Kumandanı Bey, bu heyette tabî âzadırlar. Heyet, "Trakya Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti" unvanına sahiptir. Olağanüstü bir durumda heyet, yeniden kongreyi davetle yetki ve kuvvetini yeniler.

¹²⁸ Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.434; Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.215; Zekai Güner, *a.g.e.*, 114; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C: II, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s.486.

¹²⁹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.216.

Merkez Heyeti için yapılan seçimde:

Şevket Bey	(Edirne)
Kasım Efendi	(Edirne)
İsmail Bey	(Edirne)
Şevket Efendi	(Lüleburgaz)
Mestan Efendi	(Edirne)
Ekrem Bey	(Gelibolu)
Şevket Bey	(Kırklareli)
Ahmet Bey	(Edirne)
Mustafa Asım Efendi	(Şarköy)
Hafız Emin Efendi	(Keşan)

Çoğunluğu kazanmışlar ve Nazmi Bey (Malkara), Niyazi Bey (Çorlu), Murat Bey (Lüleburgaz), Cemal Bey (Edirne), Adil Bey (Tekirdağ) de, ikinci derecede çoğunluk kazandıklarından yedeğe bırakılmışlardır.

Edirneli olmayan âzaya uygun bir tahsisat verilecektir.

3. Trakya'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlı olarak yapılmış olan köy, kaza ve liva teşkilâtı, eskiden olduğu gibi, devam edecektir. Yalnız durumun zorlaşması dolayısıyla bu teşkilatın, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile olan bağı koparılmış ve Osmanlı vatan menfaatlerinin müdafaasında bütün Trakyalılar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile aynı fikir ve duyguda olmakla beraber bağımsız hareket edecek olan Trakya Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'ne bağlanmıştır.
4. Mütarekeden beri cereyan eden olaylara ek olarak, hilâfet merkezi ve saltanatın da geçici işgali hadisesi Türk milli vicdanını kederlendirmiş ve heyecanlandırmıştır. Parlamantonun dokunulmazlığı ve serbestliğinin ihlâli ve aslî ve şahsî hukuka ait bazı kısıtlamalar konulması suretiyle iç işlerimize ve hakimiyet hakkımıza müdahale ve saldırma gibi devletler ve insanlık kaidelerine aykırı bazı haller ve Trakyamız'ın Yunanlılara verileceği hakkındaki çeşitli şayialar ile bu keder ve heyecan çok artmış olduğundan bu husustaki endişe ve sorumlulukların kaydıyla beraber kamuoyuna ve siyasî makamlara karşı, kongre namına protesto ve müracaatlarda bulunulacaktır.

5. Türk vatanının umumî mukadderatı hakkında müzakerelerde bulunmak üzere Ankara'da toplanacak olan olağanüstü Milli Meclis'e Trakya temsilcisi olarak mebuslardan veya hariçten üç kişiden oluşan bir heyet gönderilecektir.
6. İçinde bulunulan hallerde ve yukarıdaki kararlara ait kongre namına bir beyanname hazırlanıp herkese duyurulacaktır. İtilâf devletleri siyasî temsilcilerine, yine birer muhtıra bırakılması, Trakya haklarının Avrupa kamuoyuyla Barış Konferansı'na karşı müdafaası ve bildirilmesi maksadıyla bir hususî heyet teşkil edilecektir. Avrupa'ya ve Ankara'ya gönderilecek temsilcilerin seçimi merkez heyetine bırakılmıştır.
7. Olağanüstü haller karşısında, yeniden davet edilecek kongrenin, kongremiz âzasıyla ikinci seçilenlerden ve umumî meclis âzalarından meydana gelmesi kararlaştırılmıştır.

2 Nisan 1336/1920

Trakya Müdafaa-i Hukuk
Edirne Merkez Heyeti namına
Şevket"¹³⁰

Lüleburgaz Kongresi ve kararları Doğu Trakya'nın savunulması için atılmış ilk ciddi adım olarak nitelendirilebilir. Kongre kararları derhal Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın cevaben gönderdiği telgraf, Milli Meclisi açma hazırlıkları içerisindeki önderin bu oluşumda Trakya'yı da görme isteğini anlatıyordu:

Ankara, 3 Nisan 1920

Kongre Riyaseti'ne

31 Mart 1336/1920 tarihli telgrafa cevaptır. Kongre'nin toplanmasını tebrik ve vatanın maruz kaldığı felakete çare bulmak üzere Edirne vilayetinin gösterdiği vatanperverane gayreti takdir eyleriz. Kongre görüşmeleri safhalarından malumat verilmesini rica ederiz. Anadolu ve Rumeli'deki vatan kısımlarının ortak ıstıraplarına ortak bir çare

¹³⁰ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.217-219; Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Ankara 1988, s.146; Sabahattin Selek, *a.g.e.*, s.103,105; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.434-435; YA, *a.g.m.*, s.2380-2383; Türk Ansiklopedisi, *Trakya- Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Ankara 1982, s. 381; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C: III, Ankara 1978, s. 80-82.

bulmak üzere Ankara'da toplanmaya davet edilen fevkalâde milli meclis için Edirne vilayetinden seçilecek üyelerin süratle gönderilmelerini temenni eder ve Lüleburgaz Kongresi'nin vatanperverane hizmetlerinde muvaffakiyete nail olmasına dua eyleriz, efendim.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal¹³¹

b. İstanbul Hükümeti'nin Trakya'yı Anadolu'dan Ayırma Çalışmaları

I. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'in Anadolu ile giriştiği işbirliği, İstanbul hükümetinin söz geçiremez hale geldiğini İtilaf Devletlerine göre kanıtlar nitelikteydi. İstanbul'un işgalinden sonra 8 Mart 1920'de kurulan Salih Paşa Hükümeti 4 Nisan 1920'de sadarettten çekilmişti. Yeni hükümet ise 5 Nisan 1920'de dördüncü kez kurulan Milli Mücadele karşıtı Damat Ferit Paşa Hükümeti idi.¹³²

İstanbul ilk iş olarak I. Kolordu'yu Kuva-yi Milliye birliğinden ayırmaya çalışmıştı. Bazı İstanbul gazeteleri Trakya'daki I. Kolordu'nun (Cafer Tayyar Bey) ve Balıkesir civarındaki XIV. Kolordu'nun (Yusuf İzzet Bey), Kuva-yi Milliye'ye aleyhdar oldukları haberini yaydı. Bu haberler her iki kolordu kumandanı tarafından, Edirne ve Balıkesir basını ve Müdafaa-i Hukuk teşkilatı aracılığıyla yalanlandı. İstanbul'un ikinci hıyaneti uydurma fetvalar yayınlıyarak halkın dini duygularıyla oynamak suretiyle yapılmıştı. Fetvalarda padişahın emri olmaksızın asker toplayanların ve Osmanlı Devleti'nin ulaşım ve haberleşmesini kesenlerin katlinin şer'an câiz olduğu ilan edilmişti. Padişahın ve Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin de ayaklanma olarak nitelendirdikleri bu milli hareketleri çıkarıcıların ve onlara katılanların cezalandırılacağı yönünde beyanlarda bulunmuşlardı. Bu fetvalar ve beyanlar Trakyalılarca duyulunca T.P.M.H.C.'nce bir karşı beyanname yayınlıyarak bu habis fikirlerin irtica ve fesat ocakları tarafından kullanılması önlenmek istendi.¹³³

¹³¹ Atatürk'ün Bütün Eserleri, C: VII, s.249.

¹³² Zekai Güner, *a.g.e.*, s.118; Sina Akşin, *a.g.e.*, s.381, 48

¹³³ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.221,223.

“İstanbul gazetelerinde fenalığa çağırıcı bir iki fetva görüldü, bunun üzerine Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti bu beyannameyi yayınlama gereği duydu. Fetvalarda söylenen vakalar olmamıştır. Fetvada köy ve kasabalar yıkmak ve yakmak; padişahımızın kuvvetini kırmaktan ve hilafete hainlikten bahsedilmektedir. Eğer olmuş ise ebette yapanlar cezalandırılmalıdır. Ancak şimdiye dek böyle bir kötülük olmamıştır.

Öncelikle fetvaların şer-i şerife uygun olmakla birlikte bir baskının sonucu verildiğini, birkaç sene medresede okumuş herkes anlar. İngilizlerin yardımıyla İzmir’e çıkan Yunanlılar zulmün ve kötülüğün her çeşidini Müslümanlara karşı uyguladılar. Bundan cesaret alan düşmanlar Anadolu’nun en büyük kısmında bir Ermenistan; Trabzon vilayetinde de Pontus adıyla bir Rum hükümeti kurmaya niyet ettiler. Asker hazırlayarak gönderdiler. Bunun üzerine felaketin en büyüğünü yaşayan Müslümanlar birleşerek Kuva-yi Milliye’yi oluşturdular. Düşmanların işgal ettiği yerlerde zalimane harekete karşı vatan ve namuslarını korudular.

İngilizler geçici olmak kaydıyla İstanbul’u işgal ettiler; saltanata saldırıp hukuk-ı hilafeti çiğnediler. Köşede sıkışmış ve her tehlikeye karşı bulunmuş olan Trakya ahalisi hilafet makamının yabancı tesirinden kurtulması için uyanık ve hazırlıklı bulunmak istedi. Çünkü bütün gazeteler Trakya’nın Yunanlılara verildiğini yazıyordu. Yunan askeri ve Rum halk da önceden beri silahlandıkları için bir karışıklık anında memleketimizin düşmana kaptırılması kaçınılmazdır. İşte Trakya’daki hazırlıklar memleket içinde bir karışıklığa karşı tedbirli davranmak ve şer-i şerif mucibince padişahımızın her türlü tesirden kurtulmasını temin etmektir.

Trakya’da görülen hareket-i milliye işbu fetvaların demek istediğinden çok başkadır. Trakya’da köy kasaba yakılmadı insan öldürülmedi ve padişahımıza karşı durulmadı. Trakya Müslümanları padişahının uğrunda can veren öz Müslümanlar olduklarını ispata çalıştılar. Biz fenalık çıkarmak, başkalarının hakkını kavramak hırsıyla lekelenmiş bir millet değiliz. Fakat gördük ki Yunanlılar artık buraları benimsemeye ve kendilerine mâl edinmeye başladılar. İzmir yaptıkları da bunun en açık delilidir. Eğer biz de onlar gibi hazırlıksız bulunsaydık bugün bu satırları yazacak ne eller kalırdı, ne de feryatları işitecek kulaklar bulunurdu.

Trakya Müslümanları'nın hareketi hem insaniyet nazarında hem de şariat katında makbûldür. Burada padişaha isyan yoktur, bilakis düşmanlarla çevrili saltanatı güçlendirmek ve serbest kılmak istiyoruz. Namuslu, şerefli ve haysiyetli bir millet için bundan daha şerefli bir görev yoktur. Birliği koruma yolundaki mücadelemizde Allah'ın yardımını bizimledir.

Fi 13 Nisan 1336/ 1920"¹³⁴

İstanbul'un fetva beyannameleri Trakya halkına etki etmemişti. Trakya, Anadolu işbirliği milli mücadele boyunca devam etti.

c. Cafer Tayyar Bey - Franchet d'Esperey Görüşmesi

İtilâf orduları başkumandanlığından ayrılan General Franchet d'Esperey Paris'e dönerken 6 Nisan 1920'de Edirne'nin Karaağaç İstasyonu'nda Cafer Tayyar Bey ve Edirne eşrafından kişilerle görüştü. Fransız komutan Trakyalıların giriştikleri milli mücadeleyi bir macera olarak nitelendirdikten sonra işgale karşı direnmenin Müslüman halkın perişanlığıyla sonuçlanacağını belirtmişti. d'Esperey'in amacı Fransa lehine manda istenmesini sağlamaktı. General Doğu Trakya'nın Barış Konferansı'na Yunanistan'a verildiğini ifade etmişti. Generalin vazifesi Yunan işgali karşısında, Türk silahlı mukavemetini önlemek; bu işi yapacak kumandan ve siyasî teşkilat ileri gelenlerinin mâneviyatını kırarak bu işten vazgeçirmek ve bu arada ne suretle olursa olsun Fransa'ya Trakya idaresinde siyasî nüfuz sağlamaktı. Cafer Tayyar Bey bu sözlere şu cevabı verdi:

- Asker olduğum için padişahın emrine itaate mecburum. Fakat, bu mıntıkaya Yunan ayağının basacağını anladığım gün, askerlik sıfatımı ve kumandayı bırakır sadece bir vatan evladı sıfatıyla milli vazifemin başına geçerek bu topraklara Yunanlılar'ı sokmamaya çalışırım.

Fransız general Kolordu kumandanının çarpışma azmini kırmak için Tekirdağ'ın seferberliğe uymadığını hatırlatınca Cafer Tayyar Bey şöyle devam etti:

¹³⁴ Zekai Güner, *a.g.e.*, vesika no: 14, s.169-17.

- Ömrünü muharebe meydanlarında geçirmiş bir kumandan sıfatıyla söylüyorum. Allah'ın inayetiyle 20 bin kişilik bir Türk kuvveti 60 bin kişilik Yunan kuvvetine bedeldir. Bu kuvvetle Yunanlılara karşı koymaya yemin ederim. Tekirdağ Tümen Kumandanı, cephelerde uzun müddet erkân-ı harp reisliği yapmış bir arkadaşımıdır, bana inanınız hastalığı gerçektir. Bu sebeple birkaç gün istirahat etmek zorunda kalmıştır. Tekirdağlılar'ın icabet etmemeleri bir yanlışlık ve anlaşmazlık eseridir. Hakikati anlayan Tekirdağlılar bugün gelmeye başlamışlardır.

Fransız general Kolordu Kumandanı'nın direnme kararını kolayca kıramayacağını anlayınca konuşmayı biraz daha uzatarak karşısındaki tereddüt içinde bırakmak istemiş son söz olarak : “takdire lâyük bir vatanseverliktir. Ama ahaliyi de düşünmek lâzımdır. Memlekette sükun ve asayiş de sağlanmalıdır. Şimdilik iki ay sükun içinde ve rahat kalabileceğinizi söyleyebilirim. Ondan sonra ne olacağını kimse bilemez.” demiştir. Cafer Tayyar Bey ise Trakya'da sükun ve asayişin bozulmayacağı teminatını vermiştir.¹³⁵

d. Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'nce Franchet d'Esperey'e Verilmek İstenilen Siyasî Muhtıra

Fransızlar, T.P.M.H.C. Merkez Heyeti'nin karar ve fikirleri üzerinde etkili olmak için Trakya üzerinde Fransız himayesini isteyen bir muhtıra hazırlamışlardı. Bu muhtıranın Merkez Heyeti'nce Fransız General d'Esperey'e verilmesini istiyorlardı. Fransız Yüzbaşısı Jambat tarafından hazırlanan aşağıdaki muhtıra bazı ileri gelen Trakyalılara teklif edilmişti:

“ Barış andlaşması yakında belli olacaktır. Basın haberlerine itimat caizse, bu andlaşma Türkiye için misli görülmemiş derecede sert olacaktır. Trakya, yurdumuzdan koparılmak istenilen İslâm toprakları arasında bulunacak gibi görünüyor. Bundan son derece elem duyan bu talihsiz ve bahtsız memleket ahali pek elemli olacağı anlaşılan durumun incelenmesi için Lüleburgaz'da bir kongre topladılar. Bu kongrede meydana gelen “Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” Türkiye'ye terettüp eden mesuliyetleri inkâr etmemekte olduğu gibi her türlü mücâzattan kurtulmak iddiasında da değildir. Fakat

¹³⁵ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.223-227.

Avrupa’da, ilk Türk payitahtı olan Edirne’yi çözülmeyen bağlarla Türkiye’ye bağlayan alâka ve birliğin kudsî mahiyeti üzerinde ehemmiyetle ısrar etmekten vazgeçmeyiz. Cemiyet, Türklerin bu havalide çoğunlukta olmadıklarına dair çıkarılan iddiaları şiddetle protesto eder, (bu bapta, Venizelos’un gerçeği bozmak için delil diye göstermek istediği Rum tehciri hakkında yerinde soruşturma yaparak hakikate varmak için karma bir İtilaf komisyonunun gönderilmesini talep eder. Bu müracaatları dinlenmediği takdirde, Trakya Müslümanları, büyük devletlerden birinin mümkünse Batı Trakya’daki adil, münevver, hayırhah, idaresini takdir ettirmiş olan Fransa’nın mandası altında, bir muhtar Trakya kurulmakla haklarındaki mücâzâtın hafifletildiğini görecektir. Trakya Müslümanları, eğer konferans, kendilerini Türk olarak bırakmayacaksa hiç olmazsa Yunanlı yapmamasını istirham ederler.) Büyük devletler bu müracaatımızı kabul etmezlerse barış tohumları ekecekleri yerde harp tohumu saçmış olacaklardır. Bazı elem ve kederler vardır ki onlara hakim olmak kimsenin elinde değildir.”

Fransız generale verilmek istenene bu muhtıra T.P.M.H.C. Merkez Heyeti’nde büyük tartışmalara yol açmıştı. Parantez içine alınan kısım merkez heyeti içinde haklı itirazlara uğradı. Kendilerinde Trakyalılar namına böyle bir hak ve yetki görmeyen üyeler parantez içindeki yerin şu metinle değiştirilmesini teklif etmişlerdi:

“Evvelce yapılmış olan soruşturmanın bu hakikati meydana çıkardığı kanaatini beslerler. Trakya Müslümanları pek açık olarak haklarının, İtilaf devletlerince tasdik edileceğinden ve hususiyle Trakya’daki Türk çoğunluğunu ve haklarını yakından gören Fr. d’Esperey’in muhterem şahsiyetinde selamladığımız adil Fransa hükümetinin, Trakya Müslümanlığı’nın mukaddes haklarının tecellisi rehber olacağından ümitvardılar.”

Muhtırada yapılmak istenilen değişiklik Fransız istihbarat subayı tarafından beğenilmemiş ve muhtıra verilmesinden vazgeçilmiştir. Ancak Fransız generalin, Karaağaç İstasyonu’ndan hareketi sırasında T. P. C. reisinin Doğu Trakya’da Fransız himayesini talep ettiği yolunda bazı şayialar dolaşmıştır. Muhtıranın verilmesinden resmî olarak vazgeçilmekle birlikte Cemiyet reisinin kendi nam ve hesabına Fransızlara onların istediği gibi bir muhtıra verip vermediği bilinmemektedir.¹³⁶

¹³⁶ Tefvik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.227-229.

e. Cafer Tayyar Bey'in I. Kolordu Komutanlığı Görevinden Alınması

İstanbul Hükümeti ile Trakya'ya özel ilgi gösteren İstanbul'daki Fransız ordusu kumandanlığı Trakya'nın savunma azmini kırmak amacıyla çalışmalara başlamışlardı. Cafer Tayyar Bey'in savunma taraftarı olduğu anlaşıldığı için onu Trakya'daki görevinden uzaklaştırmak gerekiyordu. İstanbul Hükümeti, Trakya ile telgraf muhaberesi yapamadığı gibi posta haberleşmesi de I. Kolordu'nun denetimindeydi.

İstanbul, Trakya'yı tekrar İstanbul'a bağlamak için kolordu kumandanını kazanmak zorundaydı. Bu amaçla Çatalca mutasarrıfı Fevzi [Toker] ile Tekirdağ mutasarrıfı Firuzan Bey araya konularak Cafer Tayyar Bey İstanbul'a çağırıldı. Bu mutasarrıflar aracılığıyla Cafer Tayyar Bey'i İstanbul'a getiremeyen Hükümet bu defa Fransızlara başvurmuştu. 20 Nisan 1920 sabahı Fransız haber alma subayı Yüzbaşı Jambat, Edirne'de I. Kolordu karargahına Fransız Şark Orduları Kumandanı General de Bourgogne'un, Karaağaç Fransız kumandanına yazılmış bir mektubunu getirdi. Bu mektupta özetle : "Osmanlı Hükümeti, görüşmek üzere Cafer Tayyar Bey'i İstanbul'a çağırılmaktadır. Cafer Tayyar Bey'in bu seyahati İtilaf devletlerinin teminatı altında yapılacaktır. Cafer Tayyar Bey'e bu seyahatinde bir Fransız subay refakat edecektir." Denilmekteydi. Cafer Tayyar Bey'in İstanbul seyahati aynı gün T.P.M.H.C. Merkez Heyeti'nde görüşülerek kolordu komutanının İstanbul'a gitmesine karar verildi. Cafer Tayyar bir Fransız subay eşliğinde 20 Nisan 1920 akşamı trenle İstanbul'a hareket etmiş ve bu seyahati Heyet-i Temsiliye'ye ayın gün bir telgrafla bildirmişti.

Cafer Tayyar Bey çaresizlikten çökme ihtimali yüksek olan Trakya savunmasını güçlendirmek, kolordusuna yardım sağlamak için İstanbul'a gitmişti. Cafer Tayyar Bey İstanbul'da bulunurken Edirne'de önemli gelişmeler yaşandı. Tekirdağ mutasarrıfı Firuzan Bey ve 55. Tümen kumandanı Alaaddin Bey görevlerine döndüler. İstanbul ile posta ve telgraf haberleşmesi eskisi gibi serbest hale geldi. Bu esnada 21 Nisan 1920'de Albay Muhittin Bey, Cafer Tayyar Bey'in yerine I. Kolordu kumandanlığına tayin edildi. Kolordu kumandanlığını Cafer Tayyar Bey İstanbul'da iken 29 Nisan 1920 günü üzerine alan Muhittin Bey, göreve başlama bildirisinde, Cafer Tayyar Bey'in memleketin selameti ve padişaha sadakat gayesiyle takip etmiş olduğu mesleği,

bıraktığı yerden devam ettireceğini söylüyordu.¹³⁷ Albay Muhittin Bey bu açıklamasıyla yürüyeceği yolu da belli ediyordu. Cafer Tayyar Bey İstanbul’da on dört gün kaldıktan sonra Edirne’ye dönünce İstanbul temasları hakkında Heyet-i Temsiliye’yi bilgilendirdi.

Edirne’ye dönüşünde Muhittin Bey kolordunun kumandasını bırakmayı Cafer Tayyar Bey’ e teklif etti. Ancak Cafer Tayyar Bey ikiliğin önlenmesi ve birliğin sağlanması için kendisiyle aynı fikirde olduğunu bildiği Muhittin Bey’in görevde kalmasını daha uygun buldu. Cafer Tayyar Bey’e Trakya-Paşaeli Cemiyeti Merkez Heyeti’nin kararı ve daha sonra büyük Edirne Kongresi’nin de tasvibiyle “Trakya Milli Kumandanlığı” görevi verildi. Bu şekilde bütün Trakya’nın savunması sorumluluğunu üstlenmiş ve bir başkumandan mevkiine çıkarılmış oluyordu.¹³⁸

f. San Remo Konferansı (24 Nisan 1920)

İtilâf Devletleri’nin başkanlarından oluşan Yüksek Konsey, Osmanlı Devleti’ne kabul ettirilecek barış şartlarına son şeklini vermek amacıyla 19 Nisan 1920’de San Remo’da toplandı.¹³⁹ Lloyd George’un sonuçlarından herkesin memnun olarak ayrıldığını ilan ettiği San Remo Konferansı, 27 Nisan 1920 tarihinde bitti. San Remo’dan ayrılan diplomatlar, Türkiye’nin geleceğini tamamen karartmışlardı: İzmir, Türk hakimiyeti altında kalacak , fakat Yunanistan idareye iştirak edecekti.¹⁴⁰ Türk milleti Anadolu’da kendi özgürlüğünü ve daha sonra da egemenliğini ifade edecek olan Büyük Millet Meclisi’ni kurma gayretindeyken San Remo’da konferans devam etmekteydi.¹⁴¹ 24 Nisan 1920’de İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti’ne uygulanacak barış koşullarının esaslarını tespit ettiler.¹⁴²

San Remo’da hazırlanan muahede projesi 403 maddeden oluşmaktaydı ve ikinci kısmında Türkiye’nin sınırlarından bahsedilirken Trakya’yı ilgilendiren önemli bir karar alınmıştı. Buna göre; Gelibolu yarımadası dahil olduğu halde takriben Çatalca hattına denk bir hat, Avrupa kıtasında Türkiye’yi hem sınırlandıracak hem de bütün Trakya’yı

¹³⁷ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 231-238; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.437-441.

¹³⁸ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 240.

¹³⁹ Salâhi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C: II, Ankara 1991, s.74.

¹⁴⁰ Kâzım Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922*, TTK, C:I, Ankara 1988, s.126-129.

¹⁴¹ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 242.

¹⁴² Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 514; Kâmil Erdeha, *a.g.e.*, s.436.

içine almış olan Yunanistan'dan ayıracaktı. Fransız ve İtalyan basının büyük bir kısmı San Remo kararlarının adalete sığmadığını ve Türk milletinin bu ölüm kararını kesinlikle kabul etmeyeceğini yazıyordu.¹⁴³

San Remo'da tespit edilen barış antlaşması taslağı padişahın bir heyetine 11 Mayıs 1920 günü Versailles'da bildirildi. Osmanlı Devleti temsilcileri bu antlaşmayı almaktan başka bir şey yapamadı. O dönemde Türk toprakları ve Türk milleti adına karar verme gücü Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Paşa'nın eline geçtiği halde İngilizler bu gerçeği kabul etmez gözükmekteydiler. İngiliz Başbakanı Lloyd George, Mustafa Kemal Paşa ile mücadeleyi sonuna kadar götürmekte ısrarlıydı. 11 Mayıs'ta toplanan Yunan Meclisi'nde Yunan Başbakanı Venizelos yaptığı açıklamada bütün Trakya'nın Yunanistan'a verildiğini ilan etmişti. 21 Mayıs 1920 günü İstanbul'da Sultan Ahmet Meydanı'nda bir miting tertip edilerek Edirne Şehri ve Trakya ile İzmir'in Osmanlı Devleti'nden koparılması protesto edilmişti. Mustafa Kemal ve yeni kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu antlaşma koşullarını hiçbir şekilde tanımadılar.¹⁴⁴

Nitekim Büyük Millet Meclisi'nin 22 Mayıs tarihli toplantısında milletvekilleri San Remo kararları aleyhinde sözler söylediler ve Türkiye'nin yok farz edildiğini belirttiler.¹⁴⁵

Her iki Trakya'da da Türk halkının çoğunluğu ve Türk kültürünün hakimiyeti meydana geldiği halde Batı Trakya'nın uğradığı haksızlık bu defa Doğu Trakya'ya yapıyordu. San Remo kararlarıyla Doğu Trakya'nın Yunanlılara verilmesi, Edirne'ye yapılan adaletsiz uygulamanın İzmir ve Aydın vilayetleri için de geçerli olması Türk milletini yaralayan bir tecavüz ve felaketti. San Remo Konferansı, aldığı bu yanlış kararları Osmanlı Devleti tarafından yapıldığını iddia ettiği bir istatistiğe dayandırmaktaydı. Bu istatistiğe göre Doğu Trakya nüfusu 268.000 Rum 249.000 Türk, 67.000 Bulgar idi. Oysa Osmanlı Devleti'nin 14 Mart 1914'te düzenlediği istatistiğe göre Doğu Trakya'da nüfus: 360.417 Türk, 224.680 Rum, 19.888 Ermeni, 26.109

¹⁴³ Kâzım Özalp, *a.g.e.*, s. 130.

¹⁴⁴ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 245-247.

¹⁴⁵ Kâzım Özalp, *a.g.e.*, s. 130; Salahi Sonyel, *a.g.e.*, C:II, s. 80.

muhtelif olarak belirtilmişti.¹⁴⁶ San Remo Konferansı'nı hazırlayanlar, Yunanlıların uydurduğu sahte istatistiği esas alarak Yunanistan lehinde vazifeleri olmayan hükümler vermişlerdi.

2) Büyük Edirne Kongresi (9- 13 Mayıs 1920)

9-13 Mayıs 1920 tarihleri arasında toplanan Büyük Edirne Kongresi, Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin beşinci, Trakya'nın ikinci büyük kongresidir.¹⁴⁷

San Remo Konferansı kararlarına karşı İstanbul Hükümeti ve padişah her hangi bir muhalefet etme durumunda ve niyetinde değildi. I. Kolordu ve Trakya halkına geleceklerini belirleme yönünde büyük görev düşmekteydi. Cafer Tayyar Bey'in İstanbul'dan döndüğü 2 Mayıs 1920 günü Edirne'de bir araya gelen T.P.M.H.C. Merkez Heyeti, Edirne'nin Yunanistan'a verilmesini engellemek için bir kongre toplama kararı aldı.¹⁴⁸

Edirne Kongresi'ne çağrılan temsilcilerin ve Edirneliler'in katılımıyla kongreden bir gün önce 8 Mayıs 1920 günü Selimiye Camii avlusunda bir miting düzenlenerek Trakya'nın Türk yurdu olduğu ve bütün Trakyalıların müdafaaya hazır oldukları nutuklarla ilan edildi. Cafer Tayyar Bey de mitinge katılarak bir konuşma yaptı.¹⁴⁹

9 Mayıs 1920 Pazar günü Edirne Erkek Öğretmen Okulu'nun konferans salonunda Şevket Bey'in başkanlığında 236 murahhasın katılımıyla kongre toplandı. Beş gün süren uzun oturumlarda Trakya'nın geleceği tartışılmış, silahlı savunma ve siyasi girişimler konularında şu önemli kararlar alınmıştı:

1. Trakya'da, büyük bir Türk ve Müslüman nüfus yaşamakta olup Osmanlı camiasından ayrılarak Yunanistan'a verilmesi yolundaki fikirleri kesinlikle reddeder.

¹⁴⁶ Tefik Bıyıkhoğlu, *a.g.e.*, s. 247-248.

¹⁴⁷ Bülent Tanör, *a.g.m.*, s.1141.

¹⁴⁸ Tefik Bıyıkhoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 248; Kâmil Erdeha, *a.g.e.*, s.443.

¹⁴⁹ Tefik Bıyıkhoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 250; Kâzım Özalp, *a.g.e.*, s. 129; BOA, D: 63; V: 25, DH.EUM.AYŞ. 21/Şaban/1338.

2. Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgaline ve bu maksadı kolaylaştırmak için içeride meydana gelebilecek her türlü ihtilâl harekâtına karşı mukavemet ve müdafaa edilecektir.

3. Trakya Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı, aslı olan Trakya- Paşaeli Teşkilatı ile birleştirilmiş ve bu teşkilatı, bağımsız idare etmek üzere beş liva namına üçer delegeden oluşan bir heyet-i merkeziye seçilmiş ve kabul olunmuştur. Liva namına seçilmiş olunan kişiler aşağıdaki gibidir:

Edirne: Belediye Reisi Şevket Bey, Tüccardan Kasım Efendi, Ahırköylü Ahmet Bey.

Tekirdağ: Mebus-1 sabık Faik Bey, Malkaralı Nazmi Bey, saraylı Ali Naki Bey.

Gelibolu: Mebus-1 sabık Şakir Bey, Baha Bey, Ekrem Bey.

Çatalca: Mebus-1 sabık Hayreddin Bey, Halil Sadi Bey, Hüseyin Şevket Bey.

Kırkkilise: Lüleburgaz'dan Şevket Bey, Babaeskili Hamdi Bey, Kırkkiliselî Nazmi Bey.

Millî Kumandan sıfatıyla Cafer Tayyar Bey de heyet âzasındandır: Trakya mukadderâtının gerektireceği bütün kararlar ve siyasi teşebbüsler gerektiğinde kullanılmalı ve uygulanmalıdır. Son çare olmak üzere müracaât edilecek fiilî müdafaa'nın bütün gereklerini şimdiden hazırlamak müdafaa'nın uygulanma zamanı ve diğer ayrıntılarının belirlenmesi hususunda ve memleketin mutlaka emri idaresi altında heyet-i merkeziye tam bir yetkiye sahip olup Trakya yüksek kuvvetlerini temsil eder.

Trakya hukuk ve menfaatlerini Avrupa'da müdafaa etmek üzere Galip Kemali, Galip Bahtiyar ve Salih Cevdet Beyler gerekli yetkilere sahip delege olarak seçilmişlerdir. Çorlulu Cezzarzade Ziya Bey de delege heyetine yardımcı olacaktır. İşbu kararlar heyet-i umumiye önünde kabul olunmuştur.

Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i

Osmaniyesi 1334¹⁵⁰

Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti ve I. Kolordu Mustafa Kemal Paşa'ya bu kongrede alınan kararlar hakkında raporlar vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın kongre kararlarına dair kendisine sunulan raporlara 14/15 Mayıs 1920'de verdiği cevapta Yunan işgaline karşı, Trakya'nın müdafaaası hususunda, I. Kolordu'ca verilen kararı

¹⁵⁰ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.287-288; Kâmil Erdeha, *a.g.e.*, s.443-444.

Büyük Millet Meclisi'nin görüşüne tamamen uygun bulunduğunu belirtmiştir. Bu hususta Bulgarlarla yapılmakta olduğu bildirilen anlaşma teşebbüsünü de isabetli bulmuştur.¹⁵¹

Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa, 14 Mayıs 1920 Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne de ayrı bir cevap yazmış ve Edirne Fevkalade Meclisi'nin Yunan işgali ihtimaline karşı Trakya'nın müdafaa esası dahilinde verdiği kararı uygun bulunduğunu bildirmiştir. Paris'teki Osmanlı delege heyeti milletin hiçbir suretle vekâletini taşımadığı için memleketimizin hiçbir parçası hakkında Konferans'ın vereceği kararı onaylamaya, redde yetkileri olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla onlar tarafından kabul ve imza edilecek bir antlaşma hükümlerinin yok sayılacağını ve Sulh Konferansı kararlarına karşı yapılacak hareketin Büyük Millet Meclisi'nce tayin edileceği üzerinde de durmuştur. Mustafa Kemal Paşa sözlerini “Konferans'ın Edirne vilayetinin Yunanlılara verilmesine dair kararını bozduracak siyasi değişiklikler ancak tarafımızdan barış yoluyla ve tam bir metanetle müdafaa edildikten sonra mümkün olabilecektir.” Şeklinde bitirmektedir.¹⁵²

Edirne Kongresi kararları ve bu telgraflara rağmen Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nce, Türk milletinin vekâletini taşımayan Osmanlı murahhas heyetiyle birlikte bir Trakya murahhas heyeti de Paris Barış Konferansı'na gönderilmişti. Bu karar Anadolu'da gelişen Milli Mücadele düşüncesine ve otoritesine ters bir davranıştı. Trakya Heyeti daha Paris'e varmadan Osmanlı Heyeti kendilerine verilen barış antlaşmasını imza etmemiş ve İstanbul'a dönmüştü. Kendi başına çalışmak zorunda kalan Trakya murahhas heyetinden Galip Bahtiyar, Salih Cevdet ve Ziya Beyler Roma'ya gidip Galip Kemali Bey'le buluşarak siyasi girişimlerde bulunmuşlardı. Galip Kemali Bey başkanlığında yürütülen çalışmalarda İtalyan Başvekili Giolitti'ye 16 Haziran 1920'de Türk davası hakkında yollanan muhtırada Türk milli bütünlüğünün müdafaası için her türlü tedbirin alınacağı ve Trakya'nın haklarının savunulacağından bahsedilmişti. 19 Haziran 1920'de de İtalyan gazetelerine bir tebliğ verilerek “Olası bir Yunan işgali karşısında Trakya'nın müdafaa edileceği” bildirilmekteydi.¹⁵³

¹⁵¹ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C: VIII, s.218.

¹⁵² *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C: VIII, s.217.

¹⁵³ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.290-293.

C) Trakya'da I. Kolordu'nun Muharebe Hazırlıkları ve Edirne'de Yunan İşgâli

1) Trakya'da I. Kolordu'nun Taarruz Hazırlıkları

T.P.M.H.C. Merkez Heyeti, Edirne Kongresi ile büyük yetkileri üzerine almıştı. Kongreden çıkan en önemli karar muhtemel bir Yunan taarruzuna karşı eldeki bütün imkan ve araçlarla Doğu Trakya'yı müdâfaa etme fikriydi.

Trakya konusu daha TBMM'nin toplandığı ikinci gün, 24 Nisan 1920'de yapılan gizli oturumda ele alınmıştı. Mustafa Kemal ülke durumu hakkında yaptığı bir konuşmada Trakya üzerinde şöyle duruyordu: “Trakya son olaylar nedeniyle bizimle iletişimde güçlük içinde bulunmakla beraber bizimle daima irtibatı korumaktadır. Trakya da aynı görüş birliği içindedir. Ancak Fransızlar Trakya'nın böyle tek başına kaldığını gördükleri için onları varlıklarını korumaktan âciz göstererek kendilerinin koruma altına alabileceklerini ima etmektedirler. Bizim de Trakyalı vatandaşlarımıza verdiğimiz görev, bu küçük Trakya parçasının kurtarılmasıyla ilgilidir ve bu bakış açısında direnmektedirler.” TBMM'nin 9 Mayıs 1920 tarihli bir başka toplantısında Trakya konusu gündeme geldiğinde kendisinden Trakya hakkında bilgi isteyen milletvekillerine şu bilgileri vermiştir: “Efendim, Şarkî Trakya'da en son vaziyet, orada bir Heyet-i Merkeziye vardır. Trakya Paşaeli Heyet-i Merkeziyesi. Onlar bir kongre yaptılar ve kongre neticesinde o heyet-i merkeziyeye Trakya'nın idâresini tevdi ettiler. Oradaki kolordu komutanı yani Cafer Tayyar, hem bu heyetin içindedir, hem de meclisin üyesidir. Bu nedenle bütün askeri gücü oradaki heyet-i merkeziye ile birlikte oranın yazgısını kurtarmak için çaba göstermektir. Takip ettikleri program tamamen bizim takip ettiğimiz programdır.”¹⁵⁴

T.P.M.H.C. Merkez Heyeti, kongreden sonra 14 Mayıs 1920'de yaptığı ilk toplantısında başkanlığa Edirne Belediye Reisi Şevket Bey'i, başkan yardımcılığına eski mebûs Süleyman Fâik, genel katipliğe Şâkir ve Ekrem, muhâsipliğe Halil Sâdi, veznedarlığa Nazmi Bey'i seçmek suretiyle görev taksimi yapmıştı. Merkez Heyeti

¹⁵⁴ Zeki Arıkan, “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trakya Sorunu”, *XI. Milli Egemenlik Sempozyumu “Edirne ve Trakya'nın Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndaki Yeri, Önemi ve Büyük Millet Meclisi Çalışmalarına Etkileri”*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 88, Edirne 2000, s. 69-70.

kongreden aldığı olağanüstü yetkilerle Trakya'nın müdâfaasını sağlayacak malî, iktisadî ve idarî tedbirleri almak konusunda büyük çaba harcıyordu. Bunun için kolordunun beslenmesi ve müdâfaa masraflarını karşılamak için 19 Mayıs 1920 Çarşamba günü aşağıdaki tedbirlerin alınmasına karar verildi:

1. Kongrece kabul edilen vatan müdâfaası gâyesinin temîni için toplanacak askerin iâşe ve idâresine karşılık olmak üzere yapılan hesap neticesinde, bir ay için, her ev başına aynen beş okka zâhire (buğday), bir okka et ve nakden iki lira isabet edecek surette ahâlinin vatansever yardımına mürâcaât zarûri görülmüştür. Ahval bu şekilde devam ettikçe bu fedakârlığın tekrarı icap edecektir.
2. Yardımın tevzi ve tahsilinde, her kazadaki hâne miktarına göre her köy ve kasabanın iştirak hissesi tayin olunacaktır. Yardım daha ziyâde zengin ve vakti hali müsâit olanlara dağıtılmalı ve fakirler bu yardımdan istisna edilmelidirler. Memurlardan vakti hali müsâit olanlar bu tevziata dahildirler.
3. Her kasaba ve köye isabet eden iştirak hissesinin ayniyâtı ve nakit kısmı derhal toplanacaktır.
4. Toplanacak zâhire, kaza merkezlerinde açılacak anbarlarda saklanacaktır. Anbar, belediyenin idare ve mesuliyetinde bulunacak ve hesapları, aylığı belediye tarafından verilecek bir memur tarafından tutulacaktır. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk şubeleri bu anbarları ve muamelelerini denetleyeceklerdir.
5. Et hissesi, kasaba ve köylerden canlı olarak alınacaktır. Alınacak hayvanlar, et hissesine göre sığır, koyun veya kuzu olabilir. Her kaza heyeti bu hayvanların iyi bakılmasından ve muhafazasından sorumludur. Çoban ve muhafız masrafı heyetlerce verilir.
6. Toplanacak para, Zirâat Bankası'na yatırılacaktır.
7. Ayniyet ve paranın, bir hafta içinde toplanması vatansever arkadaşların himmet ve milli onurlarına emanet edilmiştir.
8. Vatandaşlar arasında bütün sivil ve asker memurlar vatanın mukavemetini sağlayacak olan bu tedbirlerin teminine yardım etmekle

mükelleftirler. Bütün memurlar tevzî ve tahsil işlerinde müdâfaa-i hukuk şubelerine yardım etmek için emir almışlardır.¹⁵⁵

Merkez Heyeti bir taraftan yiyecek ve para toplamaya çalışırken onaltı yaşından yukarı erkeklerin vilayet dışına çıkmalarını ve hububatın ticaret dışında taşınmasını yasaklamıştı. Heyet aynî ve nakdî yardım toplamaktan başka bulabildiği yerde tüfek ve kurşun satın almaya da çalışıyordu. O dönemde bir tüfeğin fiyatı 10-20 lira, kurşunun ise 3-5 kuruş arasında değişiyordu. Kolordu kumandanı, Edirne Kongresi'nin verdiği "Silahlı Mukavemet" kararına dayanarak kolordunun muharebe kabiliyetini arttırmak için birliklerin sayısını arttırmak gereğini duymaktaydı. Bununla beraber kolordu açıkça seferberlik ilan etmiyor muhtaç olduğu ikmal erlerini doğrudan doğruya kolordu birliklerine de vermeye cesaret edemeyerek gerektiğinde orduya almak üzere geçici bir zaman jandarma birliklerine vermeyi düşünüyordu. Bunun için 1316 doğumlarının gönüllü olarak silah altına alınmasını ve bunların jandarma birliklerinde "Müzâheret Bölüğü" olarak bulundurulmalarını ve 1295-1309 doğumlarının da celbi için hazırlıklara başlanmasını emretti.

Kolordu 14 Mayıs 1920/1336 tarihli ilk hazırlık emrinde hükümetin bugünkü durumu ile bu hazırlıkta kolordunun âmil olarak tanınmasında siyasi mahzurlar mevcut olduğundan ve bütün hazırlıkların milletin namına "Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" tarafından yapılacağından bahsediliyordu. Ayrıca bu görevin gerektiğinde kolordu tarafından ikmal ve tatbiki tümen kumandanlarıyla askerlik dairesi reisleri ve hükümet memurlarının gizli olarak mahalli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri ile temas ederek yapılanları, dikkatle takip eylemeleri uygun görülmüştü.

Kolordu kumandanı Albay Muhittin Bey, Trakya'da dağınık halde bulunan tümen ve birlikleri, tümenlerin durumu ve muharebe vazifelerine dair verdiği bir emirle yer değiştirtmişti. Bu emirlerden birkaçı şöyleydi:

- 49. Tümen, Edirne-Havsa-Hasköy bölgesinde; 60. Tümen, Uzunköprü-Keşan-Malkara bölgesinde; 55 Tümen, Tekirdağ-Çorlu-Çerkezköy bölgesinde toplanacaktı.

¹⁵⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 303-305; Bülent Tanör, *a.g.m.*, s. 1141.

- Kolordu'da mevcut tüfeklerin hepsini muharebe hattında kullanabilmek için piyâde, süvâri ve istihkâm sınıflarında tüfek bulunmayacaktı. Birliklerde veya depolarda bulunana Alman ve Rus tüfekleri piyade kıtalarına verilecektir. Özellikle 60. Tümede bulunan Rus tüfekleri Keşan bölgesindeki birliklere verilecek Uzunköprü'deki birlikler Alman tüfeği ile silahlandırılacaktır.
- Kolordu, batıdan gelecek düşmanı Meriç'in doğusuna, doğudan ve güneyden gelecek düşmanı da Keşan-Malkara-Muratlı-Çerkezköy hattından geçirmemeye azmetmiştir. Bunun için 55. ve 60. Tümenler savunma tertiplerini bu bakımdan gözden geçirecekler ve gerekli tedbirleri alacaklardır.¹⁵⁶

Edirne-Uzunköprü-Keşan-Malkara-Tekirdağ-Çorlu-Çerkezköy hattı 250 kilometre uzunluğunda idi. Kolordu seferberliğini tamamlayabildiği takdirde, elinde en çok 10 bin tüfek, 38 makineli tüfek ve 53 top bulunacaktı. Ancak 250 kilometrelik bu sahayı uzun süre elde tutacak imkânlaraya sahip değildi. I. Kolordu bu sahanın ancak beşte birini başarıyla savunabilirdi. Doğu Trakya'daki askerî hazırlıklar devam ederken Yunanlılar, San-Remo Konferansı kararlarına dayanarak 14 Mayıs 1920 gününden itibaren İskeçe'den demiryoluyla Gümülcine'ye girmeye başladılar. Yunan birlikleri, Gümülcine, Kavala ve Dedeağaç'tan ilerleyerek Edirne Karaağaç İstasyonu'ndan Ferecik'e kadar bütün Meriç boyunu, 27 Mayıs 1920'den itibaren ele geçirmeye başladılar. Bu durum 4 Haziran 1920'ye kadar sürdü.

Yunanlılar Meriç boyunda I. Kolordumuzun karşısına üç tümenlik bir kuvvetle yerleşmişlerdi. 9. Yunan tümeni Edirne Karaağaç karşısına gelmişti. İskeçe tümeni 60. Tümenimizin cephesinde Dimetoka, Kuleliburgaz, Sofulu bölgesine yerleşmişti. Serez tümeni ise Ferecik, Dedeağaç civarındaydı. Yunan tümenlerinin Meriç boyuna gelip yerleştiğini gören I. Kolordu resmi bir şekilde Trakya'da seferberlik ilanına karar vermişti. Kolordu kumandanı tümenlerine ve bütün Trakya'ya seferberlik için verdiği iki önemli emirle istila ve işgal tehlikesindeki Trakya halkı memleket müdâfaasına koşular. 20 Haziran 1920 akşamına kadar 11.857 ikmal eri birliklere katıldı ve böylelikle kolordunun mevcudu 17.000'i buldu.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 310-312.

¹⁵⁷ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 313-322.

a. Yunan Saldırısından Önceki Günlerde Cephe Faaliyetleri

Batı Trakya'yı Bulgarlardan teslim alan Fransızlar, Mayıs 1920'de Yunan işgaline bırakmışlardı.¹⁵⁸

Bu esnada Enez'den Edirne'ye kadar Meriç Nehri iki orduyu ayırmaktaydı. Uzunköprü bölgesinde iki noktada Yunanlılar bulunuyordu. Buralarda nehir boyunca mevzilerini, köprüleri koruyacak şekilde uzatmışlardı. Edirne civarında hudut Meriç'in güneyinde Arda'nın Meriç'e kavuştuğu yerle Karaağaç yakınından Bosna köyüne kadar uzanıyordu. Yunan işgali Edirne'de bir hat üzerinde kalmıştı. Bu bölgede her iki taraf hudut kulelerini işgal etmişti. Hadımköy'de bulunan Yunan taburu, Yunan taarruzundan önce Çatalca'ya kaldırılmış ve yerine bir Fransız kıtası gelmişti.¹⁵⁹

20 Temmuz'da yapılacak taarruz gününden önce Yunanlılar keşif ve propaganda faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Yunan uçakları Edirne, Uzunköprü, Keşan, Malkara ve Tekirdağ üzerinde uçarak kolordunun hareketlerini, yığınaklarını ve Doğu Trakya'nın durumunu kontrol ediyorlardı. Yunan uçakları Türk topçu ateşiyle uzaklaştırılırken Uzunköprü ve Edirne-Karaağaç köprübaşlarında iki taraf arasında çarpışmalar oluyordu. Osmanlı Meclis-i Vükelâsı, Tekirdağ ve Doğu Trakya'yı işgal eden Yunan kuvvetleri ile çatışmaya girişilmemesine dair 19 Temmuz 1920 tarihinde bir kararname yayınladı.¹⁶⁰ Batı Trakya'yı işgal eden Yunan kuvvetleri kumandanına "Müdafaa-i Milliye Ordusu Kumandanı" denildiği öğrenilince T.P.M.H.C. Merkez Heyeti'nin 30/31 Mayıs 1920 tarih ve 35 numaralı kararına göre Edirne Kongresi'nce "Milli Kumandan" seçilmiş olan Cafer Tayyar Bey'e "Trakya Müdafaa-i Milliye Kumandanı" ünvanı verildi.

b. Doğu Trakya'da Yunan Taarruzunun Gecikme Sebepleri

Yunanlılar Batı Trakya'yı Fransızlar'dan teslim aldıktan sonra hemen Doğu Trakya'ya saldırmayarak iki ay kadar beklemişlerdi. Yunanlıların Batı Trakya'yı işgali

¹⁵⁸ Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s.404.

¹⁵⁹ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 338-339.

¹⁶⁰ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.339; YA, *a.g.m.*, s.2383; BOA, D: 219; V: 161, MV. 3/Zilkade/1338.

sırasında orada faaliyete geçmek üzere Edirne-Uzunköprü ve İpsala civarlarında hazırlanmış olan gönüllü Türk milis kuvvetleri Yunan ordusunun gerilerine geçerek Yunanlıları uğraştırıyordu. Özellikle Fuad [Balkan] Bey idaresindeki bir Türk-Bulgar çetesi Yunan işgal kuvvetleriyle çarpışmıştı. Yunanlıların Doğu Trakya'ya geçmeden önce Batı Trakya'daki cephe gerisini güçlendirmeleri ve güvenle yerleşmeleri gerekiyordu.¹⁶¹

Bu arada Cafer Tayyar Bey'in, seferberlik ilan etmesi ve Edirne Kongresi'nin savunma kararı alması, Yunanlıları daha tedbirli olmaya yöneltiyordu.

Diğer taraftan Yunanlılar, Doğu Trakya'da işgale başlamak için Batı Anadolu'da 22 Haziran'da başlattıkları ileri hareketlerinin sonucunu bekliyorlardı. Çünkü Doğu Trakya'da Meriç boylarına ve Batı Trakya'ya getirdikleri üç tümenle başarabileceklerine inanmıyorlardı. Eğer Anadolu'daki işgallerinde başarıya ulaşırlarsa buradaki birliklerin bir bölümünü Doğu Trakya'ya kaydırmak düşüncesindeydiler. Batı Anadolu'daki durum onların lehine geliştiğinde Bursa'daki İzmir tümenini Trakya'ya göndereceklerdi.¹⁶²

2) Edirne'nin Yunanlılar Tarafından İşgâli

Yunanlılar Doğu Trakya'yı işgale Marmara kıyılarından başladı. Miralay Mazarakis komutasındaki İzmir tümeni Bandırma'da toplandı. 20 Temmuz 1920 sabahı Kılıkış Zırhlısı ve iki Yunan alayı Ereğli'ye çıkarma yaparken; iki Yunan gemisi Tekirdağ kıyılarını dövmeye başlamıştı. Ereğli'ye yaptıkları çıkarmada başarılı olan Yunanlılar 5 gün içerisinde Doğu Trakya'yı işgal ettiler. Bu işgalde Osmanlı Devleti'nden 700 subay ve askeri memur, 4000 er, 10.000 göçmen, 3000 kadar piyade tüfeği, 30 makineli tüfek ve 22 top ile birlikte Bulgaristan'a geçti. Havsa'da bulunan Cafer Tayyar Bey, 24 Temmuz 1920'de yanında birkaç atıyla keşif amacıyla düşman istikametine gitmiş; ancak Yunanlılar tarafından esir edilmişti.¹⁶³ Yunan kuvvetleri

¹⁶¹ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.341; "Mütareke ve Milli Direnmede Edirne" maddesi, *Yurt Ansiklopedisi*, C: IV, İstanbul: 1982, s.2383.

¹⁶² Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.342; "Mütareke ve Milli Direnmede Edirne" maddesi, *a.g.e.*, s.2383.

¹⁶³ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.350-369; Kâmil Erdeha, *a.g.e.*, s. 445.

Edirne'ye 25 Temmuz 1920'de girmişlerdi. Ancak şehri bir gün sonra merasimle teslim almışlardı.¹⁶⁴

Yunanlar'ın Edirne'yi kısa sürede işgal etmeleri bazı sebeplere bağlanacak olursa şunlar söylenebilir:

- Yunanistan'ın arkasında İngiltere ve Fransa gibi destekleyici devletlerin bulunması ki (20 Temmuz 1920'de Tekirdağ'daki Yunan taarruzunda İngiliz uçak gemisinden kalkan bir İngiliz uçağı Tekirdağ üzerinden Türk mevzileri üzerinden uçmuştu.)
- Kolordunun savunma probleminde Cafer Tayyar Bey ile Kolordu Kumandanı Muhittin ve Kolordu Kurmay Başkanı Nafiz Beyler arasında fikir birliğine varılamaması.(Cafer Bey sonuna kadar Istranca Dağları'nda mukavemetin uzatılması taraftarı iken Kumandan Muhittin Bey, Edirne-Uzunköprü-Keşan-Malkara-Tekirdağ-Çerkezköy gibi uzun bir hatta muharebe verme kararındaydı. Kurmay Başkan Nafiz Bey ise Edirne'nin kuzeyinde Meriç'le Tunca'nın teşkil ettiği üçgen içinde son kesin savunmanın yapılmasını teklif etmişti.)
- Trakya'nın coğrafi konumu ve hiçbir yerden yardım alabilecek durumda olmaması.
- Kamuoyunun olumsuz etkiler altında kalması (Trakya'ya gönderilen mukavemetin boş ve tehlikeli olduğu hakkında yazılar içeren İstanbul gazeteleri ile Edirne'de çıkan Te'min Gazetesi de halka fesat yayan saf ahalinin fikirlerini zehirleyen bir yayındı. Edirne gazeteleri bu kötü etkileri silmeye çalışsalar da bu yayınların Trakya'ya ulaştırılmasını engelleyen bir tedbir alınmamıştı.)
- Diğer taraftan 22 Haziran 1920'de Batı Anadolu'da başlayan Yunan taarruzu ile Batı Anadolu'nun işgal edilmesi Trakya ahalisinin de manevi kuvvetlerini sarsmıştı. Trakya'da bazı görevlere tayin edilen subay ve doktorların büyük kısmı da görevlerine gelmemişti.¹⁶⁵
- Kolordu kuvvetlerinin ve özellikle 55. tümenin fazla dağıtılmış olması.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Genelkurmay Askerî ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, No:96/76, Ankara 1996, s. 7.

¹⁶⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s. 323,374.

¹⁶⁶ Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s. 408.

a. Sevr ve Doğu Trakya

24 Nisan 1920’de İtalya’nın San Remo kentinde Türk milletinin ve Osmanlı ülkesinin kaderi, olabilecek en kötü şekilde çizilmişti. Osmanlı Devleti’nin hemen hemen her karış toprağı Sevr’in bir maddesine denk gelecek biçimde paylaştırılmıştı.

22 Temmuz 1920 günü, Yıldız Sarayı’nda padişahın reisliğinde yapılan toplantıda bir çekimsere karşılık (Topçu Feriki Rıza Paşa), Barış Antlaşması’nın kabulüne karar verildi. 10 Ağustos 1920’de Müttefik Devletler ile Osmanlı Devleti arasında Sevr (Sévres) Barış Antlaşması imzalandı. 433 maddeden oluşan antlaşmaya göre Doğu Trakya Yunanistan’a veriliyordu. Trakya sınırı; Büyükçekmece-Çatalca-Istranca çizgisinin batısından geçerek Marmara Denizi’nden Karadeniz’e ulaşan bir hat şeklindeydi. Bu hattın batısı Yunanistan’a verilmişti.¹⁶⁷

Sevr Antlaşması, ardında her türlü bağımsızlıktan mahrum bir Osmanlı Beyliği bırakıyor olmasına rağmen hanedanın ve hilafetin devamını kabul ettiği için Osmanlı hükümetince onaylanmıştı. Türk milletini yok sayan ve emperyalist devletlerin bütün imkanlarıyla Osmanlı ülkesinin tamamına yerleşmeleriyle sonuçlanan bir antlaşma olmuştu. Ancak Anadolu’da milli mücadele bayrağını açmış olan TBMM, üstün vasıflara sahip bir lider ve yok oluşu kabul etmeyen halk ile haklı savunmalarına başlıyordu.

Sevr’den sonra Yunanistan Batı ve Doğu Trakya ile İmroz ve Bozcaada’nın ilhakını resmîleştirmiş ve buraları bir umumî valinin idaresine vermişti. Belediye seçimlerinde Trakya’yı hariç tutarak Trakya belediye reislerini Yunan hükümeti tayin etmişti. Merkezi Edirne’de olan “Trakya Umumî Valiliği”ne bağlanana Doğu ve Batı Trakya’da yeni idare teşkilatı kurulmuştu. Umumî valilik, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu, Meriç (Dedeağaç), Rodop (Gümülcine) adıyla altı sancağa ayrılmıştı. Edirne sancağı Edirne, Karaağaç, Lalapaşa, Uzunköprü ve Havsa kazalarına bölünmüştü.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 375; Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 515; Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 93; Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros’tan Mudanya’ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, TTK, Ankara 1989, s. 113.

¹⁶⁸ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 377-378.

3) Yunanlıların Edirne'deki Faaliyetleri ve Yaptıkları Mezalim

25 Temmuz 1920'de Edirne'nin Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle¹⁶⁹ burada yayınlanmakta olan Ahali Gazetesi susturuldu. 8 Eylül 1919'da Edirne'de yayın hayatına başlayan gazete Edirne'yi Yunanlılar'a bırakma niyetindeki İngilizler tarafından İstanbul hükümetine şikayet edildi. Çünkü gazete Trakya'nın Türklüğü'nü savunuyordu. İstanbul hükümeti o dönemde Edirne valisine gönderdiği bir telgrafla İtilaf Devletleri'nin aleyhinde ve siyasi olaylara meydan verecek yayınların yapılmasını yasaklıyordu. 25 Temmuz'dan sonra bu gazete yayın hayatına Sofya'da devam etti.¹⁷⁰

Edirne'de sadece işgale karşı olan değil, işbirlikçi gazeteler de mevcuttu. Mustafa Neyyir tarafından yayınlanan Te'min Gazetesi bunlardan bir tanesiydi. Mustafa Neyyir son Edirne Kongresi'nde müdafaa aleyhinde nutuklarıyla tanınmış biriydi. Bu kişi Yunan hizmetine girmiş, onların desteği ve para yardımıyla Yunan propagandasını köylere kadar yaymaya çalışmıştı.¹⁷¹

Yunanlılar, iki seneden fazla işgal altında tuttıkları Edirne'deki halka çeşitli zulüm ve baskılarda bulunmuşlardı. Yunanlıların bu tedhiş ve yıldırma politikasının had safhada olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür.

Nitekim (H: 7 Zilhicce 1339) 12 Ağustos 1921 tarihli Sinekli Hudud-ı Emniyet Müfettişliği tarafından Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne yazılan raporda Yunanistan'da yaşları on sekiz ile otuz beş arasında değişen Ermeni erkeklerin silah altına alınmalarının patrikhaneleri tarafından protesto edildiği bildirilmekteydi. Yunan askerleri Çerkezköy ve Çorlu eşrafından bazı kişileri darp ve işkence ile toplayıp Edirne'ye sevk etmişlerdi. Dört yüz kişilik bir Yunan çetesi de bir korucuyu katletmişti.¹⁷²

Ayrıca (H: 17 Muharrem 1340) 20 Eylül 1920 tarihinde Sinekli Emniyet Müfettişliği'nin bir başka raporunda Edirne'de Rum ahalinin yaptıkları taşkınlıklar

¹⁶⁹ Gotthard Jaeschke, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁷⁰ Ömer Sami Coşar, (1964): *Milli Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul s. 204-210.

¹⁷¹ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s. 373; Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.208.

¹⁷² BOA: D: 46; V: 30, DH.EUM.SSM. 7/Zilhicce/1339, Ek 6.

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne anlatılmaktaydı. Çorlu'daki bazı gayrimüslimler dahi Yunanlıların hakaretlerinden bıkmış olup Osmanlılar'a iltica etmişlerdi. Edirne'deki Rum ahaliden bir grup da belediyeye gelerek Trakya'nın verilmemesini talep etmişlerdi.¹⁷³

Bundan başka (H: 18 Safer 1340) 21 Ekim 1921 tarihinde Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne Sinekli Hudud-ı Emniyet Müfettişliği tarafından yazılan bir başka belgede Yunanlıların Edirne ve çevresinde yaptıkları mezalim anlatılmıştır. Yunanlılar Doğu Trakya'da kordon altında tuttıkları bazı köy ve kazalarda nüfus sayımı yapıyorlardı. Ancak aileden birinin noksanlığı o ailenin işkence ve ceza görmesine neden olmaktaydı. Ayrıca elinde silah bulunduranların silahlarını teslim etmeleri ile kordon altına alınan köylerden hayvanların dahi dışarı çıkarılmayacağı emri verilmişti. Bunun sebebi de kaybolan on kadar Rum'un bulunamaması ve bu olaydan Türklerin sorumlu tutulmasıydı. Yunanlılar Ahi köyündeki Türklerin köyün dışındaki değirmende buğday öğütmelerine dahi izin vermemişlerdi. Köy halkı da ellerindeki buğdayı bulgur yaparak iaşelerini temine çalışıyorlardı.¹⁷⁴

(H: 24 Şevval 1340) 14 Haziran 1922 tarihli Sinekli Hudud-ı Emniyet Müfettişliği'nden Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne yazılmış bir başka belge de yine Yunanlıların Çerkezköy'e cephane getirerek daha sonra bunları Edirne'ye sevk ettiklerine dair bilgi verilmektedir. Bu tahrirat suretinde Şarki Trakya Rumlarının Yunan idaresinden gayri memnun olduklarının belirtilmesi de dikkat çekmektedir.¹⁷⁵

(H: 24 Şevval 1340) 14 Haziran 1922 tarihli Sinekli Hudud-ı Emniyet Müfettişliği'nden Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne yazılmış bir belgede aşağıdaki bilgilere ulaşmak mümkündür. Yunanlıların yaptıkları işkence ve zulümler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Ramazan ayının yirmi sekizinci gecesini Edirne'de yedi yol ağzında bulunan Kıtırcılar Camii'ne bir Yunan subayı beraberinde sekiz askerle girerek kasaturalarıyla kandilleri kırmışlardır. Namaz kılmakta olan cemaati dışarı çıkaran Yunanlılar cemaate

¹⁷³ BOA: D: 47; V: 8, DH.EUM.SSM. 17/Muharrem/1340, Ek 7.

¹⁷⁴ BOA: D: 47; V: 21, DH.EUM. SSM. 18/Safer/1340, Ek 8.

¹⁷⁵ BOA: D: 62; V: 27, DH.KMS. 24/Şevval/1340, Ek 9.

işkence yaptıktan sonra cemaatin reisi Ahmed Bey ile Müftü Efendi'yi hükümete götürseler de hiçbir sonuç alamamışlardır.

2. Malkara kazasına bağlı Azablar Köyü Camii, Ramazan'ın yedinci gecesini Yunan eşkıyaları tarafından basılarak cemaatten iki kişinin kulağı kesilmiştir. Eşkıyalar fidye olarak 5000 drahmi ve 250 Osmanlı lirasını almakla beraber cemaati dövüp kaçırmışlardır.

3. Lalapaşa kazasına bağlı Savafacı Köyü'nden on iki kişi, Yunan jandarmaları tarafından köyün dışına götürülerek burada dikenli tel ile çıplak olarak dövülmüşler ve dayanın şiddetinden 3 kişi vefat etmiştir.

4. Göğüler Köyü'nden Ahmed oğlu Hüseyin hiçbir sebebe dayanmadan Yunan jandarmaları tarafından dövülmüş ve bu dövülmeden dolayı cinnet geçirdiği hususunda Fransız Konsolosu'na yapılan müracaat üzerine Hüseyin hastaneye sevk edilmiştir. Doktorlar tarafından konsolosa şiddeti darptan dolayı cinnet geçirdiğine dair rapor verilmiştir.

5. 7 Haziran'da Havsa kazasına bağlı Burunsuz Köyü eşkıyalar tarafından basılarak birkaç saat çatışma yaşanmış olup Yunan müfrezeleri gelince eşkıyalar kaçmış ve halktan birkaç kişi vefat etmiştir. Bu olaydan sonraki günlerde Yunan asker ve jandarmaları hiçbir delil elde etmedikleri halde bu köyü basmışlar ve Müslümanları hapishanelere sevk ederek her türlü hayatî ihtiyaçtan mahrum bırakılmışlardır. Bu insanlardan bir kısmı açlıktan vefat ederken Epir Adası'na sevk edilerek çeşitli şekilde cezalandırılanlar da 480 kişiyi aşmıştır.

6. 18 yaşından 55 yaşına kadar olan her ferdin yol inşasına mecbur edildiği, yapmayanların da 15 drahmi para vereceği beyan edilmiştir.¹⁷⁶

Yunan barbarlığı Harbiye Nezâreti'nin hazırladığı 18 Mart 1921 tarihli bir raporda da şöyle ortaya konmuştur:

1. Yunanlılar Babaeski kazasının Mandra Köyü'nden 10 kişiyi döverek öldürdükleri gibi 10 kadını da asarak idam etmişler ve köyü bombardımana tutmuşlardır.

2. Yunan hükümeti Trakya Rumlarını silahlandırmaktadır. Çetelerin toplandığı yer Çeknikos çiftliğidir.

¹⁷⁶ BOA: D: 62; V: 47, DH.KMS. 24/Şevval/1340, Ek 10.

3. Yunanlılar ilk olarak Edirne'den 28, Çorlu'dan 16, Lüleburgaz'dan 18 ve Saray'dan 40 kişiyi tutuklamışlardır. Bunların akıbetleri bilinmemektedir.

Harbiye Nezareti'nin 29 Şubat 1921 tarihli bir başka yazısında şunlara yer verilmiştir:

1. Trakya'da Yunan zulüm ve barbarlığı gittikçe şiddetlenmektedir. Yunanlılar Hayrabolu müftüsünü çırılçıplak soyarak buzlu dereye sokmak suretiyle işkence yapmışlardır.

2. Yunanlılar, 500 evli Çerkez Müslim köyünü dört yandan ateşleyip köylüleri süngüleyerek ateşe atmışlardır. Zavallıların pek azı kurtulmuştur.

3. Yunanlılar, Lüleburgaz kazasının Kayıbeyler ve Selim köyleriyle bu çevrede bulunan diğer Türk köylerinde korkunç mezâlim ve işkenceler yapmaktadırlar.¹⁷⁷

4. Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin Tekrar Faaliyete Geçmesi

Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Yunan işgalinden sonra büyük sarsıntı geçirmesine rağmen milli davayı devam ettirmek için girişimlerde bulunmaya devam etmiştir. Merkez Heyeti üyelerinin büyük bir kısmı kolorduyla birlikte Bulgaristan'a geçmiş ya da İstanbul'a gitmişlerdi. Cemiyetin reisi Şevket Bey Edirne'de kalmakla beraber Merkez Heyeti'nden Şâkir, Hayrettin ve Süleyman Faik Beyler İstanbul'da birleşmişlerdi. Cemiyetin ileri gelenleri Bulgaristan'a geçtikten sonra Kızanlık, Sofya ve Filibe'de gruplaşmışlardır.

İşgalden sonra birbirlerinden ayrılmak mecburiyetinde kalan T.P.M.H.C.'nin üyeleri, Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde millî mücadelenin başarısı için kendilerine verilen görevleri yerine getirmekte kararlıydılar. Nitekim Cemiyet çalışmalarına 25 Kasım 1920'de Kasım (Yolageldili) Efendi, Şevket (Dingiloğlu), Ali Seyfi (Tülümen) Beyler ve arkadaşları arasındaki yapılan yazışmalarla yeniden başladı. Kızanlık'ta bulunan Trakyalılar, Sofya'daki Yunan temsilciliğine bir muhtıra vererek T.P.C.'nin bir müddet susmasının dâvasından vazgeçtiğine delil olmadığını, Trakyalı Türklerin göçe zorlanması ve yerlerine Trakyalı göçmen Rumların getirilmesini, sebepsiz yere bazı Türklerin tutuklanmalarını ve uzaklaştırılmalarını protesto etmişlerdi.

¹⁷⁷ Mehmet Hocoğlu, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, İstanbul 1985, s. 336-337.

Trakya'nın işgalden kurtarılması ve geleceği konusunda görüşmek için Şâkir [Kesebir] ve Ekrem [Demiray] Beyler, Mustafa Kemal Paşa ve Büyük Millet Meclisi'nden talimât almak ihtiyacı duymuşlardı. 11 Eylül 1920 den 23 Ekim 1920'ye kadar Ankara'da kalan Şâkir ve Ekrem Beyler Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisi İsmet [İnönü], Dışişleri Vekili Ahmet Muhtar Beyler ile Millî savunma Vekili Fevzi [Çakmak] ve Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal [Atatürk] Paşalarla bir çok defa görüştüler. Atatürk, millî hükümet ve Türk Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyyesi, millî mücadele süresince Anadolu'da mücadelenin gereklerine uydurulmak şartıyla Doğu ve Batı Trakya'daki Yunan işgal kuvvetlerine karşı Bulgaristan'da Trakya-Paşaeli Cemiyeti vasıtasıyla lüzumunda harekete geçirilmek üzere teşkilât kurulması ve bu maksatla İstanbul'da da çalışılmasını uygun bulmuşlardı. Bu faâliyet, Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisliği'nin talimâtlarına göre yürütülecekti. Ankara Doğu Trakya'yı Türk vatanının ayrılmaz bir parçası olarak görmekteydi. Doğu ve Batı Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin Anadolu'daki Yunan kuvvetlerine yardımını engellemek için bu kuvvetleri yerlerinde tutarak uğraştıracak faâliyetlerde bulunmak görevi Trakya-Paşaeli Cemiyeti'ne düşüyordu. Ancak dış meseleler hakkında konuşma ve taahhütte bulunma Cemiyet'in vazifelerinin dışındaydı.¹⁷⁸

Cemiyetin çalışma ve çabaları boşuna değildi. Mustafa Kemal Paşa'nın, Trakya-Paşaeli Cemiyeti'ne hitâben yazdığı bir vesikada Trakya konusunda hiçbir zaman taviz verilmeyeceği görülmektedir.

“Trakya - Paşaeli Cemiyeti'ne

Ankara 14 Aralık 1920

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Umûr-u Sıhhiye ve Muâvenet-i İçtimâiye

İcra Vekâleti

Özel

Hâdiselerin esef verici neticelerine ve her şeye rağmen, Edirne'yi Türk camiasının bir parçası sayan Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu mübârek diyarın

¹⁷⁸ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C: I, s. 379-385.

anavatana dönmesini teminen her türlü fedâkarlığa katlanmaya karar vermiş ve Anadolu'nun özlemlerini ve selamlarını Trakya'ya tebliğe Bolu mebusu Cevat Abbas ve Galip Bahtiyar Beyleri memur etmiştir. Trakya davası, Anadolu davasıyla eşittir. Türk milletinin fedakârlığı, metaneti sayesinde her iki dâva da kurtarılacaktır. O mesut anın gelmesine değin birlik ve beraberlikle hareket olunması rica olunur. Muvaffakiyet temenni ve en samimî selâmlarımı ithaf eylerim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal¹⁷⁹

Bolu mebûsu Cevad Abbas [Gürer] Sofya'ya giderek Trakya dâvasını temsil etmeye hazırlanmaktaydı. Bulgar komiteleri uygun bir zamanda Doğu Rumeli gibi Doğu Trakya'yı da Bulgaristan'a katmak için çalışmaktaydılar. Bulgarların bu emellerine ulaşmak maksadıyla Doğu Trakya'nın muhtariyetini istedikleri bu süreçte TBMM'nin hedefi bu Türk toprağını tekrar vatana bağlamaktı. Cevad Abbas Bey, Sofya'da Ankara Hükümeti'nin resmî temsilcisi olarak ve bir takım gizli faâliyetleri yürütmek maksadıyla bulunuyordu. Doğu ve Batı Trakya üzerinde Bulgar ve Fransız emelleri karşısında Cevad Abbas Bey , Sofya'da “Trakya İhtilâl Komitesi”ni kurdu. Ancak projelerini gerçekleştirmeye imkan bulamadan Bulgaristan'dan ayrılmak zorunda kaldı.

Şâkir [Kesebir], Kasım [Yolageldili] ve Şevket [Dingiloğlu] Beyler ile arkadaşları Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adına ve Ankara Hükümeti'nin talîmâtlarına uygun bir şekilde Doğu Trakya ile ilgili işleri yürütmeye başlamışlardı. Batı Trakya ile ilgili meseleleri ise bölgeyi iyi bilen Fuad [Balkan] Bey üzerine almıştı. Ankara'dan ayrıldıktan sonra Bulgaristan'a giden Şâkir ve Ekrem Beyler Eski Zağra'da Kasım Efendi'ye ve Kızanlık'taki arkadaşlarına Mustafa Kemal Paşa'nın ve Ankara Hükümeti'nin görüş ve talîmâtlarını bildirdiler. 6 Mayıs 1921'de Bulgaristan'dan İstanbul'a dönen Şâkir Bey Atatürk'ün direktiflerine göre çalışmalarına devam etmekteydi. Doğu Trakya için yapılacak olan her türlü hareket İstanbul'dan idare edilecekti. Edirne ve Doğu Trakya'nın işgaliyle faâliyetlerine bir süre ara vermek durumunda kalan T.P.M.H.C., I. (6-10 Ocak 1921) ve II. (23 Mart-1 Nisan 1921) İnönü

¹⁷⁹ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C: X, s. 159; Tefvik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C: I, s. 386.

Zaferleri'nden sonra tekrar harekete geçmişti.¹⁸⁰ Bu hareketlerden biri de Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisliği'nce 25 Haziran 1921 tarihinde Trakya'da yapılacak uygulamalara dâir direktifleri yerine getirmektir. Maddeler halinde sıralanan bu programa göre milli çıkarların gözetilmesi şu şekilde olacaktır:

Madde 1. Trakya Heyeti Cevad Abbas [Gürer], Şâkir [Kesebir], ve Fuad [Balkan] Beylerden meydana gelmiştir:

Üyelerden Cevad Bey, Bulgar memurları ve milliyetçileriyle tek temas edecek Anadolu'nun bir anlamda özel temsilcisi görünecek kişidir. Cevad Bey basın, hükümet üyeleri ve millet ile temasta bulunarak Bulgaristan'ın dış siyasetini lehimize yönlendirmeye gayret edecek ve iki hükümet arasında resmî temasın gerçekleşmesine kadar bütün çıkarlarımızı Bulgar hükümeti yanında koruyup izleyecektir. Cevad Bey diğer arkadaşlarıyla açıkça hiçbir şekilde ilişkide bulunmayarak özellikle yalnız ve tek başına bir durumu koruyacaktır. Fuad Bey'le doğrudan doğruya asla temas etmeyerek adı geçenle temasını ancak gizli olarak Şâkir Bey aracılığıyla idare edecektir.

Şâkir Bey ise Cevad ve Fuad Beyler arasında gizli olarak aracılık görevini yerine getirecek ve aynı şekilde iki arkadaşının Anadolu ile haberleşmesine ve ilişkilerine aracı olacaktır. Şâkir Bey'in diğer esas görevi de Doğu Trakya bölgesindeki halkı aşağıdaki maddelerde yer alan ayrıntılar doğrultusunda bilgilendirmek ve İslâm halk arasında bir birlik bağı kurmaktır. Bu görevin çok büyük dikkat ve gizlilikle yerine getirilmesi gerekmektedir.

Trakya Heyeti'nin üçüncü üyesi Fuad Bey, Batı Trakya ve Makedonya bölgesinde harekâtı ve ayaklanmayı bağımsız şekilde idare edecek ve çalışmalarını düzenleme ve uygulama hususunda tamamen serbest bırakılacaktır. Trakya Heyeti'ne verilen tahsisatın en mühim kısmı Fuad Bey'in yöneteceği harekâta ayrılıp verilecektir.

Trakya Heyeti'ne verilen paraların harcanması Cevad, Şâkir ve Fuad Beylerin ortak kararına dayanacaktır.

¹⁸⁰ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 387-396.

Madde 2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Trakya'da, yapılacak örgütlenmeden beklediği biri bugüne diğeri geleceğe yönelik iki yarar vardır:

a) Mümkün olabildiğince Yunan silâhlı kuvvetlerini Anadolu dışında tespit ve meşgûl etmek,

b) Millî dâvanın başarı ile sonuçlanmasında, esasen Misâk-ı Millî hududumuz içinde bulunan Doğu Trakya'nın muntazam bir teşkilât altında teslim alınabilmesine hizmet edecek bir örgüt kurmak,

Madde 3. İkinci maddenin (a) kısmını sağlamak için Bulgaristan'daki Yunan aleyhtârı olan kişilerle işbirliği yaparak Yunanlıların işgali altında bulunan arazi parçaları üzerinde kışkırtmalar meydana getirmek, küçük oranlarda fakat çok miktarda kurulacak çetelerle taraf taraf ve mümkün olursa hep bir zamanda bu tahrikleri canlandırmak teşvik etmek gerekir. Bu meselede iki noktaya dikkat etmek gerekir:

1. Yapılacak teşkilâtın kışkırtma propaganda ve çete hareketlerinin doğrudan doğruya Yunanlılar aleyhine olduğunu açıklamak

2. Bulgarlara da, Bulgaristan çıkarlarının tarafımızdan tamamen dikkate alındığını ve kendi aleyhlerinde hareket olunmayacağı güvencesini vermek.

Madde 4. Propaganda ve uygulamaya yönelik olan bu örgütlenmenin üç kısma ayrılması ve her kısımda bölgenin özelliklerine göre ayrı ayrı çalışılması zorunludur.

a) **Makedonya'da:** Yunanlıların milliyet prensipleri bakımından hiçbir surette kendilerine mâl etmelerine ve işgale hakları olmadıkları bu arazide istilâcı ve yok edici idareler aleyhine Müslüman, Bulgar, Sırp ve sair halk adına meşrû ve ortak bir isyan şekli göstermek.

b) **Batı Trakya'da:** Aynı sebeplere ek olarak Yunanlılar'dan daha çok, bu bölgenin yerli idareden oluşan muhtar bir yönetim elinde bulunmasının hukuka uygun olacağı fikrini ileri sürmek.

c) Doğu Trakya’da: Görünüşte (a) ve(b) kısımlarındaki iddiaları ileri sürmekle beraber Müslüman halk arasında çok gizli bir şekilde Doğu Trakya’nın er geç anavatana katılacağı ve İstanbul’un güvenliği için gerçekte Misâk-ı Millî hududumuz içinde bulunan Doğu Trakya’nın, Büyük Millet Meclisi’ne geçeceği fikrini aşılacak ve bu gayeye varmak için de aynı fikir etrafında bütün Müslüman halkı birleştirme gereğini ileri sürmek.

Madde 5. Hareket ve fiilî uygulamayı canlandıracak çetelerin, eskiden beri adı geçen bölgelerde bulunan ve bu işleri başarabilecek millî dâvayı güçlü bir imanla kavramış, akıllı becerikli ellere bırakılması esas şarttır. Karakteri şüpheli ve kişisel çıkarlarına düşkün çete reisleri, çoğunlukla esas amaçtan ayrılarak kendilerini büyük bir gaye etrafında birleşmiş bir kitle haline getirmek istediğimiz vatandaşlarımızı soymaya kalkışarak çevrede nefret ve bezginlik uyandırmak gibi olumsuz sonuçlar doğururlar. Bu hususta son derece dikkatli olunmalıdır.

Madde 6. Özellikle Doğu Trakya’da fikrî hareketi yönetecek şubenin, teşkilât ve amaçlarını çok gizli tutması ve hedefine varmak için kamuoyunda esaslı izler meydana getirmeden daha ilk adımda açık saçık ve aşırı propagandalardan kaçınması gereklidir. Bu noktada en küçük bir ihtiyatsızlık ve önemsiz sayılan bir açıklama, Yunanlılarla birlikte Bulgarların da olumsuz ve karşı hareketine sebep olabilir. Bu nedenle Doğu Trakya’da, Müslüman kamuoyunu Anadolu Hükümeti’ne yaklaştırmaya ve gelecek için ortaya konacak esasları hazırlayıp, sağlamaya yarayacak gizli çalışmaların zamanı gelinceye kadar gerçek şekil ve içeriğini büyük bir özenle gizlemek zorunludur.

Madde 7. Trakya Örgüt, 2,3,4,5,6. maddelerde açıklanan görevleri yerine getirebilmek için genel bir merkeze bağlı iki esas kısmı kapsamaktadır:

1. **Kısım:** Kışkırtma ve uygulama şubesi
2. **Kısım:** Propaganda ve Mahallî teşkilât şubesi

Birinci Kısım; Harekâtı açıktır ve yalnız Makedonya ile Batı Trakya’ya özgüdür. Eskiden Bulgar komitelerinin Rumeli’de izledikleri projeler aynen taklit

olunabilir. Her olayı büyük göstermek... Yunanlılar aleyhinde her türlü vasıtaya başvurulur telâş ve endişelere sebebiyet vermek... ve özellikle mümkün olabildiği ölçüde Yunan silahlı kuvvetlerini dağınık bir tarzda uğraştırmak ve hareketsiz kılmak esastır. Bu göreve ilişkin ayrıntılar duruma göre yerinde tespit edilir, belirlenir.

İkinci Kısım ise, Yunan karşıtlığı fikrini her tarafa yaymaya ve en gizli bir tarzda Doğu Trakya'nın şehir, kasaba ve köylerinde güvenilir ve vatansever insanlar eliyle genel ve özel bir gizli, silahlı şube kurmaya çalışmak olacaktır. Bu çalışma sistemi yalnız Doğu Trakya içindir. Bu gizli örgütlenmeye kayıt ve kabul olunacak üyeler yemin ettirilerek girdikleri örgütün çalışma ve programı hakkında en küçük bir açıklamada bulunanların cezalarının ölüm olacağı anlatılacaktır.

Madde 8. Batı Trakya'da harekât örgütüne katılacak şahısların ihanetleri halinde ayın şekilde cezalandırılmaları gerekir. Kısaca bütün çalışmaların çok ciddi ve disiplin içinde yerine getirilmesi gerekir.

Haberleşme şekli: Trakya Heyeti Anadolu ile haberleşmesini kendi özel araçlarıyla İstanbul grubuna gönderecek ve orası da Ankara'ya ulaştırılmasını sağlayacaktır.¹⁸¹

Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Osmaniyesi'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına hitaben 21 Temmuz 1921 tarihli yazısında, Anadolu'nun, Öz Türk ülkesi olan Edirne'nin anavatana kavuşmasını sağlamak için her türlü özveriyi göstereceğini müjdeleyen ve kutsal Anadolu'nun selamlarıyla süslenmiş yazılarının büyük sevinç yarattığından bahsedilmekteydi. Müdâfaa-i Hukuk Heyeti, Trakya halkı ve Cemiyet, Anadolu'daki çalışmaların başarıları sayesinde Edirne'nin ve bütün Doğu Trakya'nın kısa sürede kurtarılacağına olan inancı vurgulanıyordu. Yazı "Birlik düşüncesi hareketimizin yol göstericisidir. Fikir ve duygularımız tek bir kutba yönelmiştir ki o, da vatanın kurtuluşudur." Şeklinde sona ermekteydi.¹⁸²

¹⁸¹ Tevfik Bıyıkhoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 397-400; Cengiz Kürşat, "Trakya'da Örgütlenme Trakya Müdâfaa-i Hukuk Türk Komitesi İle Bulgarlar Arasında Gizli Anlaşma", *BTTD*, Sayı:7, İstanbul 1997, s. 9-11.

¹⁸² Cengiz Kürşat, *a.g.m.*, s. 11-12.

Yukarıda belirlenen esaslar doğrultusunda Bulgaristan'ın dış politikasını Türk milleti lehine çevirmek için bazı adımların atılmasına karar verilmişti. Bu noktada 15 Ağustos 1921 tarihinde Trakya Müdâfaa-i Hukuk Türk Komitesi ile Trakya Bulgar İhtilâl Teşkilâtı arasında gizli bir anlaşma sağlanmıştı. V. Jorjiyef Lazarof, M. Celâl ve Galip Bahtiyar Bey imzalarını taşıyan bu anlaşma şu maddeleri içermekteydi:

“Sofya-Gizli

1. Trakya Bulgar İhtilâl Teşkilâtı temsilci ve üyeleri ve Trakya Müdâfaa-i Hukuk Türk Komitesi üyeleri Trakya toprağını Yunan boyunduruğundan kurtarmak için gerekli olan önlemleri almak tartışmak üzere toplanarak aşağıdaki hususlar hakkında anlaşmışlardır.

2. Bu hususlar için (Trakya Türk Bulgar İhtilâl Komitesi) adı altında yeni bir komite kurulacaktır. Komitenin mührü Türkçe ve Bulgarca olarak bu adı kapsayacaktır.

3. Gaye: (Trakya Türk Bulgar İhtilâl Komitesi) Ustruma'nın doğusundan başlayarak Trakya'nın Yunan boyunduruğundan kurtarılması ve Doğu Trakya'nın Türkiye'ye iadesini, genel ilkeler ve ayrıntıların Sofya ve Ankara hükümetleri tarafından belirlenecek müsaadekâr bir yönetim altında Batı Trakya'nın da Bulgaristan'a iadesini sağlamak gayesindedir. Bu husus için tüm Trakya'da karışıklıklar ve isyanlar çıkarmayı, memleketin karşı koyma gücünü düzenlemeyi ve Yunanlılar tarafından yapılacak herhangi bir saldırıya karşı siyâsî ve askerî savunmayı sağlamayı Komite üstlenir. Bu gaye tamamen gerçekleşince Komite'nin görevi son bulur.

4. Adı geçen Komite'nin Yönetim Merkezi siyâsî ve askerî bir örgüt olup, kurucular arasında alınan kararlar ve Komite programına göre hareket eden, beşi Türk beşi Bulgar olmak üzere on üyeden oluşmuştur. Hedefe ulaşıncaya kadar hareketin idaresi hususu Komite'nin tek hakkıdır.

5. Yönetim merkezi siyâsî ve askerî olmak üzere iki kısma ayrılmıştır.

Siyâsî Kısım; Üç Türk ve üç Bulgar'dan kurulmuş olup, siyâsî, mâlî, idârî hususları düzenler ve hazırlar.

Askerî Kısım; İki Türk ve İki Bulgar'dan kurulmuş olup subayların ayrılması askerin toplanması silâh cephane ve her nevi donatımın sağlanmasıyla görevlidir. Bu son kısım aynı zamanda yiyecek ve harp araç ve gereçlerinin sağlanması mecburiyeti nedeniyle cephe kumandanlarıyla sürekli ilişkidir.

6. Görevi planlar yapmak ve onların uygulanmasıyla uğraşmak ve Trakya'nın kurtarılması ve savunulmasını sağlayacak her türlü önlemi almak üzere Yönetim Merkezi'nin emri altında bir Kurmay Heyeti vardır. Yönetim Merkezi'nin emri ve denetimi altında bulunan Kurmay Heyeti, biri kumandan diğeri kumandan yardımcısı ve dördü kurmay subay olmak üzere altı uzmandan ibâettir. Kumandan ve yardımcısı sıra ile Türkler ve Bulgarlar arasından seçildiği gibi heyetin dört subayından ikisi Türk, ikisi Bulgar'dır. Kurmay Heyeti'nin görevi, muharebeye ait planları hazırlamak ve onları uygulamaktır. Kumandan ve yardımcısı Kurmay Heyeti'nin aldığı kararlara uymak zorundadır.

7. Kumandan ve yardımcısı Yönetim Merkezi'nin oybirliği ile seçilir ve görevlerinden alınırlar.

8. Komitenin görüşlerinde izlenecek usûl aşağıdadır.

Her toplantı katılan üyeler içerisinde ve bir genel kâtibin beraberinde bulunduğu bir başkan tarafından yönetilir. Başkan ve genel kâtip sıra ile Türk ve Bulgarlar arasından seçilir. Kararlar oyçokluğu ile alınır. Önemli ve esaslı kararlar toplantıda on üyenin bulunması şartıyla tartışılır ve alınabilir. Başkan ve Genel Kâtibin hizmet görevi Yönetim merkezince belirlenir. Aşağıdaki işler önemli ve esaslı hususlardır:

Harp Cephesi planları, örgüte ait talimât ve planlar.

Harekât bölgesinin tespiti, ülke yönetimi, tüzüğün hazırlanması ve uygulanması, büyük âmirlerin atama ve seçimi.

Mâlî işler, askerın donatım ve teslimine ilişkin hususlar.

Siyâsî işler, seferberlik ilânı, askerın silâh altına alınması ve toplanması.

9. Komitenin örgütü gizli ve ihtilâlcidir. Ancak üyeler tarafından bilinir. Faaliyet ve kararlarından Türk ve Bulgar Hükümeti'ni haberdâr eder. Sofya ve Ankara Hükümetleri tarafından belirtilecek ve uygulanacak talimâtlar, komitenin gaye ve etkinliğine zarar vermemek şartıyla dikkate alınacaktır.

10. Balkan Harbi sırasında veya sonra Bulgaristan'a göç eden Bulgarların Doğu Trakya'ya; Batı Trakya'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin Batı Trakya'ya dönmelerinin kolaylaştırılması ve aynı zamanda bu göçmenlerin mallarının iadesi veya herhangi bir sebepten dolayı yerlerine dönmek istemeyenlerin tasarruf haklarının korunması için Türk ve Bulgar Hükümetleri'ne gereken girişimleri Komite yapacaktır. Müslümanların Bulgar köylerine ve karşılık olarak Bulgarların Türk köylerine yerleşmelerine engel olmaya Komite çalışacaktır.

11. Yönetim Merkezi Ankara ve Sofya'ya başvurarak bu protokol kurallarının dikkate alınarak uygun bulunmasını rica edecektir. Bundan başka her iki hükümetin maddi ve manevi yardımlarının sağlanmasını isteyecektir.

12. Bu protokolün imzalanmasından itibaren Komite hazırlıklara başlayacak. Trakya Türk Komitesi, protokolün Ankara ve Trakya Merkez Türk Komitesi tarafından kabulü anından itibaren örgütlenme ve hazırlıklara girişecektir. Türk ve Bulgar Milletleri arasında sürekli bir anlaşmanın yeniden canlandırılmasını ve düşüncelerde mevcut anlaşmazlıkların giderilmesini sağlamak görevini Yönetim Merkezi üstlenir.”¹⁸³

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Genelkurmay Başkanlığı'nın Türk-Bulgar Anlaşması Hakkındaki görüşleri 22 Kasım 1921 tarihinde bir şifre telgrafla ortaya konmuştur. Genelkurmay başkanlığı anlaşmanın üçüncü maddesinin ayrıca görüşüleceğini, dokuzuncu maddenin son cümlesi ve onuncu maddenin kaldırılması

¹⁸³ Cengiz Kürşat, *a.g.m.*, s. 12-14.

gerektiğini belirtmiştir. Korgeneral Fevzi imzasını taşıyan belgede Yönetim Merkezi'nin kurulup işe ciddi ve süratle başlaması uygun görülmüştür.¹⁸⁴

Bulgaristan'da ve Çatalca'da, Doğu Trakya'ya karşı verilen talimâtlara göre harekete geçebilmek için bir yıl hazırlık ve haber alma işleriyle geçmişti. Bu süre içerisinde Doğu Trakya'ya halkın manevi kuvvetini yükseltecek haberler, gizli teşkilât kurabilecek adamlar ile onların vasıtasıyla gazete ve bildirimler gönderildi. Trakya'da üsteğmen İbrahim Zihni [Akıncılar] Bey, Süvari Yüzbaşı Hüseyin [Akkerman] Bey ve Emekli Süvari Üsteğmen Çolak Sabri Bey'den oluşan üç kişilik bir gizli direniş teşkilâtı kuruldu. Bu arada Kasım Efendi ve Şevket Bey'in önderliğinde Bulgaristan'da Doğu Trakya için üç müfreze kurulmuştu. Batı Cephesi Yunanlılar'a taarruza hazırlanırken Bu müfrezeler de Nisan 1922'de harekete geçme emrini aldı. Müfrezeler ilk akın sırasında Türk köylüleri üzerinde Yunan intikam ve zulmünü harekete geçirmemek için Yunan kuvvetleriyle silâhlı çarpışmadan kaçınmışlardı. Doğu Trakya'ya ikinci akın ise (30 Ağustos 1922) Büyük Zafer'in kazanılmasından sonra Eylül 1922'de yapıldı. Hüseyin Bey ve İbrahim Bey müfrezeleri Yunan kuvvetleriyle çarpışarak düşman nakliyatlarına engel oldular. Istranca üzerinde ilerleyen Murat [Başkaya] Bey müfrezesi Saksığana Deresi'nde Kırklareli'nden çekilen bir Yunan müfrezesiyle yaptığı çarpışmada başarı sağlayarak Yunanlıların Trakya'dan götürmek istedikleri Türk rehinelere de kurtardı.¹⁸⁵

D) Batı Cephesi Savaşları ve Trakya Meselesi

1. I. İnönü Zaferi ve Londra Konferansı

Yunan işgal kuvvetleri Anadolu'da ilerlemeye devam ederken 6-10 Ocak 1921 tarihlerinde Eskişehir'e yakın İnönü mevkiinde Türk kuvvetleri ile karşılaştılar. Yunan kuvvetleri sayı ve donanım bakımından üstün durumda olmalarına rağmen başarı elde edemediler. Albay İsmet [İnönü] komutasındaki Türk ordusu düşman kuvvetlerini üç gün içinde geri çekilmeye zorladı. I. İnönü Savaşı düzenli ordunun Batı Cephesi'nde

¹⁸⁴ Cengiz Kürşat, *a.g.m.*, s. 14.

¹⁸⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C: I, s.401,404; "Mütareke ve Milli Direnmede Edirne" maddesi, *a.g.e.*, s. 3283.

Yunan ordusuyla yaptığı ilk savaştır. İnönü’de kazanılan zafer yeni Türk Devleti’nin iç durumunu güçlendirirken dünya kamuoyunun Türk millî mücadelesine olan ilgisini arttırmıştı. Sevr Antlaşması’nı kabul ettirmekte ısrarcı olan İtilâf Devletleri Londra’da bir konferans toplamayı kararlaştırmışlardı. İtilâf Devletleri, konferansa Yunanistan’ı ve Türk tarafını temsilen İstanbul hükümetini davet etmişlerdi. Sadrazam Tevfik Paşa’ya gönderilen çağrıda Osmanlı delegasyonunda TBMM temsilcilerinin de bulunmasını istediler. Mustafa Kemal Paşa, İtilâflar Devletleri’nin halâ TBMM Hükümeti’ni meşrû saymayan tutumları karşısında Türkiye’ye ait bütün işlerin hallinde ve her türlü dış ilişkide yetkili hükümetin yalnız TBMM olduğunu bildirmiş, doğrudan davet edilmedikçe konferansa katılmamayı kararlaştırmıştı. İtalya aracılığıyla yapılan davet üzerine Londra’ya gelen TBMM hükümeti heyeti, Tevfik Paşa’nın da isteğiyle konferans boyunca Türk milleti adına söz söylemeye yetkili tek makam oldu.¹⁸⁶

Londra Konferansı’nda (21 Şubat 1921-11 Mart 1921), İngiltere, Türk ve Yunan heyetlerinin Doğu Trakya ve İzmir bölgelerinde Türk ve Rum ahali oranları hakkında verdikleri bilgi arasındaki farklılık karşısında, Sevr Antlaşması’nın İtilaf Devletleri ile ilgili diğer kısımların kabul etmek şartıyla, Doğu Trakya ve İzmir bölgelerinin kaderini milletlerarası bir komisyonun tahkikatı sonucuna bağlamayı teklif etti. Bekir Sami (Kunduh) Bey reisliğindeki Ankara heyeti, Atatürk’ten aldıkları direktiflerle Doğu Trakya ve İzmir’de plebisit demek olan tahkikat yapılmasını işgal altındaki yerlerden Yunan idaresinin kaldırılması şartına bağladı. Mustafa Kemal Paşa’nın 1 Mart 1921 tarihli telgrafında Bekir Sami Bey’i, “size ve heyetinize verilen yetkiler Mîsâk-ı Millî sınırlarını aşamaz” diyerek uyardı.¹⁸⁷

Ankara heyeti Sevr Antlaşması’nın diğer hükümlerini de reddetti. Bir sonuca ulaşmadan dağılan konferansın son oturumunda İtilâf Devletleri, her iki tarafa da barış projeleri vererek cevap istediler. Ancak Mîsâk-ı Millî’ye tamamen zıt ve Sevr’i esas alan bu tekliflerde Doğu Trakya, Yunanistan’a bırakılıyordu. Eskişehir’i alarak Ankara’ya ulaşma niyetinde olan Yunanlılarla aynı mantıktaki destekçileri İngilizler, Türk ordusuna II. İnönü Zaferi’ni kazanma imkanı verdiler. Yunanistan, İnönü’deki ikinci

¹⁸⁶ Sina Akşin, *a.g.m.*, s.97; Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, Der Yayınları, No: 87, İstanbul 1999, s. 181-183.

¹⁸⁷ Veysi Akın, *a.g.e.*, s.10; *Atatürk’ün Bütün Eserleri*, C: XI, s. 78-80; Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, *a.g.e.*, s.184.

Türk zaferinden sonra yeni bir askerî zafer kazanmadıkça her hangi bir barış teklifinde bulunma imkanını kaybetmişti.¹⁸⁸

1921 yılının haziran ayı başlarında İtilâf Devletleri temsilcileri, Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında aracılık yapmak için Londra’da buluştular. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Boğazlar’da İngiliz hakimiyetini sağlamak için Doğu Trakya’nın Yunanistan’a bırakılmasını istiyordu. Fransa ve İtalya ise Edirne ile birlikte Doğu Trakya’nın da muhtar bir vilâyet olmasını savundular. Yunanistan, İtilâf Devletleri’nin tekliflerine 25 Haziran 1921’de verdiği cevapta, “Askerî hareketleri geri bırakmayacağını ve Mustafa Kemal Paşa müspet teklifte bulunduğu takdirde konuşmaya hazır olduğunu” bildirmişti.¹⁸⁹

2. Paris Konferansı ve Trakya

10 Temmuz 1921’de Anadolu’da başlayan Yunan taarruzunun hedefi, daha önce uğraşp da başaramadıkları sonuca ulaşmaktı. Yunan ordusunun ileri harekâtı gelişme gösterirken Mustafa Kemal Paşa, 18 Temmuz’da Batı Cephesi karargâhına giderek İsmet Paşa’ya Sakarya Nehri’nin doğusuna çekilme talimâtını vermişti. Türk ordusu bir taktik gereği geri çekilirken Yunan ordusuyla arasına mesafe koymuş ve ihtiyacı olan zamanı kazanmıştı. Hazırlıklarını tamamlayan Türk ordusu Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) esnasında karşı taarruza geçerek düşmanı bozguna uğratarak Sakarya Zaferi’ni kazandı.¹⁹⁰

Türk ordusunun Sakarya’da kazandığı zaferle İstanbul’a düzenlenmesi planlanan Yunan baskını da kendiliğinden ortadan kalkmış oldu. Bu amaçla Doğu Trakya’da toplanmış olan Yunan ordusunun bir kısmının Anadolu’ya gönderilmesi ise onlar için geç kalmış bir adımdı.¹⁹¹

20 Ekim 1921’de Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması’ndan sonra İngiltere, Yunanistan’ı Anadolu istilâsına özendirilen tutumuyla yalnız kaldı. İtilâf Devletleri barış

¹⁸⁸ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 410-412; Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, *a.g.e.*, s.183-185.

¹⁸⁹ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C: I, s. 411-412.

¹⁹⁰ Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, *a.g.e.*, s. 190-193; Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 11; Sina Akşin, *a.g.m.*, s.99.

¹⁹¹ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C: I, s. 415.

görüşmeleri için bir araya gelmeye karar verdiler. Ertelemelerden sonra 22 Mart 1922'de Paris'te toplanan konferansta İngiltere'yi Lord Curzon, Fransa'yı Poincaré, İtalya'yı da Marchese della Toretta temsil ediyordu. Müzakereler 22-26 Mart tarihleri arasında dokuz oturum olarak yapıldı.¹⁹²

Konferans toplanmadan önceki süreçte müttefik devletler arasında yazışmalar devam ederken TBMM Hükümeti; Hariciye Vekili Yusuf Kemal [Tengirşenk] Bey'i, Avrupalı devletlerin yeni durum karşısındaki fikirlerini öğrenmek ve Türk millî davası hakkında onları aydınlatmak üzere Avrupa'ya yolladı. Küçük bir heyetle Ankara'dan ayrılan Yusuf Kemal Bey önce İstanbul'a geldi. Burada İstanbul Hükümeti, İtilâf Devletleri temsilcileri ve Trakya-Paşaeli Cemiyeti üyeleri ile görüştü. Cemiyet adına Galip Bahtiyâr Bey, Avrupa seyahati sırasında kullanılmak üzere kendilerinde bulunan belge- istatistik ve çeşitli bilgileri Hariciye Vekili'ne sundu.¹⁹³

Yusuf Kemal Bey Paris'e kısa süreliğine uğradıktan sonra önce Londra'ya gitti ve buradaki müzâkereler sonucunda İngiliz dışişlerinin siyasetinde Türkler lehine bir gelişme olmadığı anlaşıldı. Üç müttefik devletin 22 Mart 1922'de, Türk ve Yunan taraflarına yaptıkları mütâreke teklifinin bir sureti, Paris'te bulunan Yusuf Kemal Bey'e de verildi. Türk Heyeti, mütareke teklifinin kabulü konusunda kendisinde bir yetki bulmadığı ve konferansın Türk isteklerine yanaşmayacağı kanaatinde olduğu için aynı gün Ankara'ya hareket etti. Şark Meselesi'nin tartışıldığı Paris Konferansı kararları Ankara Heyeti yoldayken her iki tarafa bildirilmişti.¹⁹⁴

Müttefik Devletler'in mütareke teklifi geldiğinde Mustafa Kemal Paşa cephede bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa barışı bozan taraf olmamak için mütareke teklifine red cevabı verilmesini sakıncalı bularak Heyet-i Vekîle'yi toplantıya çağırdı. Konu Heyet-i Vekîle'de ve TBMM'de tartışıldı. TBMM Hükümeti İtilâf Devletleri'ne bir cevap vermek üzereyken 26 Mart 1922 günü ilgili devletlerin barış esaslarını içeren ikinci muhtıra geldi. Ankara Hükümeti'nin İstanbul temsilcisi Hikmet Bey'e tebliğ edilen bildiri 28 Mart'ta TBMM'ye ulaştırıldı. Muhtırada barış konferansının yapılması isteniyordu. Bu barış planına göre, Boğazlar ve Trakya birlikte ele alınmıştı.

¹⁹² Akşin; *a.g.m.*, s. 102; Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 12-13; Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C: I, s. 416-417.

¹⁹³ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 12; Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C: I, s. 417.

¹⁹⁴ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C: I, s. 428-429.

Boğazlar'ın idaresi bir Türk'ün başkanlığında uluslar arası bir komisyona bırakılacak ve geçiş serbestliği güvence altına alınacaktı. Türk-Yunan sınırı; Marmara denizinde Tekirdağ'ın hemen batısında Ganos (Gaziköy) yakınlarından başlayarak Istranca dağlarının batı şeridini takip edecek, Bulgaristan hududuna çıkacaktı. Tekirdağ Türkler'e; Gelibolu, Babaeski, Kırklareli ve Edirne Yunanistan'a verilecekti. İtilâf Devletleri bu plana göre tamamen Türk olan Doğu Trakya'yı ikiye bölüyorlardı. TBMM Hükümeti cevap olarak verilecek metni 4 Nisan 1922'de gizli oturumda müzâkereye açtı. Verilecek cevapta mütareke ön şartı olarak Yunanistan'ın Anadolu'yu boşaltması isteniyordu. Barış şartlarının söz konusu edilmediği metinde Trakya'dan da bahsedilmiyordu. Bu durum karşısında başta Trakyalı birçok milletvekilinin itirazına yol açtı. TBMM Hükümeti 5 Nisan 1922'de İtilâf Devletleri'ne resmen cevap verdi. Ancak İtilâf Devletleri, 15 Nisan 1922 tarihinde Türk teklifini kabul etmediklerini bildirdiler.¹⁹⁵

Bu yazışmalar devam ederken Sultan Vahdettin de İngiltere ile barışla ilgili gizli temaslarda bulunmaktaydı. Sultan Vahdettin'in, 6 Nisan 1922'de İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold ve baş tercüman Ryan ile yaptığı görüşmede "Barışı yasal bir hükümetle mi, yoksa bir ihtilâl örgütüyle mi yapacaksınız? Biz Ankara'nın kabul etmeyeceği şartlarla barış yapmaya hazırız." Şeklinde konuştuğu ve komiserle ikinci bir görüşme daha yaptığı İngiliz arşiv belgelerine yansımıştır.¹⁹⁶ Son Osmanlı Padişahı, Mîsâk-ı Millî'yi hiçe sayarak Türk topraklarını ucuza satmaya çalışırken Ankara Hükümeti, İtilâflara tahliyenin başlatılması konusunda kararlı olduklarını bildirmekteydi. Bu karar İtilâflarca cevapsız bırakılmıştı. Yunan Hükümeti ise Temmuz ayı başından Anadolu'dan çekilmeme kararı aldığını 14 Temmuz 1922'de İngiltere'ye bildirirken Türk ordusu da taarruz için hazırlıklarını tamamlamıştı.¹⁹⁷

3. Büyük Taarruz ve Zafer

Yunanlılar Türk tarafının barışçı yaklaşımlarına rağmen haksız işgallerinde ısrarcı davranmaktaydılar. Türk ordusu hazırlıklarını Doğu'dan ve Güney'den asker ve malzeme nakli, yeni asker almak, Sovyetlerden ve Fransızlardan silâh ve cephane

¹⁹⁵ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 17-18.

¹⁹⁶ Sina Akşin, *a.g.m.*, s.103.

¹⁹⁷ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 18.

sağlamak şeklinde tamamlamıştı. Düşmanın sayı ve silâh üstünlüğü tartışılmaz olduğu için mânevi güçler devreye sokulmuştu. Askere düşmanın amaçları, silâhların bırakılması durumunda yaşanacak olumsuzluklar anlatılırken, çekilen acı ve zulümler oynanan piyeslerle askere gösteriliyordu. Diğer taraftan da o güne kadar sadece savunma savaşı yapmış olan orduya sürekli taarruz eğitimi verildi.¹⁹⁸

Taarruz hazırlıkları devam ederken TBMM’de muhalif mebuslar 5 Mayıs 1922 tarihli oturumda Mustafa Kemal Paşa’nın rahatsızlığı nedeniyle yokluğundan yararlanarak başkomutanlık kanununun yenilenmesini engellemişlerdi. Mustafa Kemal Paşa 6 Mayıs tarihli gizli oturumda yaptığı açıklamalardan sonra şu ifadede bulunmuştu: “Düşman karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılamazdı. Binaenaleyh bırakmadım, bırakmam, bırakmayacağım.”¹⁹⁹

Mustafa Kemal Paşa, Haziran 1922’de taarruz emirlerini vermişti. Türk ordusunun cepheye nakli büyük bir gizlilik içinde yapılıyordu. Amaç Yunan ordusunu insan ve cephe bakımından savaşamayacak duruma getirmektir. Bunun için ordunun büyük kısmı Afyon’un güneyinde toplandı. Yunan ordusu düzenli bir şekilde çekilirse Doğu Trakya’nın kurtarılması tehlikeye girebilirdi. Çünkü Yunan kuvvetleri Doğu Trakya’ya geçirilir; Boğazlar İtilâflar’ın denetiminde olduğu için Türk askeri Doğu Trakya’ya geçemezdi. Bu durum olası bir barış konferansında Yunanistan’ın lehinde Türkiye’ye bir dayatma olarak kullanılabilirdi.²⁰⁰

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 26 Ağustos 1922 sabahı taarruz emrini verdi. Kuşatılmış Yunan Ordusu, 30 Ağustos 1922 günü Dumlupınar’da Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nde imha edici darbeyi aldı. Bozguna uğrayan Yunan kuvvetlerinin toparlanıp köy ve kentleri yakarak mezâlimde bulunmalarını engellemek için Mustafa Kemal Paşa, İzmir’e hızla ilerleme komutunu verdi: “Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!” Aynı gün Yunan Generali Trikopolis ve kurmay heyeti esir edildi.²⁰¹ Anadolu’nun istiklâli sağlanmıştı şimdi söz konusu olan Trakya’nın geleceğiydi.

¹⁹⁸ Sina Akşin, *a.g.m.*, s. 104; Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, *a.g.e.*, s. 197.

¹⁹⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C:II, s. 653-662.

²⁰⁰ Sina Akşin, *a.g.m.*, s. 104.

²⁰¹ Sina Akşin, *a.g.m.*, s. 104-105; Mustafa Kemal Atatürk, *a.g.e.*, C: II, s. 674-675.

IV.BÖLÜM

MUDANYA MÜTÂREKESİ VE LOZAN ANTLAŞMASI'NDA TRAKYA

A) Mudanya Konferansı ve Mütarekesi'nde Trakya Meselesi

1) Mudanya Konferansı (3-11 Ekim 1922) ve Öncesindeki Gelişmeler

Büyük Zafer'den sonra Türk ordusu İzmir'e doğru ilerlemekteydi. Yunan cephesi, 1 Eylül'de tamamen dağılmıştı ve Yunan Hükümeti 2 Eylül'de mütâreke istemek durumunda kaldı. Ancak İngiltere, Yunanlıların Doğu Trakya'yı terk etmeleriyle Boğazlar'ın tehlikeye gireceğini bildiği için Yunanistan'ın mütâreke teklifini birkaç gündür gizlemekteydi. İtilâf Devletleri mütâreke şartları konusunda kendi aralarında anlaşmış değillerdi. İngiltere, Trakya konusunda ısrar etmek niyetindeydi. Fransa ise Türk Hükümeti'nin Anadolu'nun boşaltılması şartıyla mütârekeye razı olmayacağını, Trakya'dan da taviz verilmesi gerektiğini savunuyordu. Müttefik Devletler Trakya'da Yunanlıların çekilmesi gereken hat üzerinde tartışarak Ganos (Gaziköy)-Istranca, Enez-Midye ve Meriç şeklinde üç ayrı çizgi ortaya koydular. Bu esnada Türk ordusu 9 Eylül'de İzmir'e 11 Eylül'de de Bursa'ya girdi. Türk ordusu ve başkomutanı İzmir'de durmayacak Mîsâk-ı Millî sınırlarına ulaşarak İstanbul ve Edirne'yi kurtaracaklardı. Bu amaçla hareket eden ordu İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na yöneldi. Türk ordusunun durdurulamaz şekilde ilerleyişi İngilizleri telaşa düşürmüştü. Dışişleri Bakanı Lord Curzon, İngilizlerin Anadolu politikası iflas etmiş olsa da Trakya konusunda direnme taraftarıydı. İngiliz Başbakanı Lloyd George ve Koloniler Bakanı Winston Churchill de Boğazları Türklere kaptırmak istemiyorlardı. 12-13 Eylül tarihlerinde İngiliz makamları Çanakkale'ye kuvvet yığarak olası savaş hazırlıklarında bulunurken İtalya ve Fransa'ya da işbirliği teklifinde bulunmaktaydılar. Mustafa Kemal Paşa, 13 Eylül'de bir Amerikalı gazeteciye verdiği demeçte sekiz gün içinde İstanbul'da olacağını Meriç'e kadar Trakya'yı alacağını söyleyerek Mîsâk-ı Millî sınırlarını gerçekleştirme niyetini açıkça ortaya koyuyordu.²⁰²

²⁰² Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Genelkurmay Askerî ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, No:96/76, Ankara 1996, s. 21-25.

Türk birlikleri Çanakkale'ye yaklaşırken 19 Eylül 1922'de Fransa ve İtalya Boğazların savunması konusundaki ittifakı bozarak Türkiye ile savaşa giremeyeceklerini açıkladılar ve Gelibolu'ya çekildiler. Lloyd George Boğazlar'dan serbest geçiş uğruna ülkesini; Kanada, Güney Afrika, Avustralya, Yeni Zelanda sömürgeleriyle birlikte savaşa sokmak istiyordu. Ancak artık ne sömürgeler ne İngiliz kamuoyu savaş taraftarı değillerdi. Fransa ve İtalya'da İngiltere'yi Türkiye ile yeniden savaşma konusunda desteklemez bir tutum sergiliyorlardı.²⁰³

İtilâf Devletleri temsilcileri 20-23 Eylül 1922 tarihlerinde Paris'te bir araya geldiler. İstanbul, Trakya, Edirne, Boğazlar ve Gelibolu yarımadası problemlerini müzâkereye açtılar. 23 Eylül 1922 tarihli İtilâf Devletleri notası barış konferansının toplanacağını bildirerek TBMM Hükümeti'ni davet ediyordu. Müzâkereler esnasında Boğazlar'daki tarafsız bölgeye asker gönderilmemesi şartıyla Edirne dahil Meriç'e kadar Trakya topraklarının Türkiye'ye iadesi hakkındaki Türk arzusunu uygun bir şekilde görüşüklerini bildirmekteydiler. Ayrıca konferansın toplanmasından önce İtilâf generalleri ile Türk ve Yunan askerî temsilcilerinin ittifak ile tespit edecekleri bir hatta, Yunan askerlerinin çekilmesini temin için nüfuz kullanacakları vaat ediliyor ve bunun tespiti için İzmit veya Mudanya'da bir toplantı yapılmasını istiyorlardı.²⁰⁴

Bu muhtıraya cevap olarak Türk notasında da İstanbul ve Çanakkale'de istikametinde devam eden ileri harekâtın durdurulduğu bildiriliyor ve Trakya'nın Edirne dahil olmak üzere Meriç'in batısına kadar derhal tahliyesiyle TBMM Hükümeti'ne iadesi isteniyordu. Ayrıca 3 Ekim'de Mudanya'da, bir konferansın toplanması teklif olunarak, murahhas olarak İsmet Paşa'nın katılacağı ve uygun görüldüğü takdirde de, kendileri adına katılacak generallerin tayinleriyle isimlerinin bildirilmesi isteniyordu.²⁰⁵

Mütâreke konuşmaları için müttefik generalleri, 3 Ekim 1922 günü Mudanya'ya gelerek Türk delegesi ve Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa [İnönü] ile buluştular.²⁰⁶

²⁰³ Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1908-1923)", *Türkiye Tarihi4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul 2000, s. 106; Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, Der Yayınları, No: 87, İstanbul 1999, s. 202.

²⁰⁴ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 26-29; Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, TTK, Ankara 1989, s. 196.

²⁰⁵ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 31.

²⁰⁶ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C:I, TTK, Ankara 1992, s. 442; Gotthard Jaeschke, *a.g.e.*, s. 198.

Bu sırada İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na karşı ileri harekete ara verilmekle birlikte, müttefik generalleriyle, Mudanya'da başlayan konuşmaların olumlu sonuç vermemesi ihtimaline dayanılarak ordularımızın kısa sürede İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın Anadolu kıyılarını ele geçirmeleri için gerekli bütün tedbirler de alınmıştı. İstanbul'un Anadolu yakasında Bostancı, Göztepe ve Çamlıca ile Çanakkale'deki İngiliz kuvvetleri, ordularımızın ileri hareketine direnecek güçte değillerdi. Trakya'daki Yunan kuvvetleri de panik halinde bulunmaları yanında, Yunanistan, iç karışıklık yaşaması sebebiyle askerî imkanlarını kullanabilecek durumda değildi. Mustafa Kemal Paşa, Doğu Trakya boşaltılıp Türkiye'ye teslim edilmediği takdirde Trakya'ya geçen Yunan kuvvetlerinin peşinden Rumeli'ye geçmekte kararlıydı. İtilâf Devletleri'nin Türkiye'yi bu kararından vazgeçirebilecek güçleri ve hakları yoktu. 3 Ekim'de başlayan konferansta Türk hükümeti adına görevlendirilen İsmet Paşa Kurmay Başkanı General Asım [Gündüz] ve Harekât Şubesi Müdürü Yüzbaşı Tefik [Bıyıklıoğlu] Beylerle konuşma masasında yer almıştı. Konferansta İngiltere'yi General Harington, Fransa'yı General Charpy, İtalya'yı da General Mombelli temsil edecekti.²⁰⁷

Konferansın ilk günü İtilâf Devletleri'nin sunduğu proje şu temeller üzerindeydi:

“1. Doğu Trakya'nın TBMM Hükümeti idaresine iadesi değil, yalnızca Yunan kuvvetlerinden tahliyesi hedef alınmıştır.

2. Meriç Nehri doğusundaki en mühim merkezler İtilâf piyâde ve süvâri müfrezeleri tarafından işgal edilecektir. Bunların miktarı projede belirtilmemiştir.

3. Yunanlıların çekilecekleri hat olarak, Meriç Nehri hududu zikrolunmuş, Karaağaç'ın statüsü belirtilmemiştir.

4. Trakya'dan Yunan Helene Trakyası diye bahsolunmaktadır.”²⁰⁸

Konferansın ikinci günü, Yunan Helene Trakyası tâbiri Doğu Trakya olarak değiştirilse de Yunanlıların çekileceği hat Meriç Nehri olarak zikredilmekte; İsmet Paşa ise Edirne ifadesiyle Karaağaç şehir istasyonunu ve güneyindeki tabyaları da içine alan bölgeyi savunuyordu. Müttefikler buna karşı çıkıyorlardı. 5 Ekim'de konferansın üçüncü günü olan müzakerelerde İngiliz ve İtalyan generalleri yetkileri dışında

²⁰⁷ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 444-445.

²⁰⁸ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 38.

olduğunu iddia ederek Trakya'nın TBMM Hükümeti'ne bırakılmasını kabul etmeyerek talimat almak üzere İstanbul'a gitmek için zaman istediler. Bu durumda konferans tatil oldu ve görüşmelerin seyri açısından bir buhran dönemi başladı. 6 Ekim'de hazırlanan taslakta İtilâf generalleri Edirne dahil olmak üzere Doğu Trakya'nın Ankara Hükümeti'ne devir teslimini kabul etmekle beraber Karaağaç konusunda Türk istekleri kabul edilmiyordu. 7 Ekim'de Fransa ve İtalya Türk isteklerini kabul etmiş olmasına rağmen İngilizlerin tavrı belli değildi. Bu sebeple Türkler, konferansın dağılma tehlikesine karşı bazı tedbirler aldılar. İzmit'teki öncü birlikler Yarımca'ya daha sonra da Yakuplu'ya kadar ilerlediler. Gerideki kuvvetlerin yürüyüşleri de devam etmekteydi. Çanakkale cephesinde süvâri kıtaatı yerini piyâdelere bırakmış ve piyâdeler şehre yaklaşmışlardı. Bu iki taraftaki kuvvetler herhangi bir nedenle konferansın dağılması halinde harekete geçerek Boğazlar'ı işgal edebilecek duruma getirildiler.²⁰⁹

6-7 Ekim 1922 tarihlerinde İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Fransa Devlet Başkanı Poincare ve İtalya'nın Paris Büyükelçisi Galli arasında Paris'te Edirne ve Karaağaç hakkında görüşmeler yapıldı. Fransa, Trakya'nın derhal TBMM Hükümeti idaresine verilmesinden yana bir tutum sergilerken; İngiltere, bu meselenin daha sonra toplanacak barış konferansında çözümlenmesinden yana olan tavrıyla Yunanistan'ı korumaya çalışmaktaydı. Müttefikler Trakya'nın Türklere devir teslimi döneminde Müttefikler'in üstleneceği görevleri tartıştılar ve bir formül hazırladılar. Fransız ve İtalyanlar 15 günlük süreyi uygun bulurken Curzon bir aylık süreyi bile yetersiz buluyordu. Hazırlanan formüle göre üç müttefik hükümet, Yunan kuvvetlerini en kısa zamanda Meriç Nehri'nin batısına çekilmeye davet edeceklerdi. Tahliye edilen yerler müttefik güçler tarafından geçici olarak işgal edilecek ve güçler Doğu Trakya'da Türk jandarmasının yerleşmesi ve Türk idaresinin kurulmasını sağlayacaklardı. Ancak 9 Ekim sabahı Müttefik Devletlerden, İtalyan ve Fransız generaller İsmet Paşa ile yaptıkları görüşmelerde İngiltere'nin tarafsız bölgeye ve Trakya'ya geçirilecek jandarmaların sayısı konusunda ısrarlı olduğunu belirterek kendilerine verilen talimâta göre daha önce verdikleri teminatın zıddına Karaağaç'ın Türklere bırakılmasından vazgeçtiklerini bildiriyorlardı. Fransızlar bu isteklerini bildirdikleri İsmet Paşa'dan olumlu yanıt alamayınca Mustafa Kemal Paşa'ya başvurular. İsmet Paşa, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ile konferans boyunca haberleşerek konferansın

²⁰⁹ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 38-50.

seyrinden haberler vermekte ve kendisinden TBMM Hükümeti'nin gerekli talimâtlarını almaktaydı. Başkumandan Fransızlara aynı gün verdiği yanıtta; Fransızların Türklerin en açık haklarından fedakârlık istemelerini hayretle karşıladığını ve dost bildiği bu ülkenin dostluğun icabını yerine getirmesini istemekteydi. 10 Ekim günü Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar arasındaki yazışmalar tamamlanmıştı. İsmet Paşa Başkumandan'dan aldığı işaretlerle proje üzerinde bazı değişiklikler yaptırmada başarılı oldu. Müttefiklerin sunduğu yeni proje ve değişiklikler tartışıldı ve Meclis projeyi kabul etti. İsmet Paşa'ya bu kararı müteakip son şekline gelen mukavelenameyi imza yetkisi verildi.²¹⁰

2) Mudanya Mütârekesi (11 Ekim 1922)

Son toplantı gününde İsmet Paşa saat 24.30'da konferans salonuna geldiği sırada Müttefik Generalleri mukavele müsveddesini Yunan delegelerine kabul ettirmekle meşguldüler. General Mazarakis ve Albay Sarıyannis, İngiliz gemisine davet edilerek kendilerine mukavele metni hakkında bilgi verildi. Yunan heyeti imza yetkileri olmadığına dair bir muhtırayı İngiliz Generali Harington'a bildirerek gemiyi terk ettiler.²¹¹

Müttefik Generalleri 11 Ekim 1922'de saat 03.15'te gemilerden karaya çıkarak konferans binasına geldiler. İsmet Paşa'nın, sözleşmeyi Yunan generalin imzalamadığını ve bu durumda ne olacağını sorması üzerine İngiliz Albay Heywood mukavelenameyi Yunan delegelerin tanımadığını, üç gün içerisinde Yunanistan Hükümeti'ne tanıtacaklarını söyledi. İsmet Paşa'nın Yunanistan Hükümeti'nin olumsuz cevap vermesi halinde sözleşmenin yürürlüğe girip girmeyeceğini sorması üzerine Harington, mütârekenin Müttefikler tarafından uygulamaya konulacağını belirtti.²¹²

Müttefik Devletler tarafından, 23 Eylül 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne; TBMM Hükümeti tarafından, 29 Eylül 1922 tarihinde müttefik devletlere verilmiş olan sözleşme hükümlerine göre müttefik generalleri; Büyük Britanya adına General Harington, İtalya adına General Mombelli, Fransa adına General Charpy,

²¹⁰ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 46-54.

²¹¹ Veysi Akın, *a.g.e.*, s.55-56; Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 450.

²¹² Veysi Akın, *a.g.e.*, s.56.

TBMM Hükümeti adına İsmet Paşa, Yunanistan adına General Mazarakis arasında 3 Ekim 1922'den itibaren toplantılar akdedilmiştir. Müttefik Devletler, Doğu Trakya'nın Edirne'de dahil olmak üzere TBMM'ye verilmesine karar verdikleri konferansın amacı şundan ibarettir:

1. Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya'nın gerisine çekilmeye davet edilecek hattı açıkça belirlemek
2. Yunan askerî kuvvetleri ve mülkî idaresinin işbu araziye sûret-i tahliyesi ile TBMM Hükümeti memur ve jandarmasının mezkûr araziye sûret-i ikamesini tayin etmek.
3. İntikal devresinde bu havalide intizam ve genel emniyetin devamı amacıyla kontrolü temin etmek.

Murahhaslar aşağıdaki noktalar üzerinde mutabık kalmışlardır:

1. İşbu mukavelenâmenin yürürlüğe girmesinde itibaren Türk ve Yunan silâhlı kuvvetleri arasında muhasamat tatil olunacaktır.
2. İşbu mukavelenâmenin yürürlüğe girmesinde itibaren Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin gerisine çekilmeye davet edilecekleri hattı Adalar Denizi'ndeki mansabından Trakya ile Bulgaristan hududunu katettiği noktaya kadar Meriç'in sol sahili teşkil eder.
3. Barışın akdine kadar her türlü ihtilât-ı mümküneye mâni olmak için Meriç'in sağ sahili (Karaağaç dahil olmak üzere) Müttefik Devletler kıtaları tarafından işgal edilecek ve bu kıtalar Müttefik Devletlerce tayin edilecek noktalara ikame olunacaktır.
4. Edirne havalisine muvasalayı temin eden demiryolu şubesinde serbestçe gidiş gelişi sağlamak için Svelingrad'dan (Cisrimustafapaşa) Kuleliburgaz'a kadar Meriç'in sağ sahilini takip eden demiryolu kısmı üç müttefik devletin, TBMM Hükümeti'nin ve Yunanistan'ın birer murahhasını içine alan karma bir komisyon tarafından kontrol edilecektir.
5. Doğu Trakya'nın, Yunan kıtaları tarafından tahliyesi, işbu mukavelenâmenin yürürlüğe girmesinden itibaren başlayacaktır. Bu tahliyede, kıtalar ve her türlü askerî hizmet birlikleri ve çeşitli askerî teşekküller ve taşıtlar, depo edilmiş harp malzemesi ile cephanesi ve erzak depoları dahildir. Bu tahliye takriben on beş gün içinde yapılacaktır.

6. Jandarmalar dahil olmak üzere, Yunan idare memurları mümkün olduğu kadar çabuk çekilecektir. Her idare bölgesinden Yunan memurları çekildikçe mülkî hükümet, müttefik memurlarına tevdi edilecek, bunlar da mümkün olduğu kadar ayın günde idareyi Türk memurlarına devir ve teslim edeceklerdir. Bu devir teslim, Trakya'nın bütünü için Yunan kıtaları tarafından tahliyenin bitiminden sonra otuz gün içinde son bulacaktır.
7. TBMM Hükümeti memurlarına mahallî intizam ve emniyetin idamesine katiyen zarurî olan miktarda TBMM Hükümeti'nin jandarma kuvvetleri refakat edecektir. Bu kuvvetlerin mevcudu subaylar dahil olmak üzere sekiz bini geçmeyecektir.
8. Yunan kıtalarının geri çekilme harekâtı ve mülkî idarenin devir teslimi işi başlıca merkezlerde yerleştirilecek olan müttefik heyetlerin idaresi altında yapılacaktır. Bu heyetlerin vazifesi, yukarıda adı geçen geri çekilme ve devir teslim işini kolaylaştırmak içindir. Bu heyetler, her türlü aşırı hareketlere mâni olmaya çalışacaklardır.
9. Bu heyetlerden başka Doğu Trakya'yı müttefik kıtaları işgal edecektir. Takriben yedi taburdan oluşan bu kıtalar, intizamın idamesini temin edecekler ve yukarıda adı geçen heyetlere yardım edeceklerdir.
10. Müttefik heyetleriyle kıtalarının geri çekilmesi, Yunan kıtalarının tahliyesi bittikten sonra otuz gün içinde geri çekileceklerdir. Müttefik Hükümetler, intizamın muhafazası ve Türk olmayan ahalinin himayesi için yeter tedbirler alınmış olduğundan mutabık kaldıkları takdirde bu geri çekilme işi daha yakın bir tarihte yapılabilir. Bu sûretle, TBMM Hükümeti idaresi ve jandarması bir idare mıntikasında, muntazaman vazife gördükçe müttefik heyetler ve kıtalar, bu idare bölgesinden, kararlaştırılan otuz günlük mühlet bitmeden evvel geri alınabilirler.
11. Anadolu'da TBMM Hükümeti'nin kıtaları aşağıda gösterilen hatlar üzerinde duracaklar ve bu hatları barış konferansının açılmasına kadar ve devamında geçmeyeceklerdir.²¹³

Yunan Hükümeti mukaveleyi 13 Ekim 1922'de imzalayarak bu kararı müttefiklere bildirmişti. Mudanya Mütarekesi 14/15 Ekim 1922 gecesini yürürlüğe

²¹³ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 57-58; Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 450-452.

girecekti. Buna göre Yunan tahliyesi 15 Ekim’de başlayacak akabindeki 15 gün içinde tamamlanacaktı. Bu tahliye askerlerle birlikte askerî kurum ve servisleri, onların taşıma araçlarını; savaş aletlerini cephane ve yiyecek maddelerini ihtiva etmekteydi.²¹⁴

B) Trakya’nın Yunanlılar Tarafından Tahliyesi

Mütarekenin imzalanmasının ardından İstanbul’a dönen müttefik generalleri Harington, Charpy ve Mombelli, 12-15 Ekim tarihleri arasında düzenledikleri toplantılarla Yunan tahliyesi ve müttefiklerin işgaline dair kararlar almışlardı. Doğu Trakya Yunan tahliyesi ve müttefiklerin işgali amacıyla üç mıntıkaya bölündü. Her mıntıka ayrı bir İtilâf kuvveti tarafından işgal edilecekti. Çorlu ve Çerkezköy havalisinden oluşan birinci mıntıka, İtalyan kuvvetlerince işgal edilecekti. Edirne, Kırkkilise (Kırklareli) ve Lüleburgaz havalisinden oluşan ikinci mıntıka Fransız kuvvetlerince işgal edilecek; Tekfurdağı (Tekirdağ), Keşan ve Hayrabolu havalisinden oluşan üçüncü mıntıka İngiliz kuvvetlerince işgal edilecekti. Bu mıntıkların tahliye ve işgalini kontrol için yedi müttefik heyeti oluşturulacaktı. Asayiş ve düzenin sağlanmasında bu heyetlere üçü Fransız, üçü İngiliz biri de İtalyan askerlerden oluşan yedi tabur eşlik edecekti.²¹⁵

Trakya’yı, TBMM Hükümeti adına Trakya fevkalâde komiseri olarak tayin edilen Refet Paşa (Bele) teslim alacaktı.²¹⁶ Edirne valiliğine getirilen Şakir (Kesebir) Bey de kendisine yardımcı tayin olunmuştu. Bütün Doğu Trakya’nın 15-31 Ekim tarihleri arasında üç dönemde tahliye edilmesi tasarlanmıştı. İtalyan mıntıkası Çerkezköy, Çatalca, Saray, Silivri, Vize ve Çorlu’yu işgal etmesiyle Yunan kuvvetlerinin tahliyesi başladı. Yunan tahliyesi döneminde Muradlı, Hayrabolu, Keşan, Malkara, Uzunköprü, Tekirdağ ve Ereğli İngiliz kuvvetlerince işgal edilecekti. Fransız kuvvetleri ise Midye, Lüleburgaz, Kofçağız, İnce, Babaeski, Kırklareli, Edirne ve Lalapaşa’nın işgalinden sorumluydular. Müttefiklerin kendi aralarında aldıkları karara göre Edirne 25 Ekim’de işgal edilecekti. Yunana tahliyesi ise devamındaki beş gün içerisinde tamamlanacaktı. Ancak 15 Ekim’den itibaren Edirne’de Rum eşkıyalık olayları gittikçe artmakta ve buradaki Fransız heyeti düzeni sağlamada yetersiz

²¹⁴ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 71.

²¹⁵ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 71-72.

²¹⁶ Kazım Özalp, *a.g.e.*, s. 236.

kalmaktaydı. Bu sebeple bölgeye acilen bir Fransız taburu istenmişti. 17 Ekim’de Yunan işgaline son vermek üzere şehre gelen Fransız taburunu halk tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Yunan idaresi halkın bu tepkisi karşısında şehrin her yerinde toplantı ve mitingleri yasaklayarak, uymayanlara karşı ceza uygulamasına gidileceğini beyan etmişti. Yunan birliklerinin şehirden çekildiğini gören Rum ve Ermeniler de Edirne’yi terk etmeye başladılar. Ancak Yunanlıların çekilmesi esnasında şehirde gasp ve hırsızlık olayları meydana geliyor; Yunan idaresi özellikle resmi binaların, kapı ve pencerelerini söküp götürerek eşyalarını yağmalıyorlardı. Yunan kuvvetlerinin 31 Ekim akşamı kent merkezini tamamıyla terk etmesini takiben resmi kuruluşlar, saat kulesi ve evlerin pencereleri Türk bayraklarına kavuştular. TBMM Hükümeti tahliyeden sonra Yunanlıların uyguladıkları mezalimi tespit ettirmek üzere heyetler oluşturdu. Araştırmalar sonucunda elde edilen vesikalar ve istatistikler toplanarak arşivlendi, birer suretleri de Barış Konferansı’nda sunulmak üzere Lozan’a gönderildi.

Resmi kayıtlara göre gasp ve yağma olayları şu şekilde tasnif edilmişti: 60.188 adet altın liralık, 3.931.834 lira değerinde evrâk-ı nakdiye, 2013 mecdiye, 833.043 drahmi, 6.521.842 lira değerinde resmî eşya, 10.735 adet öküz arabası, 3340 adet beygir arabası, 6720 adet manda, 3600 adet tosun, 11.900 adet inek, 4700 adet at, 272 adet kısrak, 3600 adet eşek, 109.000 adet koyun, 26.000 adet keçi, 34.000 adet tavuk, 1900 adet kaz, 3500 adet hindi, 700 adet ördek, 601.000 adet ziraât aleti, 88.156 adet emvâl-i sâire ve 498.428 kile hubûbat. Ayrıca 957 adet bina (cami ve mektepler dahil) tahrip edilmiş, 374 katl, 1193 işkence ve yaralama, 2530 tevkif ve sürgün, 173 tecavüz olayı Yunan mezalimi arasında yer almıştır.²¹⁷

C) Edirne’nin Devir-Teslimi

Mudanya Mütârekesi’ni takiben Trakya’nın TBMM Hükümeti’ne teslimi, Yunan tahliyesinin sona ermesiyle 30 Ekim 1922’de başlayacaktı. Müttefik devletler heyeti bölgede asayiş ve kontrolü ele almakla birlikte halk Türk idaresinin kurulmasını istiyordu. Doğu Trakya’nın devir tesliminde harcanmak üzere hükümet 2.000.000 lira ödenek ayırdı. Bunun 80.000 lirası Vali Şakir Bey emrinde kullanılmak üzere Edirne Defterdârlığı’na gönderildi. Trakya’yı tesellüme memur edilen Refet Paşa, devir teslim sırasında yapılması gerekenleri hazırladığı bir genelgeyle Edirne Valiliği ve Jandarma

²¹⁷ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 73-87.

Mıntıka Müfettişliği'ne bildirdi. Bu genelge ile görevlilerden şu hususları yerine getirmelerini istedi:

1. Doğu Trakya'da her kazadaki İslâm ve Hıristiyan nüfuslarının istatistiklerinin çıkarılması.
2. At, katır, eşek, araba, kağnı ve benzeri gibi nakliye araçlarının sayısının tespiti.
3. Kazalarda mevcut zahire ve diğer iaşe miktarlarının tespit edilmesi.
4. Kaza ve şehirlerdeki erzak ve diğer ticaret maddelerinin yekûnlarına ait istatistikî bilgilerin toplanarak cetvellerinin hazırlanması ve toplanan malûmatın her 15 günde bir hususî bir kuryeyle kendisine ulaştırılmasını rica etti.

Refet Paşa, ayrıca 23 Ekim 1922'de itilâf generalleriyle yaptığı görüşmede bölgenin genel durumunu anlatarak Yunanlılardan tahliye edilen yerlerde TBMM idaresinin, otorite boşluğunu en kısa zamanda doldurmak ve huzuru sağlamak maksadıyla, teminini istemişti. Ancak General Harington, mütarekeye göre bunun erken olduğunu belirterek reddetti. Kazaların devir teslimi için bir program yapıldı. Programa göre: Çorlu, Saray, Silivri 30 Ekim; Vize 31 Ekim; Demirköy 1 Kasım; Lüleburgaz, Kırkkilise, Babaeski, Pınarhisar 8 Kasım; Tekfurdağı, Hayrabolu, Malkara 14 Kasım; Edirne de dahil geri kalan tüm Trakya 15-20 Kasım tarihleri arasında Türk idaresine teslim edilecekti.²¹⁸

Fransız mıntıkasında yer alan Edirne'de Yunan idaresinden rahatsızlık duyan Türkler, Cemaat-i İslâmiye etrafında birleştiler. İşgal dönemindeki reis Yunanistan'a kaçmış olduğundan yeni bir heyet oluşturuldu ve başkanlığına Mustafa Nuri Efendi getirildi. Yunan askerlerinin tahliyesinin devam ettiği günlerde bu heyet müttefik komisyonu ile temaslarda bulunarak halkın ihtiyaç ve asayişini temin etti. Askerlerin tahliyesini takiben Edirneliler, geçici bir idarenin kurulması için bir heyet oluşturdular. Heyette Lütfi Arif (Vakit Gazetesi Muhabiri), Yümnî (Eski Kaymakam), Hafız Mustafa ve Mehmet Beyler bulunuyordu. Aynı gün Lütfi Arif Bey, Müttefik Devletler Komisyonu'na başvurarak geçici bir idare kurduklarını ve Edirnelilerin kendi istekleri ile bu yönetime tâbi olduklarını bildirdiler. İtilâf Heyeti Edirne'de geçici bir hükümet değilse de geçici bir idare kurulmasını kabul ettiler. Yapılan görüşmeler sonucunda heyetin başkanlığına Lütfi Bey seçildi. Heyet göreve başlayınca Cemiyet-i İslâmiye ve

²¹⁸ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 117-118.

belediye dairelerine Türk bayrağı çekildi. 5 Kasım'da Edirneliler TBMM Başkanlığı'na çekilen bir telgrafta saltanatın kaldırılmasından dolayı tebriklerini sunuyorlardı. Edirne'nin kurtuluş günü ile ilgili hazırlıklar İstanbul'da Trakya Cemiyeti tarafından yürütüldü. Cemiyet Edirne'nin kurtuluş bayramı törenine katılmak isteyenler için bir tren hazırlattı. Trende Trakya ve Batı Trakya Cemiyeti'ne, sinemacı ve fotoğrafhane sahiplerine, Bahriye Mızıkası ve mevlüdhanlara yer ayrılmıştı. Edirne'de memur ve jandarmalara hediye edilmek üzere Cemaat-i İslâmiye Dairesi'ne iki yüz koyun, yirmi keçi, on dana verildi. Kurtuluş günü belediye heyeti yüz kişilik yemek verecek ve gece konser düzenlenecekti.²¹⁹

21 Kasım'da Yunan memur ve jandarmaları şehri terk ettiler. 23 Kasım'da Edirne'yi teslim alacak jandarmalar Edirne yakınlarına geldiler. Tesellümden öce toplanma yeri olarak belirlenen Babaeski'de bulunan Vali Şakir Bey ve beraberindekiler de Edirne'ye hareket etti. Devir Teslim Treni de 22 Kasım'da Babaeski'ye ulaşmıştı. Sazlıdere'de bekletilen jandarma kuvveti 24 Kasım Cuma sabahı şehrin girişindeki Hacılırezanı'nda yerleşmiş valinin gelmesini bekliyordu. Edirne caddeleri taklarla süslenmiş, şehrin girişindeki takın üzerinde şu cümle ışıldıyordu: "Edirne Hilâle Kavuşuyor". 24 Kasım günü bütün okulların öğrencileri, jandarmalarımızın ve heyetin geçeceği yolda sıralanmıştı. İstanbul yolu üzerinde toplananlar arasında Cemaat-i İslâmiye, Belediye, Geçici İdare, eşraf, hahambaşı, Rum, Ermeni ve Bulgar Kilisesi metropolitleri, konsoloslar bulunmaktaydı. Bundan başka Hükümet binasına kadar yolun her iki tarafı Fransız askerleriyle diziliydi. Cuma sabahı Havsa'yı teslim alan Vali Şakir Bey ve heyetleri taşıyan sekiz otomobil saat 13.00'te Edirne'ye vardılar askerin selamı, halkın yoğun tezahürâtı ve İzmir marşıyla karşılandılar. Halkın heyecanlı bağırışları, alkışlar, mızıkâ sesleri ve tüm camilerden yükselen tekbir sesleri Edirne'de yaşanan coşku ve sevinci yansıtıyordu. Vali Şakir Bey yanında Edirne milletvekilleri Mehmet Şeref ve Faik Beyler ile arkasında vilâyet görevlileri olmak üzere halkı ve Fransız kıtaatını selamlayarak şehre yürüdü. Kurdelaylar ile kapatılmış Hükümet konağı önüne gelindiğinde iki küçük kız ellerinde tepsilerle Vali Bey'e yaklaştılar; tuz ekmek ve kurdelayı kesmesi için makas takdim ettiler. Vali daha sonra kendisine yine küçük bir kız tarafından verilen iki yüz yıllık bir bohça içindeki Türk Bayrağı'nı, hükümet konağının önündeki direğe çekti. Jandarmaların resmi geçidi tamamlamasıyla Selimiye

²¹⁹ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 137-139.

Camii önüne gidildi. Bütün Edirnelilerin toplandığı meydanda Hafız Rıza bir dua okudu, Edirne gençleri adına Senâri Bey ve Emine Samiye Hanım birer konuşma yaptılar. Takiben Mehmet Şeref Bey de uzun bir konuşmada bulundu, ardından Edirne milletvekilleri Kâzım Karabekir ve İsmet Paşaların Edirnelilere gönderdikleri mektupları okundu.²²⁰

25 Kasım 1922 günü saat 13.30'da Vali ve Müttefik Devletler Heyeti belediye dairesinde bir araya geldiler. Bir saatlik görüşme sonucu hazırlanan tesellüm tutanağı, Edirne Valisi Şakir, Fransız Reis Kaymakam Dukas, İtalyan Aza Kaymakam Kiyampi ve İngiliz Aza Binbaşı Baggalai tarafından imzalandı. 30 Kasım günü müttefiklerin heyeti Edirne'yi terk etti. Edirne'nin ilk kurtuluş bayramı 24 Kasım'da yapılmış olmakla beraber daha sonraki yıllarda devir teslim tutanağının imzalandığı ve TBMM Hükümeti memurlarının göreve başladıkları 25 Kasım günü "Kurtuluş Bayramı" olarak kutlanmaya başlandı.²²¹

D) Lozan Konferansı ve Antlaşması'nda Trakya Sınırı

1. Lozan Konferansı Birinci Dönem Görüşmelerinde Trakya Meselesi (20 Kasım 1922 - 4 Şubat 1923)

Bariş Konferansı'nın açılış toplantısı 20 Kasım günü Lozan'da Montbenon şatosunda yapılmış olmakla birlikte ilk oturum 21 Kasım 1922, Salı günü Ouchy (Uşi) şatosunda yapıldı. Konferans " Yakın Doğu İşleri Lozan Konferansı" adını aldı. Çalışmaları kolaylaştırmak için üç komisyon kuruldu. Trakya sınırı konusu Arazi ve Askerî İşler Komisyonu'nda görüşülecekti; bu komisyonun başkanlığını İngiltere'yi temsil eden Lord Curzon yapıyordu. Türkiye'yi İsmet Paşa ve Heyeti, Yunanistan'ı Venizelos ve heyeti temsil etmekteydi. Ayrıca Fransa, ABD, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı temsilcileri de konferansta hazır bulunuyordu. Arazi ve Askerî İşler Komisyonu'nun ilk toplantısının gerçekleştiği 22 Kasım 1922'de Türk heyetinden Trakya sınırları hakkındaki görüşlerini bildirmeleri istendi. İsmet Paşa,

²²⁰ Latif Bağman, Oral Onur, *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1982, s. 56-63; Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 140-143.

²²¹ Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 144-146.

Karadeniz'den Meriç ağzına kadar Trakya sınırının, 29 Nisan 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'nın 7. maddesinde belirtilen sınırı ve Batı Trakya için de plebisite başvurulmasını istedi. Lord Curzon bu isteklerin hangi nedenlere dayandığını sordu. İsmet Paşa cevabında şu noktalara yer verdi: Mudanya Ateşkesi ile Edirne, Türkiye'ye geri verilmiştir. Eski Edirne şehri Meriç'in sol kıyısında yer aldığından Doğu Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesi; Edirne istasyonunun, Karaağaç dış mahallesinin, Edirne ile bu mahallede bulunanların mülkiyetinde bulunan ve geçimlerini sağladıkları toprakların da Türkiye'ye geri verilmesi anlamını taşır. Ayrıca Edirne'yi İstanbul'a bağlayan Kuleliburgaz-Mustafapaşa demiryolunun Türkiye'ye iadesi; Türkiye'nin komşularıyla güvenlik ve dostluk ilişkilerinin sürekliliği açısından sınırın, Edirne şehri ve demiryolundan uzak geçmesi zorunludur. Meriç'in batısında istenilen topraklarda yaşayan halkın çoğunluğu Türk'tür. Aynı oturum esnasında söz alan Yunan delegesi Venizelos, İsmet Paşa'nın görüşlerine itiraz eden bir konuşma yaptı. Konuşmasında Doğu Trakya ve Dimetoka'da Türk çoğunluğun olmadığı, Batı Trakya'da plebisite karşı olduğu ve Karaağaç istasyonunun ticarî ilişkiler bakımından Bulgarlar için daha büyük önem taşıdığını belirtmişti. Ona göre Edirne'nin İstanbul'a demiryolu ile bağlantısı sebebiyle Karaağaç, Türkler için aynı öneme sahip değildi. Daha sonra Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Temsilcisi Duca ve Romanya temsilcisi Nintchitch'de söz alarak İsmet Paşa'nın isteklerine itirazla bölgenin güvenliğini Türkiye'nin sınırlarını batıya doğru genişletmekte görmemekteydiler. Ayrıca Batı Trakya'da plebisite karşıydılar. Ayın gün öğleden sonra oturumunda Bulgaristan delegesi Stamboulisky, Türklerin Meriç Nehri'nin batı kıyısına geçişini eleştirdi.²²²

Ertesi günkü oturumda İsmet Paşa Yunan baş delegesi Venizelos'un iddialarını reddeden bir konuşma ile başladı ve Karaağaç, Mustafapaşa ve Dimetoka'da çoğunluğu Rumlar'ın oluşturduğuna dair ortaya atılan iddiaları çürütecek istatistikleri sundu ve bu bölgelerin Türk tarihindeki önemini açıkladı. Müttefik Devletler'in 23 Eylül 1922 tarihli notasını da hatırlatarak Edirne'nin Türkiye'ye geri verildiğini ve bu şehrin bir mahallesi olan Karaağaç'ın da Türklere verilmesinin zorunluluğu üzerinde durdu.²²³

²²² Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, Cilt: I, Kitap: I, YKY, İstanbul 2001, s. 1-27; M. Cemil Bilsel, *Lozan*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, s.175-179; Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s.476-478; Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 173-174.

²²³ Seha L. Meray, *a.g.e.*, Birinci Takım, Cilt: I, Kitap: I, s. 41-44; M. Cemil Bilsel, *a.g.e.*, s.181-184; Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 486-487.

24 Kasım 1922’de toplanan alt komisyonun aynı gün Arazî ve Askerlik İşleri Komisyonu’na sunduğu raporda; sınırın her iki yakasını askerden arındırma ve Bulgaristan’ın bir demiryolu ile Dedeağaç limanına çıkışı bildirilmekteydi. 25 Kasım’da tekrar bir araya gelen Arazî Komisyonu’nun toplantısı diplomatik bir mücadele havasında geçti. İtilâf Devletleri ve Balkan Devletleri Türkiye’nin Meriç Nehri batısına geçmesini istemeyen ortak bir tavır içindeydiler. Lord Curzon, bu birleşmenin değerini, önemini kabul etmeyeceklerin büyük bir tehlike ile karşılaşacaklarını, başarı umudu olmayan bir mücadeleye yol açacaklarını tehditkâr bir şekilde Türk Heyeti’ne duyurmaktan geri durmamıştı. Avrupalı Devletler 31 Ocak 1923’te Türk Heyeti’ne verdikleri Barış Antlaşması projesinin 4 Şubat 1923 akşamına kadar incelenip cevaplandırılmasını istediler. Projeye göre sınır, Meriç Nehir çizgisi olacak ve Karaağaç Yunanistan’a bırakılacaktı. Ege Denizi’nden Karadeniz’ e kadar Türkiye’yi Bulgaristan ve Yunanistan’dan ayıran sınırların her iki yanındaki topraklar, otuz kilometre genişliğinde silahsızlandırılacaktı. 4 Şubatta İsmet Paşa ve Heyeti’nin Karaağaç’tan vazgeçtiklerine dair karar Hükümet tarafında uygun bulunmakla birlikte bazı milletvekillerinden tenkitlerle karşılandı. Mütteliklerin 31 Ocak’ta verdiği projede gerekli gördüğü değişiklikler Türk Murahhas Heyeti Başkanlığı’nca 8 Mart 1923 tarihli bir nota ile bildirildi. Bu notada Türkiye’nin yaptığı fedakârlık, Edirne’nin ekonomik açıdan zarar görmesine rağmen Karaağaç’taki haklarından vazgeçmesi olarak belirtilmekteydi.²²⁴

2. Lozan’da İkinci Dönem Görüşmeleri ve Karaağaç’ın Türklere Bırakılması (23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923)

23 Nisan 1923’te açılan konferansın ikinci devresinde Trakya konusunda Türkiye lehine bazı karar değişiklikleri oldu. 24 Nisan, 4 Haziran ve 26 Haziran 1923’te yapılan görüşmeler sonucu ortaya çıkan karara göre; Doğu Trakya’nın batı hududu; Meriç’in sol kıyısı yerine bu nehrin başlıca kolunun ortalama hattı (Thalweg) olarak kabul edildi. 24 Nisan 1923 tarihli oturumda Türk Temsilci Heyeti, anlaşma maddesinde yer alan “Meriç’in sol kıyısına kadar” kelimeleri yerine “Meriç’in başlıca akım yolunun *thalweg* çizgisi” sözlerinin konulmasını teklif ettiler. İngiliz temsilci Rumbold, Meriç’in yatağının sık sık değişmesi sebebiyle nehrin ana akım yolunun

²²⁴ Seha L. Meray, *a.g.e.*, Birinci Takım, Cilt: I, Kitap: I, s. 96; Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 175-179.

saptanmasının güçlüğünden bahsetti. Müttefik tasarısına göre; Meriç kıyısındaki Türk köyleri nehir sularından yararlanma hakkından yoksun bırakılmaktadır. Türk Temsilci Heyeti sınır olarak nehrin thalweg'ini teklif ederek nehrin her iki ülkece ortaklaşa kullanılması gerekeceğini belirtmek istemişti.²²⁵

Türkiye ve Yunanistan arasında önemle çözülmesi gereken ikinci konu, Yunan ordusunun ve memurlarının Türkiye'de yaptıkları tahribatın tamiri için istenilen tazminattı. Konu Türk ve Yunan heyetlerinin ikili görüşmelerine bırakılmıştı. Ancak ikili görüşmelerden bir sonuç alınamayınca İngiliz Delege Rumbold ve İtalyan Delege Pelle'nin uyuşma zemini hazırladığı görüşmeler yapıldı; ancak Yunanistan'ın para verecek durumda olmadığı fikri ortaya çıktı. Bulunan çözüm ise Karaağaç'ın tamirat karşılığı olarak Türkiye'ye bırakılması idi. Yunan Hükümeti tazminat meselesini kendi lehlerinde çözmek için Trakya sınırına yığınak yaparak tehditkâr bir tavır sergiliyordu. Yunanistan kısa sürede anlaşmak için Karaağaç'ın Türklere bırakılacağını açıklamıştı. Ancak İngilizler Yunanistan'ın daha fazla taviz vermemesi için iki ülkeyi yalnız bırakmak istemiyorlardı. İsmet Paşa önerilen teklifi telgrafla Ankara'ya bildirdi ve Karaağaç'ın alınması karşılığında tazminattan vazgeçilmeyeceği cevabını aldı. Yeni bir telgrafta Yunanistan'dan para almanın imkansız olduğunu Karaağaç ve civarını içeren teklifin kabulünden yana olduğunu belirtti. Bu durum Hükümet Başkanı Rauf (Orbay) Bey ile İsmet Paşa arasında anlaşmazlığa yol açarken Vekiller Heyeti 25 Mayıs 1923'te Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanarak konuyu tartıştı ise de Türk delegeler verecekleri kararda serbest bırakıldı. İsmet Paşa Mustafa Kemal Paşa'nın son telgrafının ardından Yunan tamirata karşılığında Karaağaç'ı almayı kabul ederek bu kararı ilgili komisyona 26 Mayıs'ta bildirdi. Komisyon gerekli incelemeleri yaptıktan sonra 30 Mayıs 1923'te aldığı kararları birinci komisyona sundu. Buna göre Karaağaç ve Bosna Köy, Türkiye'ye bırakılacaktı. 26 Haziran'da görüşmeye açılan tasarı tartışmasız kabul edildi. Lozan Barış Konferansı bütün çalışmalarını 23 Temmuz 1923'te tamamladı ve 24 Temmuz 1923'te protokollerin imzalanmasıyla son buldu. Karaağaç'ın 15 Eylül 1923'e kadar Türk Hükümeti'ne teslimi kararlaştırıldı. Bölgedeki Rum ahali mübadeleye tâbi tutulacak ancak Türkiye ile Yunanistan arasında barışın

²²⁵ Seha L. Meray, *a.g.e.*, İkinci Takım, C: I, Kitap:I, s. 3-4; Ali Naci Karacan, *Lozan ve İsmet Paşa*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.224-227; M.Cemil Bilsel, *a.g.e.*, s.204-207; Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 518.

sağlanmasından 6 ay geçmeden önce göçe zorlanmayacaklardı. TBMM Barış Antlaşması'nı 23 Ağustos 1923'te kabul etti. Yunanistan'ın Türkiye'de yaptığı zarar karşılığı savaş tazminatı olarak Türkiye'ye bırakılan Karaağaç'ın devir teslimi de ayrı bir protokolle belirlendi. Karaağaç Yunan tahliyesi esnasında Fransız işgali altına girmiş olduğundan Fransızlardan teslim alınacaktı. Arazî üzerine alınacak sınırların çizilmesi ve işaretlenmesi gerektiğinden Tahdîd-i Hudud Komisyonu kuruldu ve 14 Eylül 1923'te arazi ve harita üzerinde çalışmalarını tamamladı. Karaağaç'ın devir teslimi 15 Eylül 1923'te gerçekleşti. Yunanlıların, Karaağaç ve civarında tahribatına dair, aleyhte bir madde konulmayarak tesellüm protokolü hazırlandı ve imzalandı. İmzadan sonra belediye dairesine Türk bayrağı çekildi; Türk memur ve jandarmaları Karaağaç idaresine el koydular. Ayın gün Fransız işgalinde bulunan askerî bina ve kışlalar da teslim alındı. 15 Eylül'de Fransızların çekilişini takiben Karaağaç'ta kutlamalar yapıldı ve posta teşkilâtı kuruldu.²²⁶

---

²²⁶ Seha L. Meray, *a.g.e.*, İkinci Takım, C: I, Kitap:I, s. 174,182-183,278-283; Ali Naci Karacan, *a.g.e.*, s.312-313,433; M.Cemil Bilsel, *a.g.e.*, s.691-692; Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, C:I, s. 518-519; Veysi Akın, *a.g.e.*, s. 180-198.

SONUÇ

Tarih öncesi dönemlerden beri yerleşim alanı olan Edirne şehri, I. Murat tarafından Türk hakimiyetine alındıktan sonra Osmanlılar'ın Batı'da yapacakları yeni fetihlerde bir üs ve devletin merkezi olma görevlerini yerine getirmeye başlamıştı.

Osmanlı Devleti'nin bütün dinlere ve milletlere uyguladığı hoşgörü ve adalet sonucu Edirne XIX. yüzyılın başlarına kadar huzurun hüküm sürdüğü bir şehir olmuştu. Ancak emperyalizmin son derece büyük bir hızla yayıldığı bir dünyadaki gelişmeler bu şehri de etkileyecekti. Osmanlı Devleti, 1821 Mora İsyanı'nı takip eden süreçte Rusya'nın haksız uygulama ve isteklerine boyun eğmeyince Edirne'yi kaybetme tehlikesi ile karşılaşmış ve aleyhte koşullar içeren bir antlaşma yapmak zorunda kalmıştı. Kısa süre sonra Edirne, 1878-1879 yılları arasında Rus istilâsına sahne olmuştur. Şehir yerli Ruslar dışında yerli Rum ve Bulgar ahalinin yağmasıyla da karşılaşmıştı.

XX. yüzyılın başlarında da Edirne 2 defa işgale uğradı. Balkan Savaşları sırasında 26 Mart 1913'te Bulgarlar tarafından işgal edilen şehir, Balkanlar'da savaşın ikinci kez başlaması üzerine tekrar Türk hakimiyetine girdi. I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'ni de içine çektiğinde Edirne de tehlike altında kalmıştır. Bulgaristan; Osmanlı, Alman, Avusturya ittifakının içine çekilmek istendiğinde peşinat istemişti. Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Cephesi'nde kazandığı zafer Bulgar Hükümeti için yeterli olmamıştı. Bunun üzerine Sofya'da imzalanan 6 Eylül 1915 tarihli Osmanlı - Bulgar Hudut Düzeltme Antlaşması ile Meriç Nehri, Edirne'nin kuzey, batı ve güneybatısındaki topraklar, Karaağaç- Kuleliburgaz demiryolu Bulgarlara bırakıldı. Karaağaç Bulgaristan'da bırakıldı. Savaşın sonuna gelindiğinde Doğu Trakya'ya gelen bir Fransız alayı Uzunköprü-Sirkeci demiryolunu işgal etti. Demiryolunun işletme hakkı da Fransızların elinde olup 1919 yılının ocak ayı içerisinde Trakya demiryolunun korumasını Yunan askerlerine devrettiler. İtilâf işgalinin bütün yurda yapıldığı süreçte birçok bölgede olduğu gibi Doğu Trakya'nın düşman eline geçmesi önlemek amacıyla Aralık 1918'de Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi kuruldu. Cemiyet'in amacı; Wilson Prensipleri çerçevesinde memleketin hak, hakimiyet ve

bütünlüğünü kanun idaresinde müdafaa etmekte. Cemiyet bir yandan Doğu Trakya'yı savunurken Batı Trakya Komitesi ile işbirliği içinde yer alarak Batı Trakya'nın Türk çoğunluğunu arşiv belgeleri ve istatistikî bilgilerle ispata çalışmıştı. Savaş sonrası toplanan Paris Kongresi'nde Doğu Trakya'nın yabancı bir ülke hakimiyetine verileceği yolundaki haberler, cemiyeti, düzenlediği çeşitli kongre ve mitinglerle milli birliği örgütleme çabasına yöneltmişti.

Fransızlar Trakya demiryolunun korumasını bir Yunan taburuna devretmişlerdi. Yunanlıların Uzunköprü-Hadımköy demiryolunu 9 Ocak 1919'da işgali Kurtuluş Savaşı öncesinde Türk vatanındaki ilk Yunan işgaliydi.

Türk vatanının büyük bir kısmı aynı haksız işgallerle karşılaşırken büyük kurtarıcı Mustafa Kemal "Kuva-yi Milliye'yi etken, ve milli iradeyi egemen kılmak esastır." düsturu ile millî güçleri birleştirmeye başlamıştı. Sivas Kongresi'nde bütün milli cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, millî davaya tüm varlığı ve kararlılığıyla katıldı.

Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilecek barış şartlarına son şeklini vermek amacıyla 19 Nisan 1920'de İtilâf temsilcilerinin toplandığı San Remo Konferansı'nda Doğu Trakya Yunanistan'a bırakılmıştı.

Her iki Trakya'da da Türk halkının çoğunluğu ve Türk kültürünün hakimiyeti meydana geldiği halde Batı Trakya'nı uğradığı haksızlık bu defa Doğu Trakya'ya yapıyordu. San Remo kararları, Büyük Millet Meclisi ve Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından büyük tepki gördü. Cemiyet'in düzenlediği Edirne Kongresi'ne çağrılan temsilciler ve Edirneliler, 8 Mayıs 1920 günü Selimiye Camii avlusunda bir miting düzenlenerek Trakya'nın Türk yurdu olduğu ve bütün Trakyalıların müdafaaaya hazır oldukları nutuklarla ilan ettiler. T.P.M.H.C. Merkez Heyeti, Yunan taarruzuna karşı eldeki bütün imkan ve araçlarla Doğu Trakya'yı müdafaa etme düşüncesindeydi. Heyet, Doğu Trakya'da bulunan I. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey ile işbirliği içindeydi. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile sürekli telgraf

haberleşmesi halinde olup gerekli tâlimatları alırken Trakya'nın durumu ile ilgili bilgileri de aktarmaktaydılar.

Edirne bir yandan Yunan işgal tehdidi yanında Fransız mandası tehlikesiyle de baş etmek zorundaydı. 25 Temmuz 1920'de Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilen Edirne ve Doğu Trakya 10 Ağustos 1920'de Osmanlı makamlarının Sevr Antlaşması'na attıkları imzalarla Yunanistan'a verilmiş gözüküyordu. Ancak asıl mücâdele bu noktadan sonra başlayacaktı. TBMM ve büyük önder Atatürk kendini düşmana savunmasız teslim etmeye razı olamayan vatanseverlerle birlik ve bütünlük sağlamışlardı. Bunlardan biri de millî varlığı devam ettirmeye çalışan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ydi.

İşgalden sonra dağınık halde bulunan T.P.M.H.C.'nin üyeleri, Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde millî mücadelenin başarısı için kendilerine verilen görevleri yerine getireceklerdi. Cemiyet çalışmalarına 25 Kasım 1920'de yeniden başladı.

I. İnönü Zaferi ve Sakarya Savaşı sonucunda İtilâf Devletleri ile yapılan görüşmeler Türkiye lehine olumlu sonuçlar doğurmamıştı. Ancak 30 Ağustos'ta kazanılan büyük zaferle İtilâflar ve Yunanlılara son fiili cevap verilmişti. Haksız işgal sona erdirildiği bu süreçten sonra haksız talepler süreci başlayacaktı. Şehitlerin kanlarıyla geri aldıkları topraklar İtilâflar'ca siyaset masasına yatırılıp pazarlık konusu yapılmak istendiyse de Lozan Antlaşması Türk millî isteklerine büyük ölçüde uygun şekilde sonuçlandı.

Müttefik Devletler, Mudanya Mütârekesi'nde Doğu Trakya'nın Edirne'de dahil olmak üzere TBMM'ye verilmesine karar vermişlerdi. Ancak Meriç'in sağ sahili (Karaağaç dahil olmak üzere) Müttefik Devletler kıtaları tarafından işgal edilecek ve bu kıtalar Müttefik Devletlerce tayin edilecek noktalara yerleştirilecekti. Yunan memurları çekildikçe mülkî hükümet, müttefik memurlarına tevdi edilecek, bunlar da mümkün olduğu kadar aynı günde idareyi Türk memurlarına devir ve teslim edeceklerdi. Bu devir teslim, Trakya'nın bütünü için Yunan kıtaları tarafından tahliyenin bitiminden sonra otuz gün içinde son bulacaktı.

Yunanlılar Doğu Trakya'dan çekilirken çeşitli gasp ve yağma olaylarına sebebiyet vererek işgal süresince Edirnelilere uyguladıkları mezalime yenilerini ekleyerek şehri terk ettiler. Edirne 25 Kasım 1922 günü müttefik heyetle yapılan görüşme sonucu resmen teslim alındı.

Lozan Konferansı'nda Karaağaç'ın tamirat karşılığı olarak Türkiye'ye bırakılması fikri ortaya çıktı. Buna göre 26 Haziran'da görüşmeye açılan Karaağaç ve Bosna Köy'ün Türkiye'ye bırakılması tasarısı tartışmasız kabul edildi. Karaağaç'ın Türkiye'ye devir teslimi ile bugünkü kuzey batı sınırimızda kesin bir biçimde çizildi.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA: D: 214; V: 75, MV. 16/Cemâziyelevvel/ 1337
 BOA: D: 52/2; V: 3, DH.KMS. 28/Şaban/1337
 BOA: D: 52/3; V: 11, DH.KMS. 8/Şevval/1337
 BOA: D: 52/3; V: 23, DH.KMS. 10/Şevval/1337
 BOA: D: 15; V: 84, DH.EUM.AYŞ. 16/Şevval/1337
 BOA: D: 52/3; V: 76, DH. KMS. 3/Zilkade/1337
 BOA: D: 52/3; V: 76, DH. KMS. 6/Zilkade/1337
 BOA: D: 52/3; V: 47 DH.KMS. 12/Muharrem/1338
 BOA: D: 63; V: 25, DH. EUM. SSM. 21/Şaban/1338
 BOA: D: 219; V: 161, MV. 3/Zilkade/1338
 BOA: D: 46; V: 30, DH.EUM.SSM. 7/Zilhicce/1339
 BOA: D: 47; V: 8, DH.EUM.SSM. 17/Muharrem/1340
 BOA: D: 47; V: 21, DH.EUM. SSM. 18/Safer/1340
 BOA: D: 62; V: 27, DH.KMS. 24/Şevval/1340
 BOA: D: 62; V: 47, DH.KMS. 24/Şevval/1340

Kitaplar

- Abdurrahman Hibri, *Enîsü'l- Müsâmirîn (Edirne Tarihi 1360- 1650)*, (yay. Ratip Kazancıgil), İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 24, Edirne Araştırma Dizisi: 14, Edirne 1996.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisâdî ve İçtimâî Tarihi(1243- 1453)*, C: I, Barış Yayınevi, Ankara 1999.
- Akın, Veysi, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Genelkurmay Askerî ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, No:96/76, Ankara 1996.
- Akşin, Sina, "Siyasal Tarih (1789-1908)", *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yayınevi, İstanbul 2000.
- Akşin, Sina, "Siyasal Tarih (1908-1923)", *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul 2000.
- Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

- Alp, İlker, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları: 90/1, Ankara 1990.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, C: I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C: I, Kaynak Yayınları, İstanbul 1998.
- Bağman, Latif – Onur, Oral, *Atatürk'ün Yaşamında Edirne*, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1982.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi Balkan Savaşları*, C: II, Kısım:II, TTK, Ankara 1983.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, C:I-II, TTK, Ankara 1992.
- Bilsel, M. Cemil, *Lozan*, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Birinci, Ali, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergah yayınları:128, Tarih Dizisi:12, İstanbul 1990.
- Coşar, Ömer Sami, *Milli Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1964.
- Çakan, Ülkü “Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi”, *DİA*, C:X, İstanbul 1994,
- Darkot, Besim, “Edirne”, *Edirne'nin 600. Fehti Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993.
- Erdeha, Kamil, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul 1975.
- Ertuğrul, Özkan, *Edirne'nin Kültür Tarihinde Özel Bir Albüm*, Troya Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Gencer, Ali İhsan-Sabahattin Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, Der Yayınları, No: 87, İstanbul 1999.
- Güner, Zekai, *Trakya – Paşaeli Müdafaa- i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998.
- Hocaoğlu, Mehmet, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, İstanbul 1985.
- İplikçioğlu, Bülent, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları II*, Marmara Üniversitesi Yayın No:598, İstanbul 1998.
- Jaeschke, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim1922)*, TTK, Ankara 1989.
- Karacan, Ali Naci, *Lozan ve İsmet Paşa*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.
- Kocabaş, Süleyman, *Avrupa Türkiyesi'nin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm*, İstanbul 1986.

- Kocabaş, Süleyman, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, İstanbul 1988.
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Ankara 1988.
- Meray, Seha L., *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, Birinci Takım, C: I, Kitap: I, YKY, İstanbul 2001.
- Meray, Seha L., *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, İkinci Takım, C: I, Kitap:I, YKY, İstanbul 2001.
- Ostrogorsky, George, *Bizans Devleti Tarihi*, (yay. Fikret İşıltan), TTK, Ankara 1991,.
- Özalp, Kâzım, *Milli Mücadele I (1919-1922)*, TTK, Ankara 1988.
- Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939.
- Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, C: I, Kastaş Yayınları, İstanbul 2000.
- Sonyel, Salâhi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C: I, Ankara 1987.
- Sonyel, Salâhi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C: II, Ankara 1991.
- Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C: III, Ankara 1978.
- Tosyavizade, Rıfat Osman, *Edirne Rehnüması (Edirne Şehir Klavuzu)*, (yay.Ratip Kazancıgil), Trakya Üniversitesi Yayınları No: 11, Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı Yayınları No: 3, Edirne 1998.
- Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789- 1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C: I, TTK, Ankara 1999.

Makaleler

- Arıkan, Zeki, “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Trakya Sorunu”, *XI. Milli Egemenlik Sempozyumu “Edirne ve Trakya’nın Ulusal Kurtuluş Savaşı’ndaki Yeri, Önemi ve Büyük Millet Meclisi Çalışmalarına Etkileri”*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 88, Edirne 2000.
- Baykal, Bekir Sıtkı, “Edirne’nin Uğramış Olduğu İstilâlar”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993.
- Çağan, Nazmi, “Balkan Harbinde Edirne”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993.
- Gökbilgin, M.Tayyip, “Edirne Şehrinin Kurucuları”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993.
- İnalçık, Halil, “Edirne’nin Fethi”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993.

Kansu, Şevket Aziz, “Edirne’nin Tarih Öncesine Ait Araştırmalar”, *Edirne’nin 600. Fehti Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993.

Kürşat, Cengiz, “Trakya’da Örgütlenme Trakya Müdâfaa-i Hukuk Türk Komitesi İle Bulgarlar Arasında Gizli Anlaşma”, *BTTD*, Sayı:7, İstanbul 1997.

Mansel, Arif Müfid, ”İlkçağ’da Edirne”, *Edirne’nin 600. Fehti Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK, Ankara 1993.

Ansiklopedi Maddeleri

Gökbilgin, M.Tayyip, “Edirne”, *İslam Ansiklopedisi*, C:IV, MEB, İstanbul 1964.

Küçük, Cevdet, “Balkan Savaşı”, *DİA*, C:5, İstanbul 1992.

Parmaksızoğlu, İsmet, “Edirne”, *Türk Ansiklopedisi*, C:XIV, MEB, Ankara 1966.

Tanör, Bülent, “Milli Mücadele’de Kongreler”, *TCTA*, C: IV, İstanbul 1985.

“Trakya- Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1982.

“Mütareke ve Milli Direnmede Edirne”, *Yurt Ansiklopedisi*, C: IV, İstanbul 1982.

DİZİN

A

ABD	112
II. Abdülhamid	11
Ahmed Eyyûp Paşa	9
Akdeniz	7, 10, 100
Aleksandır (Bulgar Çarı)	4
Ali Rıza Paşa	48
Almanya ..	10, 13, 19, 23, 24, 25, 28, 29
Amasya Genelgesi	43
Anadolu 4, 9, 14, 19, 20, 21, 28, 29, 34, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 51, 54, 56, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 73, 79, 80, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 95, 97, 99, 100, 101, 103, 107, 118	
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	44, 46, 51, 60, 61, 118
Ankara	1, 2, 3, 5, 6, 7, 10, 15, 17, 21, 22, 28, 42, 45, 55, 56, 62, 63, 69, 80, 81, 86, 87, 91, 92, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 104, 115
Arda Çayı	1, 35, 78
Arnavutluk	12, 13, 17
Avarlar	3
Avrupalı Devletler	9, 114
Avusturya	10, 11, 13, 14, 19, 23, 24, 25, 26, 29, 117
Ayastefanos Antlaşması	9, 22
Aydınöğlu Umur Bey	4
B	
Babaeski	4, 34, 50, 84, 99, 108, 110, 111
Bâbiâli	7, 9, 28
Balkan Savaşları 11, 17, 19, 25, 27, 34, 117	
I. Balkan Savaşı	11
II. Balkan Savaşı	17, 18
Balkanlar	8, 9, 11, 12, 18, 28, 117
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	100
Batı Cephesi	95, 97, 102
Batı Trakya ..	18, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 44, 46, 47, 48, 52, 54, 55, 67, 70, 78, 79, 81,

86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 111,
113, 118

Batı Trakya Hükümeti	18
Berlin Kongresi	10
Bizans	3, 4, 6, 21
Boğdan	7
Bosna	5, 78, 115, 120
Bulgar 3, 4, 5, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 22, 25, 26, 27, 30, 31, 33, 34, 38, 39, 46, 47, 70, 79, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 111, 117	
Bulgaristan	2, 12, 17, 18, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 46, 48, 55, 79, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 94, 95, 99, 106, 113, 114, 117
Bulgarlar 13, 15, 16, 17, 22, 27, 31, 34, 46, 91, 93, 113, 117	
Bursa	5, 56, 79, 101
Bükreş Antlaşması	18, 28
Büyük İskender	2
Büyük Millet Meclisi 69, 70, 73, 74, 86, 90, 118	
Büyük Taarruz	99

C

Cafer Tayyar Bey	42, 43, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 63, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 78, 79, 80, 118
Cevad Abbas	87, 88
Charpy (Fransız Generali) ...	47, 103, 105, 108
Cisrimustafapaşa	106
Claudius (Roma İmparatoru)	3
Constantinus (Roma İmparatoru) ..	3

Ç

Çardakaltı	1
Çatalca	13, 15, 34, 35, 36, 49, 51, 58, 60, 68, 69, 72, 78, 81, 95, 108
Çerkezköy ...	50, 76, 77, 80, 82, 83, 108
Çimpe Kalesi	4
Çorlu ... 4, 34, 41, 50, 51, 52, 53, 61, 76, 77, 82, 83, 85, 108, 110	

D

Dahiliye Nezareti	49, 50, 51, 58
--------------------------------	----------------

- Dedeğaç**.. 4, 17, 32, 34, 38, 46, 77, 81, 114
- Dimetoka**. 4, 18, 28, 32, 38, 46, 77, 113
- Doğu Trakya**.. 1, 22, 26, 28, 29, 30, 32, 36, 37, 38, 39, 42, 44, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 62, 65, 67, 70, 74, 77, 78, 79, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 117, 118, 119, 120
- Dolmen** 1
- Duca (Lozan Konferansında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Delegesi)** 113
- I. Dünya Savaşı** 19, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 30, 46, 117
- E**
- Edirne**1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 91, 95, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120
- Edirne Antlaşması**..... 7
- Edirne Kongresi** 34, 69, 71, 73, 74, 76, 78, 79, 82, 118
- Edirne Valiliği** 44, 51, 109
- Eflak** 5
- Ege Adaları** 13, 17, 19, 21, 28
- Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti** ... 82, 83
- Enver Paşa** 18, 24, 30
- Erzurum**..... 8, 19, 42, 43, 44, 56
- Erzurum Kongresi** 43
- Etnik-i Eterya Cemiyeti**..... 21
- Evrenuz Bey**..... 4
- F**
- Faik Bey** 31, 33, 34, 55, 59, 72, 85, 111
- Fatih Sultan Mehmed** 4
- Filibe**..... 9, 10, 16, 85
- Filik-i Eterya Cemiyeti** 21
- Filip (II. Philip Makedonya Kralı)** . 2
- Franchet d'Esperey**..... 47, 48, 65, 66
- Fransa**... 7, 8, 10, 19, 22, 23, 24, 28, 38, 49, 65, 67, 80, 97, 101, 102, 103, 104, 105, 112
- Fuad Bey**..... 46, 51, 53, 79, 87, 88
- G**
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa**..... 8, 12
- Gazi Osman Paşa**..... 8
- Gelibolu**.. 30, 32, 34, 38, 41, 52, 53, 59, 60, 61, 69, 72, 81, 99, 102
- Girit** 12, 17, 21
- Gonnoi** 2
- Gotlar**..... 3
- Grandük Nikola (Rus Başkomutanı)** 9
- Gurko (Rus Generali)** 9
- Gümülcine** 9, 18, 32, 36, 38, 46, 48, 55, 77, 81
- H**
- Hacı İl Bey**..... 4
- Hadımköy**..... 36, 49, 51, 78, 118
- Hadrianus (Roma İmparatoru)**..... 3
- Haemimontus Eyaleti**..... 3
- Halâskârân-ı Zabitan Grubu** 12
- Hariciye Nezareti**..... 49, 50
- Harington (İngiliz Generali)**..... 103, 105, 108, 110
- Havsa** 34, 76, 79, 81, 84, 111
- Heyet-i Temsiliye**44, 47, 54, 55, 58, 68, 69
- Hıristiyan**..... 8, 54, 110
- Hıristiyanlar**..... 36
- Hürriyet ve İtilaf Fırkası** 12
- I**
- Istranca**..... 2, 80, 81, 95, 99, 101
- İ**
- İhsan Adli Bey**..... 46, 51
- İngiltere**.. 7, 8, 9, 10, 13, 19, 20, 23, 24, 28, 38, 39, 40, 80, 96, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 112
- I. İnönü Savaşı** 95
- İpsala** 4, 17, 34, 41, 79
- İskeçe** 36, 46, 48, 55, 77
- İsmet Paşa (İnönü)** 1, 2, 3, 4, 5, 6, 86, 95, 97, 102, 103, 104, 105, 106, 112, 113, 114, 115

- İstanbul** .. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 63, 64, 65, 68, 70, 71, 73, 79, 80, 82, 85, 86, 87, 90, 91, 96, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 108, 111, 112, 113
- İstanbul Antlaşması (29 Eylül 1913)**
.....18, 26, 28, 45, 113
- İtalya**. 10, 11, 13, 19, 23, 40, 81, 96, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 112
- İtilaf Devletleri**... 28, 29, 30, 40, 42, 44, 46, 49, 54, 57, 63, 69, 82, 96
- İttihat ve Terakki**11, 12, 14, 17, 24, 30
- İvanof (Balkan Savaşlarında Bulgar Generali)** 16
- J**
- Japonya**..... 112
- K**
- Kâmil Paşa**..... 13, 14, 15
- Kantakuzenos** 4
- Karaağaç**.. 9, 18, 26, 28, 46, 47, 51, 65, 67, 68, 77, 78, 81, 103, 104, 106, 113, 114, 115, 117, 119, 120
- Karadağ**..... 9, 12, 13, 15, 17
- Karadeniz**..... 7, 13, 15, 21, 25, 35, 81, 113, 114
- Kasım Bey**..... 34
- Kasım Efendi (Yolageldili)**31, 33, 34, 61, 72, 87, 95
- Kavala** 17, 55, 77
- Keşan**.. 4, 17, 34, 41, 52, 53, 59, 61, 76, 77, 78, 80, 108
- Kıbrıs**..... 10, 21
- Kırklareli** 14, 18, 30, 32, 34, 38, 50, 53, 59, 60, 61, 81, 95, 99, 108
- I. Kolordu** 42, 43, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 63, 68, 71, 72, 74, 77, 118
- Kuleliburgaz**. 17, 26, 77, 106, 113, 117
- Kuva-yi Milliye**.. 30, 44, 55, 57, 63, 64, 118
- L**
- Lala Şahin Paşa** 4, 5
- Lalapaşa** 34, 81, 84, 108
- Latin** 3, 36
- Layos**..... 5
- Lloyd George** 69, 70, 101, 102
- Londra**. 8, 13, 15, 17, 19, 95, 96, 97, 98
- Londra Barış Antlaşması (30 Mayıs 1913)**..... 17
- Lord Curzon (Lozan Konferansında İngiliz Delegeesi)**..... 97, 98, 101, 112, 114
- Lozan**109, 112, 113, 114, 115, 119, 120
- Lozan Antlaşması**..... 119
- Lozan Konferansı**..... 112, 120
- Lüleburgaz**4, 14, 34, 50, 53, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 72, 85, 108, 110
- Lüleburgaz Kongresi**..... 59, 60, 62, 63
- M**
- II. Mahmud**.....7
- Mahmud Şevket Paşa**..... 12, 14, 16
- Makedonya** 2, 12, 17, 22, 31, 88, 89, 90
- Makedonya Krallığı** 2
- Malkara** 34, 61, 76, 77, 78, 80, 84, 108, 110
- Marmara** 3, 13, 36, 79, 81, 99
- Megali İdea**..... 21
- Mehmed Ali Paşa**..... 9
- Menhir**..... 1
- Meriç Nehri** 1, 2, 5, 14, 26, 32, 78, 103, 104, 113, 114, 117
- Midye-Enez** 17, 48
- Milli Meclis**..... 54, 62
- Misâk-ı Milli**..... 56
- Mombelli (İtalyan Generali)**..... 103, 105, 108
- Mora** 7, 21, 117
- Mudanya** 62, 81, 101, 102, 105, 107, 109, 113, 119
- Mudanya Mütarekesi**..... 107
- I. Murad**..... 4
- II. Murad**..... 6
- Mustafa Kemal (Atatürk)**. 17, 27, 34, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 62, 63, 70, 72, 73, 74, 85, 86, 87, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 115, 118, 119
- Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**.. 42, 43
- Müslüman** .. 3, 5, 10, 16, 18, 29, 33, 49, 50, 52, 60, 65, 71, 89, 90
- Müslümanlar**..... 64

Müttefik Devletler	81, 98, 101, 104, 105, 106, 110, 112, 113, 119
Müttefikler Arası Trakya Hükümeti	47
N	
Navarin	7
Nintchitch (Lozan Konferansında Romanya Delegatesi)	113
O	
Odris Devleti	2
Odrisler	2
Oniki Ada	11, 21
Orestia	2, 3
Orhan Bey	4
Osmanlı Devleti . 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 38, 44, 45, 48, 51, 63, 69, 70, 79, 81, 117, 118	
Osmanlı Hükümeti	12, 17, 25, 68
P	
Papa V. Urban	5
Paris Barış Konferansı . 34, 36, 39, 40, 73	
Paris Konferansı	40, 97, 98
Peçenek	3
Pelle (Lozan Konferansında İtalyan Delegatesi)	115
Plevne	8
R	
Rauf (Orbay)	29, 115
Refet Paşa (Bele)	108, 109, 110
Rıfat Osman	5, 16, 17, 33, 41
Rodop	46, 81
Roma	2, 3, 36, 40, 73
Romahlılar	2
Romanya	9, 17, 25, 26, 28, 112
Rum .. 10, 11, 21, 35, 36, 38, 49, 50, 52, 64, 67, 70, 82, 83, 96, 108, 111, 115, 117	
Rumbold (Lozan Konferansında İngiliz Delegatesi)	99, 114, 115
Rumeli 4, 5, 6, 10, 14, 22, 29, 32, 43, 45, 46, 54, 61, 62, 87, 90, 103	
Rumlar	35, 36, 38, 52, 113
Rum-Ortodoks Kilisesi	11
Rus	7, 8, 9, 10, 12, 19, 23, 77, 117

Rusya 7, 8, 9, 11, 13, 14, 19, 23, 24, 25, 26, 28, 117
--

S

Said Paşa	12
Sakarya Zaferi	97
San Remo Konferansı .. 69, 70, 71, 118	
Saray	34, 41, 85, 108, 110
Seferberlik	54, 56, 59
Selânik	13, 17, 21
Selimiye Camii	71, 112, 118
Sevr Antlaşması	81, 96, 119
Sırbistan	7, 9, 12, 13, 17, 23, 24
Sırp	4, 5, 13, 15, 24, 27, 89, 112
Sırpsındığı Muharebesi	5
Silivri	108, 110
Sinekli Hudud-ı Emniyet Müfettişliği	82, 83
Sivas Kongresi ... 44, 46, 48, 52, 54, 60, 118	
Sofya . 16, 26, 27, 28, 31, 35, 82, 85, 87, 92, 94, 117	
Stamboulisky (Lozan Konferansında Bulgar Delegatesi)	113
Sultan Selim Mitingi	40
Süleyman Askerî Bey	18
Süleyman Paşa	4, 8, 9
Ş	
Şakir (Kesebir) 34, 59, 60, 72, 108, 109, 111, 112	
Şeref (Aykut) 31, 37, 39, 41, 47, 55, 111	
Şevket (Dingiloğlu) 1, 2, 18, 31, 33, 34, 37, 41, 45, 46, 47, 61, 62, 71, 72, 74, 85, 87, 95	
Şükrü Paşa	14, 15
T	
T.P.M.H.C. 46, 63, 66, 67, 68, 71, 74, 78, 85, 87, 118, 119	
TBMM 74, 81, 87, 96, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 116, 119	
TBMM Hükümeti 96, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112	
Tekirdağ . 30, 32, 34, 38, 41, 53, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 68, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 99, 108	
Trablusgarp Savaşı	11

- Trak boyları**..... 1, 2
Traklar 1, 2
Trakya.. 1, 2, 3, 4, 5, 10, 13, 17, 18, 20, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 117, 118, 119
Trakya Komitesi (Bulgar Cemiyeti) 22, 31, 47, 48, 52
Trakya Milli Kumandanlığı 69
Trakya Türk Bulgar İhtilâl Komitesi 92
Trakya-Paşaeli Gazetesi 31, 32, 40
Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 44, 45, 117
Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ... 23, 45, 46, 47, 52, 55, 57, 60, 118, 119
Trikopis (Yunan Generali)..... 100
Tuna..... 8
Tunca Çayı..... 1, 2, 16, 26, 80
Türkiye Büyük Millet Meclisi.. 70, 74, 86, 87, 89, 91, 94, 105
Türkler 16, 93, 98, 99, 104, 110, 113
U
Uscudama..... 2
Uzunköprü ... 17, 22, 30, 34, 36, 49, 51, 53, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 108, 117, 118
V
Venedik..... 5
Venizelos (Yunan Başbakanı) 30, 34, 35, 36, 48, 55, 67, 70, 112, 113
Veysel Paşa..... 9
Vize 14, 34, 108, 110
W
Wilson İlkeleri 29
Woodrow Wilson (ABD Başkanı) .29
Y
Yeniçeri Ocağı 7
Yıldırım Bayezid..... 6
Yunan İsyanı..... 7
Yunanistan7, 12, 13, 15, 17, 19, 21, 25, 26, 27, 29, 30, 34, 36, 37, 38, 40, 54, 65, 69, 70, 71, 80, 81, 82, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 110, 112, 114, 115, 118, 119
Yusuf Kemal Bey..... 98

EKLER

Ek 1.

Meclis-i Vükela
Müzakeratına Mahsus Zabıtname
Hariciye
Hülasa-i meali

İstanbul ve Edirne vilayetleri ile Çatalca sancağında sakin bilcümle ahalisinin müsellehan geşt ü güzâr etmemeleri için yedlerindeki eslihanın gelecek martın on beşine kadar toplatılarak depolara vaz'a ve iş bu depoların düvel-i mütelif memurlarının dahi taht-ı teftişinde bulundurulması ve tarih-i mezkura kadar silahlarını teslim etmeyenlerin cezalandırılması lüzumu Fransa mümessili siyasisi tarafından talep ve dermeyan kılındığı cenab-ı sadarettten ifade olunmağla müzakere-i keyfiyet olundu.

Kararı

Hazıra-i

Ahval-i fevkalade icabınca taleb-i mezkurun reddi kabil olamayacağı gibi teklif-i vaki' muhafaza-i asayişe taalluk etmek mutaalasıyla şayan-ı tervic görüldüğünden bermuceb-i taleb ve beyan gerek İstanbul ve gerek Edirne vilayetleri ile Çatalca sancağı ahalisinden olub da müsellehan geşt ü güzâr edenlerin men'i ve bu maksada mebni' ahali-i mezkure elindeki memnu' eslihanın ahzı ile depoda vaz'a ve bu depoların düvel-i mutelif memurları tarafından dahi taht-ı teftişinde bulundurulması münasib ve bu tedbirin gelecek martın on beşine kadar hitama erdirilmesi ise biraz daha iltizam-ı suratle martın onunda arkası alınmak muvafık-ı hal ve maslahat olacağından ol vecihle ifa-ı mukteziyatı ve bu suretle derc edilecek esliha-yı memnua için iktiza eden istihzaratın bilafate-i vakt ittihazı zımında İstanbul ve Edirne vilayetleri Çatalca sancağı mutasarrıflığına ve polis müdüriyetine tebligat-ı lazıma icrasının dahiliye nezaretine hemen tebliği ve harbiye ve hariciye nezaretlerine de ma'lumat verilmesi ile beraber hal-i hazır ilcaatından olarak İstanbul ve Edirne vilayetleri Çatalca sancağı ahalisinden hiç kimsenin müsellağ şurada burada gezmeleri ahali-i yedindeki islahanın kendi memurlarını dahi taht-ı teftişinde bulunacak depodan vaz' edilmek üzere derc-i düvel-i mutelif mümessilleri tarafından talep ve teklif olunduğu gibi zaten İstanbul ve Edirne vilayetleri Çatalca sancağı idare-i örfiye tahtında bulunduğu cihetle buralarda halkın müsellağ olarak geşt ü güzârı caiz olmayacağından ba'dezin gerek İstanbul ve

gerek Edirne vilayetleri ve Çatalca sancağı ahalsinin oralarda müsellağ gezmeleri memnu' bulunduğunun ve böyle memnu' silahları bulunanların nihayet gelecek martın on ikinci gününe kadar yedlerindeki esliha-i memnuayı behemehal memurin-i mahsusasına teslim etmelerinin ve şayet bu müddetin hitamına kadar silahlarını vermemiş tefehhusat ve taharriyat neticesinde hilaf-ı emr ve tenbih müsellağ olarak yine gezmekte bulunmuş olanların yedlerindeki esliha-ı memnuayı ketm ve ihfa eylemiş olanlar hakkında divan-ı harb-i örfilerce mücazat-ı lazımenin derhal tetbik edileceğinin dahi evrak-ı havadislerin neşr ve ilanı lüzumunda harbiye nezaretine tebliği tezekkür kılındı.

Ek 2.

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

Hariciye Nezareti Celile-i Cenab-ı Âlisine

26 Mayıs 1335 tarih ve numaralı tezkire-i aciziye zeyldir. Yunanlılar'ın Edirne havalisinde yaptıkları ifsâdat ve mezâlimim tahkiki için dahil-i vilâyetde geşt ü güzar etmekde olan muhtelif heyetin tarafgirâne hareket ettiğine ve İslâmlar'ın şikayatına havale-i sem-i itibar itmediği gibi Yunanlılar'ın yaptığı tahrikât ve mezalime de nazar-ı müsamaha ile bakmakta olduğuna dair Edirne vilayetinden alınan tahrirat melfufuyla ma'an manzur-u samî-i fehimânelerine buyurulmak üzere leffen takdim kılınmıştır ol babda.

Ek 3. BOA, DH. KMS., D: 52/3, V: 11, 8 Şevval 1337 (7 Temmuz 1919)

OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

مکاتیب

۲۵۱۸۹
۱۱۵۴

راحمه لله رب العالمين

خلاصه

دولت اتم حقاری
 ۱۵ صفر ۱۳۳۷ تا ۱۰۹۸ نو روز بوسیله تقاضای مجریه رسید خزانک بر مناسبتی
 کجی بابا اسکی موصلت اربع تره اولوی استایونج یوانه عددی لوفج اتی خدمه حجاز اید
 رضه بیها تحیل ایدیک دیولید کی یوانه قطمانده حجازه و غیر نظری استایون ایزره ک
 تنای حرکت بولقدی د۱۰ صفر ۱۳۳۷ تا ۱۰۹۸ ایمن تره ایوانه ایوانه عددی
 دیولید جریه کویه کیده رک استایونج تقاضای قرین بر بار قریه بر طرفی استایون محید ره
 اکلانده و صدمه معونات ایوانه ایوانه ایوانه معرفت مهله اولانده
 ادره و ایوانه

ملفوف

۶

خلاصه

راهنمای نظارت جدید

مکتوبخانه

۱۱۶۷
۱۱۶۸

دولت افق حضرت

۱۱۶۷ تاریخ ۱۱۵۲ روز دوشنبه ۱۱۵۲ روز دوشنبه ۱۱۵۲ روز دوشنبه ۱۱۵۲ روز دوشنبه ۱۱۵۲ روز دوشنبه
 نامه عسکریه هنجانی استایونده و آخرش لوله بر عسوده بولینینی و هنجانی نام
 استایونده ادخاری قرارگاه بر نامه لوله بر عسوده دیگر قصاره سوقیات ایچمه
 اتحاد اولنده بر تبیین و بویا تیری ایسه امکان تجریرات مقصد نه نیست بولینی
 محتمل بولینینی و کجه جمع کونی درت ضرفه دهها هنجانی کتیر لیدی محله نه آنایه معلومات
 مترده اکلالت - یواره قطعات هنجانی و آخر تقدیر حرکت هالنده بولنده کتیر بر
 بعده ترتیباً توسل اییدرک بویوزده بعده حالات مؤسسه نه تقدیر احتمالاتی
 احساس ایتمده اولدینی جهت ساله نام اهمیت با تعقیب استطلاعات و تحقیقات
 استایونده انبیا ایچمه محکم قانق منافع صورت مخصوصه نظر دقتی حسب ایله
 اولدینی بری معلومات عرض اولونور اولیا به امر و فرما حقیقه مه لوله بر عسوده

اداره دبیرخانه

ایمضاء و امضاء

ملفوف

9

دخترت جیدہ

خلاصہ

۱۱۸۶
۱۱۸۶

افتم حضرت

دوستو

۶۶ فروری ۱۱۸۶ء تا ۱۱۶۷ء نو فروردین ۱۱۸۶ء عاجزی بہ دیند۔
 عرس کوینہ کہ یوہ عیدینک ناصیہ میرینہ عاؤ بنای اشغال ایہ کدی
 دبعصہ یوہ ضابطہ بنیہ ورقہ کلیارہ روم مقبرینہ کور ونگدہ اولہ قدری
 دبوغزک ددع مقصدہ ورقہ کلیارہ کتبہ اولہ قدری وخطہ یوہ حکامدینہ
 محتمل بولینینی افادہ ایہ کدی بری معلومات معروفہ۔ او بابہ اور فرمانہ
 حقتہ مدہ لایرکہ۔ ایہ سوال ۱۱۸۶ء واپ کوینہ

ایچ

ملفوظ

Ek 4. BOA, DH. KMS., D: 53/3, V: 23, 10 Şevval 1337, (9 Temmuz 1919)

OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

خلاصه

ع.
راخليه نقه ربه حبيبه

 عومر
 قورق ۱۲۲۰

روتلو اقم حضرتي
 ه مورتي تاريخي و بيت ابكي بوز لوفروني عريفه زيد - تموزك در رنجي كوني بوانه عسكريه
 جورليه كه اخلاطويانم حركتيزه عني كونه ايقاع ايرقيري جنابتي تمضوه تدقيوه اتيمت
 اوزره عمانه مكيه مفتش خوالديه بت ايره ابكي الطراضا بطك تموزك رنجي كوني و كا له التي
 نفرقه - الطرا عسكريه براتيا كيا به بوليس قوميسرينك م تموزك اتيجي كوني جورطيم كوكدي
 براي معلومات معرضه - اولبيت امر و زمانه حضرت مهله الاوكه -
 ارزوم و اليه
 ابراهيم
 ابراهيم
 ابراهيم

ملفوف

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

خلیفہ نظارتی

شیفرہ قلمی

شیفرہ تلفرافنامہ

مخرجی
الرنہ

۴۵
۸

تاریخ کشیدہ سی
قلمہ ورودی

اصنام
دس

زین ۴۵ مورخہ . جو لیدہ کی یونانیوں کے حالات اسناد نظارتی اور زینہ اتحاد اولیٰ
 تدبیر سابقہ نوسیع ہجوم و تعرضاتہ میدانہ ویرانی و ایرتسی صباغ قصبہ تک محال مختلفہ سنہ قبلہ یوزار
 تعبیر و اھالی اسلامیہ دنہ برہوقری ضرب و جرح الیدہ کری کی بابا اسکی مرکز قرہ غول قومانیانی
 صمدی چاد سیدلہ فقہنی استانیونہ جوارخ آسای بر و لرینج توقف ایرلک جسس و ضرب و حتی عمدی چاد سید
 ہنوز بر طرف ہونہ اطالی حاصل ایر یامانہ نظر اتلاف ایسیہ اطلالی محکم بر ہند یعنی در فقہان دہ مورخاً
 لولہ بر غوسہ سورہ اوند یعنی و جلب امرک کد اعنی حالہ دوچار ایر لہ کی و جمع ایرتسی کونج قضایہ در واریخ
 موسیوھا کسنہ و کفور طاعنی مثل سیاسیہ ایر ملکہ فضت زینج فخری تک و قایع معروفہ ایر اطلالی حاصل
 ایر لہ کی و ایضا ضابطہ قومانیانہ التسمہ نفا نظار عسکری جلب ایر لہ کی بویاہ کی اسناد مزینہ نہایت
 ویرلک استناد کی و ایضا یونانہ ضابطہ لہ کی بوقریسیونک تحقیقاتہ عدم قناعت آسای اطلالی آمدی
 اور زینہ انکیز ضابطہ استناد ایر لہ کی و فقہای و بالا بالیدہ کی جنایتک و سایر خالقون کا دستک
 یونانہ لوزج ابقای ایر لہ کی بوقریسیونک قناعت کیر لہ کی و منافع و ضیہ تک حقیقہ مدافعتیہ علمہ تدبیرل
 اتحاد زینج کیر و طویار یعنی مورخہ (۷ مورخہ)

والی
مسالم

داخليه نظارتی قلم مخصوص مديرتی

۲۵					اورانی مجموعی نومبردی
۲۲۵					۱۰۰۰
۶				تاریخ ترمیم	قلم نومبردی
				تاریخ تسویب	۶۸

فایده نفاذ قلم

یونانیوں اور ان کے اولاد نے ہندو توفات و اعناقاد کے ساتھ ہندو
 یونانیوں اور ان کے اولاد نے ہندو توفات و اعناقاد کے ساتھ ہندو
 یونانیوں اور ان کے اولاد نے ہندو توفات و اعناقاد کے ساتھ ہندو
 یونانیوں اور ان کے اولاد نے ہندو توفات و اعناقاد کے ساتھ ہندو

اورانی مجموعی
 ۱۰۰۰ / ۶۸

OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

اوزاق قورقون

ادنه خورانی ادینه دنیجیله اماره
۱۶۲۱ قورسده هیجده کورس ناسی
۶۰۴ نف ناسی ناسیله
۲۵
کده

مستقیمه

Ek. 5. BOA, D: 53/3 V: 47, DH. KMS. 12 Muharrem 1338 (7 Ekim 1919)

OSMANLI ARŞVI DAİFE BAŞKANLIĞI

خاتون ایزداری

شيفره قلمی

شيفره تلفرافنامه

مخروجی
ار-ن

باسمہ اللہ
تاریخ کشیدہ
قلم و پرودی

صباح
دس
اقتسام
دس

غایت رحم و شفقت

اور نہ وہ وبتوہ سرتق تر کیا وہ تمہارے صلا میری تکھی نظرانہ عداوت کا ایزد بیدارہ ویرسندہ حقوق ایلہ والی سالم
یا تا یافتندہ برسی میری فوادیک اولیٰ حالہ رویدیکم ساعت طقتہ زورہ لرنہ ایزد ایلہ حدودہ
کیرک انصافہ محکم عدلیہ معیولیسہ رک اور پویلی ایلہ قرہ فاجدہ وافر تو ماہ ایلہ نرینہ کیکلہ کدی ایلانہ
پولیسہ زورنہ اکلشکدی . سالم یا تا برنگہ ایلہ بندہ کرہ استانبولہ غریبتہ ایلہ چونکہ بندہ تویح
وکالت ایلہ اولیٰ بندہ محنتہ جدا محنتہ ایلہ تر بندہ کوسرہ آسین لازمکارہ مقاماتک وکخاصہ قول اولیک
معاذتہ ایلہ استصفا ایلہ صوتیہ تأییدہ ایلہ اولیٰ اولیٰ بندہ اولیٰ اولیٰ اور نہ بعد ایلہ ساعت برہ
بندہ دارہ بندہ وخورجہ عدلیہ معیولیسہ ایلہ اولیٰ بندہ تنظیم ودریہ ویکم مفید بریلہ تعقیب ایلہ حضرت
ایلہ بندہ کلمہ حالت استغفار وخر اولیٰ بندہ ایلہ انصافہ محنتہ ایلہ اولیٰ بندہ ایلہ خدمتہ ایلہ خدمتہ دار
حکومتہ نانہ سوز و روم تقدیر موفقم حکومتہ کار بندہ کن نظرانہ ایلہ اولیٰ بندہ ایلہ اولیٰ بندہ ایلہ

دای دیک
حاضر عدلیہ

جمعیہ علمہ ایلہ ایلہ
باسمہ اللہ

داخله نظارتي قلم مخصوص مدبرتي

اوراق عمومي نومبر و تاريخ	مسودي	تاريخ تصويب	موضوع
		تاريخ تصويب ۱۰/۱۰/۱۳۰۵	موضوع: اصول مجلسه صوابت

سپس چونکه انما طول و دروس اطلاع و فقه حقوقه بعضی قضایات
 منتهی نامه و درود ایدیه اینک قطع تعلق و از زمین و اولی و در این
 سالم یا سایر طرفه مجلسی از اینک قطع تعلق و فقه قضای
 مجلسی به بعضی جهت و فرق و سیاه به متمکنند و قول اردو
 قوانین ^{دین ایدیه} اشرف و تجار به در دره ترکیه اولی و فقه
 ایدیه اجتماعه آمال و قاعده شروع و به در متابعت و نظام
 وزارت ویرانید و حکامات بدینک فقه نظامت عد و نظامت سنه
 حقوق ایدیه و اولی مشارالیه کدسیه تودیع و کالت ایدیه
 استاسول و عتبه المدیله و در نظامت و به در اشخاص افادتی حاد
 درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه}
 درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه}
 درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه}
 درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه} و درین ^{مجلسه}

OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI

Ek 5.

Dahiliye Nezareti

Şifre telgrafname

7 teşrin 1335

gayet mühim ve müsteacildir.

Edirne'de ve bütün Şarkî Trakya'da tecellî eden harekât-ı milliyenin şahsi tezahürat-ı adavetkâraneye meydan vermesindedn havf ile Vali Salim Paşa refakatinde polis müdürü Fuad Bey olduğu halde dün gece saat dokuz raddelerinde arabayla hududa giderek İngiliz mümessil-i askeriyesi Mösyö Lister'in otomobiliyle Karaağaç'ta Fransız kumandanlığı nezdine gittikleri şimdi alınan polis raporundan anlaşıldı. Salim Paşa bir tezkire ile bendenize İstanbul'a azimet edeceğinden bahisle tevdi'-i vekalet eylemiş olduğundan memleket cidden muhtel olmak tehlikesini gösteren asayiş lâzım gelen makamatin ve bilhassa kolordunun muaveneti ile istihsal edilmek suretiyle temin edildi. Biraz evvel telgraflar arz olunduğu üzere bade'l zuhur saat birde belediye dairesinde vuku bulacak ictima-i umumide amal-i milliyenin muntazaman ve vatan ve milletçe müfîd bir cereyan takip etmesine hasr mâ-hasal edilecektir. Aksi halde işgale müncer olacağını beyan eden İngiliz mümessiline ictimain tevliid-i vehâmet etmeyeceğine dair hükümet namına söz verdim. Takrir-i muvafakatim hükümet-i merkeziyenin re's-i mazhariyet ve itimadına menut olduğu kemal-i ehemmiyetle arz ederim.

7 Teşrinievvel 1335

Vali Vekili

İhsan Adli

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa Müdüriyeti
Huzur-ı Samî-i Cenab-ı Sadaretpenahiye

7 Teşrinievvel 1335

Sivas'tan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına vürud eden iki kıta' telgrafname üzerine Vali-yi Vilayet Salim Paşa tarafından meclis-i idarenin tabi'i ve müntehib aza-yı müslimesiyle bazı cemiyet ve fırka-i siyasiye mümessillerinden ve kolordu kumandanı vekili ile eşraf ve mûtehayyı zan-ı beldeden mürekkeb olarak akd edilen ictimada âmal ve makasîd-ı meşrua'-ı milliyeye mütabakat ve müzaherata karar verildiğine ve hareket-ı milliyenin şahsi tezahürat-ı adavetkâranesinden havf eden Vali-i müşarünileyhin kendisine tevdi-i vekâlet ederek İstanbul'a azimet eylediğine dair tafsilatı ve bazı ifadatı havi Edirne vilayeti mektupçuluğundan alınan 7 Teşrinievvel 1335 tarihli iki kıta telgrafname leffen savb-ı âli-i fehimânelerine takdim kılınmış ve vilayet vekâletini usûl-ı kanun dairesinde deruhde iderek.

OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لَا خَیْرَ إِلَّا فِيْ رِضْوَانِهِ

مَدِیْنَةُ قُوتُومُ

مفت عمومی مدبری مهابت علی

شعبه :
عمومی
۴۸۹
خصوصی

عفو قانو اقدم مقررى :
 بونوبه نوانسند ه ساود اوبلا با سندونو بسندنه قر اولوندي نوانسند
 عفت ائمه ه صبحى لهما اهلان صبحى ده فرا ائمه ه بطيخان لرى ائمه ه عساره
 بونوبه ائمه ه دول متفق نه دنده تسيانده بونوبه وينونامه لرونوبه اوقرى
 صبحى كوى هوا سده كه كورن جماعت اسلامي عساره ائمه ه صبحى صبحى بونوبه
 ائمه ه صبحى ادرنه بونوبه صبحى ده بونوبه اسرا قد بونوبه بونوبه
 بونوبه ائمه ه ده بونوبه ائمه ه بونوبه ائمه ه بونوبه بونوبه بونوبه
 ما صبحى لى مانولك اداره سده لى ديون لسيلا بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه
 فن و ائمه ه بونوبه بونوبه ده قصى كوى هوا لى بونوبه بونوبه بونوبه
 كرك محافظه مانولك بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه
 بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه بونوبه

بسم الله الرحمن الرحيم
 مدد و ائمه ه بونوبه
 بونوبه بونوبه

Ek 6.

Bâb-ı Âli
Dahiliye Nezareti
Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Cânib-i Âlisi'ne

Atûfetlü Efendim Hazretleri

Bütün Yunanistan'da meskun on sekiz yaşından otuzbeş yaşına kadar olan Ermenileri Yunanlılar taht-ı silaha davet etmekte bir kısmı kerhen icabet bir kısmı da firar etmekte patrikhaneleri Erimeniler'in askere gitmemeleri için düvel-i müttefike nezdinde teşebbüsatta bulunub protesto nameler vermekde oldukları Çerkezköy civarındaki köylerin cemaat-i İslâmiye azalarıyla ileri gelenlerini darb ve işkence ile toplayub Edirne'ye sevk ettikleri ve Çorlu eşrafından Ali Bey'in üç gün abdesthanede tevkif edildikten sonra keza Edirne'ye sevk eyledikleri Çakıllılı Manov'un idaresindeki dört yüz kişilik Yunan çetesinin Polahiye korucusunu katl ve Ağustos'un sekizinci günü de Kadıköy civarlarına geldikleri ve bu sebepten gümrük muhafaza memurlarının vazife görmeleri imkanının mevcut olmadığı istihbar kılınmağla maruzdur. Ol babada emr ü ferman hazret-i menlehü'l emrindir.

12 Ağustos 1337

Sinekli'de Hudud-ı Emniyeti Müfettişi

Ek 7. BOA, DH. EUM. SSM., D: 47, V: 8, 17 Muharrem 1340, (20 Eylül 1921)

OSMANLI ARŞVI DAİRE BAŞKANLIĞI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الخطیر

امین

شعبه :
عمومی
مخبره

امین و مدیر

عطف و اقدام
اوکی کونه ادره روم
ازیر و باینک ویرگی طب اینجی
انجی عیبه اونه یوز کوی ختوا
عقارنده و موریه ادره
بونه استیغجه
اجویه محی قویینه
زآبایه و اینجه
اصول و صورتی
عمومی

دره
هدو
تظلم

کوند
کوند
کوند

Ek 8.

Hudud-ı Emniyet Müfettişliği
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Canib-i Âlisi'ne

Atufetlü Efendim Hazretleri

Yunan Hükümeti Şarkî Trakya'da hududa kârib bulunan Halaçlı, Çayırdere, Safaalan, Sayabalık, Pınarca, Kabaklı, Karaağaç, Kızılpınar, Zardil Köy, Taştatarlı, Beyaz Köy, Ahi Köyü karyelerini ve Saray ve Vize kazalarını on beş günden beri kordon altında bulundurduğu ve münâdiler vasıtasıyla halk camilere toplattırılıp tahrir-i nüfusdaki kuyudatla yoklama icra edilerek efrad-ı aileden birinin noksanlığı o ailenin tecziyesini icâb ettirmekte bulunduğundan bu vechle nüfus-ı aileden birinin irâesi mümkün olamayan ve mukaddema zulüm ve kahırdan Memâlik-i Osmaniye'ye iltica eyleyenlerden yirmi kadar ailenin tefrik edildiği ve bu hususda Yunan zulüm ve işkencesine yeni bir zemin teşkil eylediği 1 Teşrin-i evvel 1337 tarihinde 15 minhu tarihine kadar her kim yedinde herhangi neviden silah olursa olsun teslim eylemeleri Edirne fırka kumandanlığı tarafından ilan ve kordon altına alınan köylerde hayvanatın dahi dışarı çıkarılmaması lazım geldiği her köye bir mıntıka irâe edilerek bunu tecavüz eyleyenlere istimâli silahda bulunulacağı ve bütün bu tedabirin bir mah mukaddem gaib olan on Rum'un bulunamamasından ileri geldiği ve müteakıben zabıtanın üzümlülikle Safaalan taraflarına gelen bir Rum'un da ortadan kaybolması bütün bütün hepsinin Türkler tarafından itlâf edildiği hissini verdiği ve hatta Ahi Köyü'nde unları tükenen köy haricinde bulunan değirmende buğday öğütmeye gitmek isteyenlere dahi müsaâde edilmediği ve bunların da buğdayı bulgur yapmakla kefâf-ı nefis eyledikleri ve bu halin temâdîsi zeriyyat zamanının tecavüzünü mucib bulunduğundan kura heyet-i ihtiyariyenin Yunan Hükümeti'ne verilmek üzere mazbatalar tanzîm eyledikleri istihbâr kılınmağla maruzdur. Ol babda emr ü ferman menlehü'l emrindir.

21 Teşrin-i evvel 1337

Sinekli'de Hudud-ı Emniyet Müfettişliği

Ek 10.

Bâb-ı Âli
Dahiliye Nezareti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Şube
Umumi
Hususi

Sinekli Hudud-ı Emniyet Müfettişliği'nden mevrud 14 Haziran 1338 tarihli ve 107 numaralı tahriratın suretidir.

1. Ramazan-ı şerifin yirmi sekizinci gecesini Edirne'de yediyol ağzında vaki Kıtırcılar Camii şerifine bir Yunan zabiti maiyeti sekiz neferle girerek kasaturalarıyla kandilleri kırdıktan sonra namaz kılmakta olan cemaati dışarı çıkararak işkence yaptıkları bilahire mezkur cemaat-i İslâmiye reisi bulunan Ahmed Bey ile ilmiyeden müftü efendiyi hükümete göndererek şikayetde bulunmuşlar ise de hiçbir semere hasıl olmadığı,
2. Malkara kazasına tâbi Azablar Karyesi Camii şerifi Ramazan'ın yedinci gecesini Yunan eşkıyaları tarafından basılarak cemaatten iki kişinin kulağı kat' edildikten sonra fidye-i necat olarak beş bin drahmi ve ikiyüzelli lira-yı Osmani almakla beraber cemaati döverek savuşup gittikleri.
3. Lalapaşa kazasına tâbi Savafacı karyesinden oniki kişiyi alarak köyün haricinde bir mahale kadar götürdükten sonra tel örgüsüne mahsus dikenli tel ile çıplak oldukları halde Yunan jandarmaları tarafından darb edildikleri ve şiddeti darbdan üç kişinin vefat ettiği.
4. Göğüler karyesinden Ahmed oğlu Hüseyin'in hiçbir esbaba müstenid olmadığı halde Yunan jandarmaları tarafından darb edilmekteyken tecennün eylediği Fransız konsulatosuna vuku bulan müracaat üzerine Hüseyin'in bîmarhaneye sevk ve etibba tarafından konsolosa şiddeti darbdan müteessiren cinnet getirdiğine dair rapor verildiği.
5. 7 Haziran 1338 tarihinde Havsa kazasına tâbi Burunsuz karyesi eşkıya tarafından basılarak birkaç saat süren bir müsademeyi müteakip Yunan müfrezelerinin yetişmesi üzerine şakilerin firara muvaffak oldukları ve bu esnada halktan birkaç kişiyi vefat ettiği Burunsuz hadisesinde alakası olduğu bahane edilen Edirne eşrafında Kasım Efendi'nin mahdumu Cevad Bey'in

hükümetçe bir semt-i meçhule sevk edildiği hayat ve memetından henüz ailesinin malumatdar olmadığı bu vakayı müteakip Yunan asker ve jandarmalarından mürekkeb bir kafilenin lalettayin günlerde karye-i mezkureyi basmakta buldukları hiçbir delail ve emareye desters olunmadan derdest ettikleri Müslümanlar'ın hapishanelere sevk edilerek her türlü ihtiyacat-ı hayatiyeden mahrum bırakıldıkları bunlardan bir kısmının açlıktan vefat ve kısmı diğerinin “Epir Adası'na” sevk edilerek muhtelif cezalarla tecziye edildikleri şimdiye kadar bu vecihle istinadatla mahkum ve Epir Adası'na sevk ettikleri Müslüman'ın 480 kişiye baliğ olduğu,

6. 18 yaşından 55 yaşına kadar olan her ferdin yollar inşasına mecbur tutulduğu yapmayanların 15 drahmi vereceğinin beyanname suretiyle ilân edildiği maruzdur ol babda.

Aslına mutabıktır.

Ek 11. Yunan işgali sırasında Müslüman evlerine konulan levhalar

Ek 12. 25/07/1920 tarihinde Yunan askerlerinin Edirne'ye girişi

Ek 13. İstiklâl İlkokulu (Topuzlu Mektep) Yunan işgalinde millî banka olarak kullanılmıştı.

Ek 14. Yunan askerleri Selimiye Camii'nin iç avlusunda (1920)

Ek 15. Toptan silahlanmış olan Trakya Rumları'nın tehdidi altında bulunan Edirne'de Sultan Selim Camii'nin sahne olduğu hazin manzaralardan biri Fransız Şark orduları Kumandanı General F. D'esperey mütarekeyi müteakip işgal kumandanı olarak camiye dolaşıyor.

Ek 16. Yunan işgali sırasında Selimiye Camii çevresinden bir görüntü

Ek 17. Deveciler Hamı batı yönü Yunan işgalinde otel ve pastane olarak kullanılmıştı.

Ek 18. Karaağaç'ın resm-i teslimi münasebetiyle muhterem mebuslarımızın Edirne istasyonuna muvasalatları(14/09/1923)*

* Ek 11-17'deki fotoğraflar ressam ve fotoğraf sanatçısı sayın Tayyip Yılmaz arşivindedir.

Ek 18. Edirne Balkan Şehitliği Anıtı

Ek 19. Edirne Balkan Şehitliği

Ek 20. Hıdırlık Tabyası

Ek 21. Balkan Müdafii Şükrü Paşa Anıtı